

PODATKI O DIPLOMI

Ime in priimek: Natalija Sagadin

Naslov naloge: Ključne dileme instituta družinskega pomočnika

Kraj: Ljubljana

Leto: 2010

Št. strani: 166

Št. slik: 2

Št. tabel: 38

Št. bibl. opomb: 0

Št. prilog: 4

Št. grafov: 12

Mentor: red. prof. dr. Marija Ovsenik

Deskriptorji: družinski pomočniki, socialne mreže, socialna opora, otroci s posebnimi potrebami, vloga socialnega dela, družina

Povzetek:

V diplomskem delu sem ob teoretičnem uvodu, v katerem sem opredelila zakonsko ureditev instituta družinskega pomočnika izpostavila njegovo vlogo in pomen za osebe za katere skrbijo ter vpliv oskrbe na celotno družino. Podrobneje me je zanimala razširjenost njihove socialne mreže ter vpliv socialne opore ter stopnje oviranosti osebe na njihovo doživljanje statusa, kakovost njihovega življenja, izražene potrebe, možnost prostega časa ter obseg pomoči, ki jo potrebujejo pri delu z osebo za katero skrbijo. Ker je v moji raziskavi zaobjetih največ družinskih pomočnikov, ki so skrbijo za svojega otroka in ker imam na tem področju kot sorojenka sestre s posebnimi potrebami, kateri je mati tudi družinska pomočnica, največ izkušenj sem izpostavila tudi to področje. Na koncu pa sem raziskala še vlogo socialnega dela pri delu z družinskimi pomočniki.

Title: The key predicaments of the Institute of Home Care Assistant

Descriptors: home care assistants, social networks, social support, children with special needs, the role of the social work, family

Abstract:

In the theoretical introduction of the following thesis, I primarily defined the legal status of the Institute of Home Care Assistant. Further on, I emphasized its role and significance to the people, who are subject to the help in domestic environment by home care assistants and how the home care influences the whole family. I was particularly interested in the social network expansion of home care assistance and the influence of the social support and the impairment degree of people receiving home care on how home care assistants reflect on their status, on the quality of their life, their expressed needs, their leisure possibilities and on the amount of help they require at work. The majority of subjects participating in my research are home care assistants who provide home care for their children. The reason for emphasizing this area of research is my personal experience, since my mother is also a home care assistant who is providing care for my sister, a child with special needs. Finally, I also analyzed the role of social work with home care assistant.

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA SOCIALNO DELO

DIPLOMSKA NALOGA
**KLJUČNE DILEME INSTITUTA DRUŽINSKEGA
POMOČNIKA**

Mentor: red. prof. dr. Marija Ovsenik

Natalija Sagadin

Ljubljana, 2010

Mojci

Ker se ob tebi jočem in se veselim,
ker si mi pokazala vir neizmerne ljubezni in ljubeče skrbi,
ker si mi s svojo vztrajnostjo in borbenostjo daješ vzgled in moč, da tudi jaz
zdržim,
in ker je zaradi tebe in ob tebi moje življenje mnogo bolj bogato.

PREDGOVOR

Smo v času, ko se vedno bolj postavlja v ospredje družbena skrb za osebe, ki potrebujejo nego in skrb. V Evropi pojavljajo v zvezi z vlogo družine v dolgotrajni oskrbi dileme, na katere opozarjajo tudi prlagatelji zakona o dolgotrajni oskrbi in zavarovanju za dolgotrajno. Pojavlja se namreč vprašanje, kdo in v kakšni meri je odgovoren ter dolžan zagotavljati pomoč in oskrbo osebi, ki ne more živeti brez pomoči. Ali je to naloga družine ali države?

Tekom celotnega diplomskega dela sem poskušala prikazati, da je družina pomembna pri zagotavljanju pomoči in oskrbe članu, ki jo potrebuje. A sama družina celotnega bremena, ki se razteza vse od finančnih do fizičnih in psihosocialnih obremenitev. Tu se pojavlja pomembna vloga države, ki se mora zavedati delitve odgovornosti med državo, družino in posameznikom. Družinam bi morala biti zagotovljena ustrezna finančna podpora in oblike storitev, ki so jim v pomoč in razbremenitev pri skrbi za osebo oziroma družinskega člana.

Ena izmed pravice invalidne osebe je tudi to, da namesto celodnevnega institucionalnega varstva izbere družinskega pomočnika in tako ostane v domačem okolju, kjer ji skrb in pomoč nudijo najbližji.

K pisanju diplomskega dela na temo družinskih pomočnikov so me napeljala opažanja, da je ta tema oziroma pravica invalidne osebe, še vedno precej neznana ter neraziskana, v zadnjem času pa je bilo prisotnih tudi precej člankov, ki so opozarjali na nedorečenost zakonodaje ter težak položaj družinskih pomočnikov. K odločitvi pa me je napeljala tudi osebna izkušnja, ki mi je pomagala pri razumevanju položaja družinskih pomočnikov ter njihovih družin. V teoretičnem delu sem najprej opisala zakonodajno ureditev ter vpliv in pomen dolgotrajne oskrbe tako na družinske pomočnike, kot na osebe, za katere skrbijo ter celotno družino.

V raziskavi sem se torej osredotočila predvsem na družinske pomočnike, na njihovo doživljanje dela, kakovost življenja, razširjenost socialne mreže in opore, preživljanje prostega časa, sodelovanje s centri za socialno delo, viri informiranja ter mnenjem glede ureditve zakonodaje.

Sam institut družinskega pomočnika vključuje delo različnih javnih ustanov kot so centri za socialno delo, Socialna zbornica Slovenije, društev in sekcij ter Fakulteto za socialno delo, zato sem izpostavila vlogo socialnega dela ter socialnih delavk in delavcev, saj se v svojem delu vsakodnevno srečujejo s težavami in dilemami družinskih pomočnikov in predstavljajo

pomemben vir pomoči družinam, prispevajo k širjenju storitev ter obveščajo tako pristojnih institucij kot širše javnosti o položaju družinskih pomočnikov ter oseb za katere skrbijo.

Hkrati pa sem želela poudariti, da je delo z družinami, ki nudijo dolgotrajno oskrbo družinskemu članu, zahtevno in zelo raznovrstno, a prinaša bogastvo ter možnost tako za strokoven kot osebni razvoj.

Zahvaljujem se vsem družinskim pomočnicam in pomočnikom, ko so sodelovali pri izpolnjevanju vprašalnikov ter mi s tem omogočili dostop do podatkov na podlagi katerih je to diplomsko delo nastalo.

Zahvaljujem se tudi mentorici red. prof. dr. Mariji Ovsenik ter somentorju mag. in univ. dipl. soc. del. Vilku Kolbl za usmeritve in nasvete pri izdelavi diplomske naloge ter Socialni zbornici Slovenije, ki mi je omogočila sodelovanje na usposabljanjih ter zbiranje podatkov.

Hvala tudi as. mag. Petri Videmšek za idejo, nasvete in podporo, doc. dr. Ninu Rodetu za vso pomoč in nasvete pri obdelavi podatkov, Maji Lombardo predsednici Sekcije družinskih pomočnikov pri Socialni zbornici Slovenije in Mateji De Reya direktorici Zveze Sožitje, ki sta pomagali pri razumevanju in vpogledu v problematiko instituta družinskega pomočnika ter Veri Golob, pred. učit. slov., ki je poskrbela, da je moja diploma jezikovno ustrezna.

Ne nazadnje hvala vsem domačim, Tomažu in mojim dragim ženskam, ki so mi v času pisanja naloge stali ob strani in me spodbujali.

KAZALO

1. TEORETIČNI UVOD	9
1.1. Družinski pomočnik kot organizacija v enem	10
1.1.1. Organizacijska kultura	12
1.1.2. Elementi neprofitnega načrtovanja	14
1.1.3. Organizacijsko okolje	15
1.2. Vloga in pomen družine in družinskih pomočnikov za osebe s posebnimi potrebami in starostnike	17
1.2.1. Temeljne psihološke potrebe	18
1.3. Družinski pomočniki kot starši	20
1.4. Družinske pomočnice	23
1.5. Vpliv oskrbe na družinske pomočnike	24
1.5.1. Motivi za oskrbovanje	25
1.6. Vplivi na družino kot celoto	27
1.7. Dolgotrajna oskrba	31
1.8. Socialna izključenost	32
1.9. Socialna mreža	34
1.9.1. Formalne in neformalne socialne mreže in pomoč	37
1.10. Socialna opora	40
1.11. Skupine za samopomoč	43
1.12. Vloga socialnega dela	45
1.13. Socialno delo z družino	48
1.14. Osebna izkušnja	53
1.15. Zakonodaja	55
1.15.1. Pravica do izbire družinskega pomočnika	53
1.15.2. Kdo je družinski pomočnik	55
1.15.3. Naloge in obveznosti družinskega pomočnika	55
1.15.4. Program usposabljanja	56
1.15.5. Prenehanje opravljanja nalog družinskega pomočnika	59
1.15.6. Postopek odločanja o pravici družinskega pomočnika	60

1.15.7. Financiranje družinskega pomočnika	62
1.15.8. Spremembe zakonodaje	63
1.15.9. Sekcija družinskih pomočnikov	67
2. PROBLEM	68
2.1. Opredelitev problema	68
3. METODOLOGIJA	70
3.1. Vrsta raziskave in spremenljivke	70
3.2. Merski instrumenti in viri podatkov	76
3.3. Populacija in vzorčenje	76
3.4. Zbiranje podatkov	76
3.5. Obdelava in analiza podatkov	77
4. REZULTATI	81
4.1. Število vprašalnikov glede na regijo	81
4.2. Podatki o anketiranih družinskih pomočnikih in uporabnikih	82
4.3. Podatki o usposabljanju ter izobraževalnih seminarjih	85
4.4. Potreba po pomoči	89
4.5. Osebno počutje	90
4.6. Obiski	91
4.7. Prosti čas	91
4.8. Kakovost bivanja in življenja	92
4.9. Izražene potrebe	94
4.10. Socialna mreža ter omrežje socialne opore	94
4.11. Delo družinskega pomočnika	96
4.12. Centri za socialno delo	96
4.13. Informiranost in spremembe zakonodaje	97
4.14. Vzroki za nezadovoljstvo z zakonodajo	99
4.15. Razlogi za pridobitev statusa družinskega pomočnika	101
4.16.	
4.17.	
5. RAZPRAVA	105
6. SKLEPI	113
7. PREDLOGI	115

INTERVJU	116
8. LITERATURA	119
9. POVZETEK	121
10. PRILOGE	125
10.1. Vprašalnik	125
10.2. Indeksi	133
10.3. Kodiranje	139
10.4. Zbirnik podatkov	146

KAZALO TABEL:

Tabela 1.5. Štiri večje skupine obremenitev družinskih oskrbovalcev starih ljudi	22
Tabela 1.15.3. Dela in naloge družinskega pomočnika	54
Tabela 3.1. Spremenljivke in indeksi	68
Tabela 3.5.1. Povezovanje spremenljivk	76
Tabela 3.5.2. Alfa faktorska analiza – en faktor	77
Tabela 4.1. Število vprašalnikov glede na regijo kateri pripada Center za socialno delo, na katerem so družinski pomočniki pridobili odločbo	81
Tabela 4.2.1. Anketirani po spolu	82
Tabela 4.2.2. Starostna struktura družinskih pomočnikov in uporabnikov	83
Tabela 4.2.3. Stopnja oviranosti invalidne osebe	85
Tabela 4.2.4. Število let oskrbovanja invalidne osebe	86
Tabela 4.3.1. Najbolj poučen in zanimiv sklop predavanj	87
Tabela 4.3.2. Najmanj poučen in zanimiv sklop predavanj	87
Tabela 4.4.1. Potreba po pomoči	89
Tabela 4.5.1. Osebno počutje	90
Tabela 4.6.1. Obiski	91
Tabela 4.7.1. Prosti čas	91
Tabela 4.8.1. Kakovost bivanja in življenja	92
Tabela 4.10.1. Socialna mreža	96
Tabela 4.11.1. Delo družinskega pomočnika	96

Tabela 4.12.1. Centri za socialno delo	96
Tabela 4.13.1. Iskanje informacij	97
Tabela 4.14.1. Vzroki za nezadovoljstvo z zakonodajo	99
Tabela 4.15.1. Razlogi za pridobitev statusa družinskega pomočnika	101
Tabela 4.15.2. V ospredju je otrok oziroma oseba za katero skrbijo	102
Tabela 4.15.3. V ospredju je družinski pomočnik	103
Tabela 4.15.4. Ni druge izbire	103
Tabela 10.2.1. Pomoč pri negi	134
Tabela 10.2.2. Osebno počutje	134
Tabela 10.2.3. Prosti čas	135
Tabela 10.2.4. Kakovost življenja	136
Tabela 10.2.5. Izražene potrebe	137
Tabela 10.2.6. Socialna mreža	138
Tabela 10.2.7. Delo družinskega pomočnika	138
Tabela 10.3.1. Kodiranje argumentiranih odgovorov	139
Tabela 10.3.2. Kodiranje argumentiranih odgovorov	142
Tabela 10.4.1. Zbirnik podatkov.....	146
Tabela 10.5.1. Preverjanje hipoteze: T- test.....	165
Tabela 10.5.2. Preverjanje hipoteze: Pearsonov koeficient.....	165

KAZALO GRAFOV:

Graf 4.2.1. Dosežena stopnja izobrazbe	83
Graf 4.2.2. Zakonski stan	83
Graf 4.2.3. Zaposlitev pred pridobitvijo statusa družinskega pomočnika	84
Graf 4.2.4. Okvirna višina dohodkov pred odločitvijo za družinskega pomočnika	84
Graf 4.2.5. Razmerje z invalidno osebo	85
Graf 4.3.3. Pomanjkljivosti v programu usposabljanja	88
Graf 4.3.4. Svetovanje udeležbe drugim družinskim pomočnikom	88
Graf 4.3.5. Ocena seminarja	89
Graf 4.8.1. Finančna sredstva za nakup pripomočkov ter prilagoditev v hiši ali stanovanju.....	93

Graf 4.13.1. Prva seznanitev z možnostjo pridobitve inštituta družinskega pomočnika	97
Graf 4.13.2. Spremljanje dogajanja in sprememb na področju inštituta družinskega pomočnika	98
Graf 4.13.3 Zadovoljstvo s spremembo zakonodaje na področju družinskih pomočnikov	99

KAZALO SLIK:

Slika 4.14.1. Vzroki za nezadovoljstvo z zakonodajo	100
Slika 4.15.1. Razlogi za obdržanje statusa družinskega pomočnika	102

1. TEORETIČNI UVOD

Fakulteta za socialno delo ima skupaj s centri za socialno delo ter vsemi drugimi organizacijami, ki delajo na področju skrbi in pomoči, pomembno vlogo pri dajanju informacij in vplivanju na sprejemanje zakonodaje. S svojim pristopom in raziskavami opozarjajo na položaj in potrebe ljudi, s katerimi delajo. Tako igrajo zelo pomembno vlogo pri pomoči ljudem, kakor tudi pri seznanjanju javnosti ter dajejo ključen prispevek pri sprejemanju zakonov in programov, ki pomagajo ljudem oziroma predvsem ranljivim skupinam na poti k bolj kvalitetnemu življenju ter enakovrednemu sodelovanju v družbi.

Institut družinskega pomočnika je bil uveden leta 2004 in ima pomembno vlogo predvsem pri ohranjanju kakovostne starosti invalidnih oseb. Namenjen je predvsem tistim invalidnim osebam, ki menijo, da jim institucije ne nudijo zadostne intimnosti, individualnosti, solidarnosti, osebne komunikacije, domačnosti in topline. Institut družinskega pomočnika je pravica upravičenca do institucionalnega varstva, da lahko v primerih in pod pogoji, določenimi z Zakonom o socialnem varstvu, namesto celodnevne institucionalnega varstva izbere družinskega pomočnika, ki mu nudi pomoč v domačem okolju (http://www.mddsz.gov.si/si/delovna_podrocja/sociala/druzinski_pomocnik/).

Ukrepi izvajanja »družinskega pomočnika« je eden izmed ukrepov področja urejanja invalidskega varstva. Ta institut je mišljen za celodnevno pomoč invalidni osebi s težjimi oblikami prizadetosti in praviloma s strani ožjega družinskega člana (Regvar, 2005: 36).

1.1. DRUŽINSKI POMOČNIK KOT ORGANIZACIJA V ENEM

Na družinskega pomočnika pa lahko gledamo tudi iz organizacijskega vidika. In sicer lahko vidimo družinskega pomočnika kot »organizacijo v enem«, ki pa se povezuje oziroma sodeluje z ostalimi organizacijami ali ustanovami kot so : Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, centri za socialno delo, Socialna zbornica Slovenije, Sekcija družinskih pomočnikov, socialna inšpekcija, ki deluje v okviru Inšpektorata Republike Slovenije za dalo in izvaja inšpekcijski nadzor ter med drugim tudi Fakulteta za socialno delo in druge fakultete, organizacije ter društva, ki se ukvarjajo s temi skupinami prebivalstva.

Pravica do izbire družinskega pomočnika je pravica invalidne osebe in v tem primeru je ta oseba koristnik storitve. Družinski pomočnik je torej pri tej osebi kakor »zaposlen«, čeprav v tem odnosu ni formalnega delodajalca. Oseba se lahko odloči, da si bo izbrala drugega družinskega pomočnika, prav tako pa lahko status prekine tudi družinski pomočnik.

Menim, da je v tem kontekstu vidna predvsem t.i. »usmerjenost v uporabnika«, ki je torej koristnik storitve, ki mu jo ponuja organizacija (družinski pomočnik).

Pri tem modelu predstavljajo osnovno omejitev potrebe, pričakovanja ter želje uporabnika. Inovativna uporaba virov v procesu zadovoljevanja uporabnika je *torej nujnost in osrednji faktor uspeha organizacije*, saj vsaka organizacija poskuša delovati tako, da:

- zadovolji uporabnika in mu zagotovi možnost za lastno blagostanje
- dodaja vrednost izdelku ali storitvi, ki bo zadovoljila potrebe in pričakovanja uporabnika;
- povezuje storitve z lastnostmi, ki jih uporabnik najbolj ceni;
- nenehno ugotavlja potrebe uporabnika z zbiranjem informacij, ter ugotavlja, kako uporabne so te informacije, da jih lahko nadalje uporabi za dodajanje nove vrednosti;

(Ovsenik, Ambrož 2010: 172)

Družinski pomočniki torej osebi nudijo storitve, ki jih le ti potrebujejo in tudi najbolj cenijo. Če za prikaz vzamemo osebno nego, natančnejše umivanje, vidimo, da mora družinski pomočnik upoštevati, kdaj se oseba za katero skrbi najraje umije (zvečer ali zjutraj), kakšna voda ter toplota prostora ji odgovarja, kaj ima najraje, si želi (novo, dišeče milo). Ob enem pa

mora zagotoviti primerne pripomočke in prilagoditve, ki omogočajo nego (sedež za kad). Vse te informacije zbira tekom nege, ko vidi, kaj ji odgovarja ali ob pogovoru z osebo. Pomen instituta družinskega pomočnika je tudi v tem, oseba, ki potrebuje pomoč in oskrbo ostane v domačem okolju ter tako ohrani obstoječo socialno mrežo. Tu ji je v pomoč družinski pomočnik, ki je sicer tudi sam del njene socialne mreže. Omogoči ji obiskovanje sorodnikov in prijateljev, ali ti obiščejo njih, udeleževanje prireditvev, druženj, ki jih organizirajo društva, dostop do javnih institucij, bank, trgovin...

Zadovoljevanje uporabnika je mogoče na različne načine, ki so pa tesno povezani s celovito sposobnostjo delovanja organizacije v tem procesu. Učinkovita in uspešna organizacija je tudi tista, katere vodstvo in zaposleni dobro poznajo svoje zmogljivosti in sposobnosti zadovoljiti uporabnika (Ovsenik, Ambrož 2010: 172-173).

Da organizacija lahko uspešno posluje, potrebuje finančna sredstva, ki pa za samo uspešno delovanje niso dovolj. Organizacija za svojo uspešnost potrebuje tudi delovanje na ustreznem sistemu vrednot, na pravih prepričanjih, uporabi ustreznih norm ter pravil delovanja, ter jasno usmerjenih ciljih. Za uspešnim delovanjem organizacije so tudi uspešni vedenjski vzorci, ki določajo izvirni način delovanja, ki je splet izkušenj, znanja in preteklih uspehov (Ovsenik, Ambrož 2010: 176).

Družinski pomočniki imajo na razpolago določeno število sredstev s katerimi razpolaga. Ta sredstva mora razporediti tako, da kar najbolj učinkovito zadovolji potrebe in želje osebe za katero skrbi (uporabnika).

1.1.1. Organizacijska kultura

Hofstede (1980) je organizacijsko kulturo označil kot vedenje, ki je naučeno ter predstavlja določeno obliko družbenega in organizacijskega nadzora. Organizacijska kultura ima prav tako vpliv na učinkovitost organizacije in je močan kazalec kakovosti, zadovoljstva zaposlenih ter splošne zmogljivosti organizacije (Denison, Mishra 1994), hkrati pa ima pozitiven vpliv na timsko delo v organizaciji, na pretok informacij ter na nadzorne sisteme v organizaciji (Ovsenik, Ambrož 2010: 50).

Organizacijska kultura torej vpliva na učinkovitost organizacije, na način načrtovanja, organiziranja, kadrovanja, vodenja in nadzora v organizaciji (Peters, Waterman (1997), nanjo pa je vedno potrebno gledati v kulturnem kontekstu Morgan (1997).

»Organizacijska kultura je vsekakor kompleksen pojav, ki izhaja iz osrednjih vrednost organizacije, ki so podlaga prepričanj članov o tem, kako svet deluje. Poleg tega je organizacijska kultura splet simbolov, norm in pravil delovanja, ki se izražajo v vedenjskih vzorcih članov organizacije in v izjemnih dogodkih v organizaciji«. (Ovsenik, Ambrož 2010: 53).

Na družinskega pomočnika ter na njegovo organizacijo dela vplivajo torej njegove predstave o tem kaj je njegova vloga, norme vedenja, kaj se od njega pričakuje in kako se sam v tem odnosu oziroma vlogi počuti.

Jasna delitev dela med člani organizacije omogoča preglednost ned nalogami ter obvladovanje vseh tistih nalog, ki izhajajo iz poslanstva in politike organizacije. Prav tako jasna opredelitev nalog omogoča objektivno merjenje ciljev organizacije, delitev pristojnosti funkcij, kar ponovno omogoča merjenje uresničevanja ciljev organizacije v mejah določene funkcije (Ovsenik, Ambrož 2010: 65).

Že v Pravilnik o pogojih in postopku za uveljavljanje pravice do izbire družinskega pomočnika je navedena jasna opredelitev nalog in obveznosti družinskega pomočnika. To, kako si bo te naloge razporedil, je njegova odločitev, ki je pogojena predvsem s potrebami osebe za katero skrbi.

Pri ustvarjanju inovativne kulture organizacije imamo s tem v mislih vpliv komunikacijske mreže na zadovoljevanje potreb uporabnika. Dimenzije organizacijske kulture, ki jo organizacija ustvarja v strukturnem in socialnem spoju z okoljem. Te dimenzije so:

- *Vključenost*. Spodbuja neposredno vključevanje članov organizacije v zadovoljevanje potreb uporabnika.
- *Prilagodljivost*. Je dimenzija, ki opisuje sposobnost organizacije, da se nenehno prilagaja potrebam uporabnika.
- *Poslanstvo*. Opisuje kratkoročno ali dolgoročno usmerjenost organizacije v procesu zadovoljevanja uporabnika.

- *Složnost*. Opisuje sposobnost organizacije, da svojo zmogljivost prilagaja zadovoljevanju potreb uporabnika (Ovsenik, Ambrož 2010: 151-152).

Tudi te dimenzije organizacijske kulture se odražajo pri organizaciji družinskega pomočnika, predvsem pa menim, da sta pomembni dimenziji prilagodljivosti in složnosti, saj je delo družinskega pomočnika zelo raznovrstno in zahteva neprekinjeno prilagajanje osebi za katero skrbi.

Delo družinskega pomočnika je tudi zelo zahtevno in temu primerno mora biti dobro in jasno načrtovano. Mnogo družinskih pomočnikov namreč izpostavlja, da imajo zelo malo prostega časa ter da morajo biti osebi, za katero skrbijo, na voljo štiriindvajset ur na dan. Načrtovat morajo torej, kdaj in koliko časa jim vzame osebna nega, priprava obrokov, pospravljanje stanovanja, priprava in vožnja na najrazličnejše terapije... Vso to delo mora biti jasno in učinkovito razporejeno ter predvideno, saj le tako zmorejo osebi za katero skrbijo zagotoviti vse kar potrebuje ter ob tem dosežejo najbolj smotrno porabo časa in energije.

1.1.2. Elementi neprofitnega načrtovanja

Vrednote - organizacija mora imeti jasno začrtano vizijo, vrednote, namen, prepoznavnost in organizacijsko strukturo. Hkrati je zelo pomembno, da so vsi (uprava, osebje, podpora) v organizaciji privrženi istim načelom.

Strateška prednost - organizacija mora imeti stvarne, ustrezne in učinkovite strateške načrte, ki zagotavljajo najboljšo izrabo njenih potencialov in razpoložljivih virov. Enako pomembno je, da ima postavljene sisteme dobro pripravljenega in enotnega načrtovanja, spremljanja in ocenjevanja njenega delovanja.

Podpora in omrežje - Podpora mora biti aktivna in mora izražati privrženost članov, kot da organizacija v resnici pripada njim. Organizacija mora imeti jasen koncept odgovornosti (do svojih članov, ciljnih skupin in donatorjev) in zavezanost k sodelovanju na vseh ravneh. Z vlado in vsemi ustanovami, ki delujejo na istem področju, mora biti vzpostavljena dobra povezava in sodelovanje.

Viri - organizacija mora imeti ustrezna sredstva, ki ji omogočajo izvajanje njenih dejavnosti. Hkrati mora imeti dolgoročno strategijo svojega lastnega financiranja in svojih programov.

Programi - programi organizacije morajo biti uravnoteženi in uresničljivi. Biti morajo stabilni in dolgoročni.

Skupina - organizacija mora imeti zadostno število privrženih in sposobnih ljudi, ki delujejo timsko pri reševanju problemov. Vodenje mora biti prilagodljivo, usmerjeno v akcije in sposobno razreševati nasprotja (Mesec 2007).

Menim, da se vse te elementi strateškega načrtovanja najdemo tudi v organizaciji družinskega pomočnika. Vsekakor imajo izoblikovane vrednote, ki so jim privrženi (solidarnost, moralna odgovornost). Zelo pomembno je, da imajo dobre strateške načrte, s katerimi sredstva, ki jih dobijo, kar najbolj učinkovito porabijo, saj se jih večina sooča s pomanjkanjem finančnih sredstev, kar predstavlja še dodaten razlog, da so le ta čim bolj koristno uporabljena. Pri njih je prav tako prisoten jasen koncept odgovornosti do oseb za katere skrbijo ter zavezanost k sodelovanju z njimi, saj so njihovi odnosi pogojeni z osebnimi čustvi, ki jih gojijo do osebe za katero skrbijo.

1.1.3. Organizacijsko okolje

Pri organizaciji je pomembno tudi organizacijsko okolje, ki deluje kot celota in se sestavljen iz treh podsistemov. To so:

- splošno okolje
- specifično operativno okolje
- interno okolje

Vsak izmed podsistemov ima še vrsto podsistemov (Vila 1994: 248).

Splošno okolje je sestavljeno iz:

1. Splošno politično okolje in vlada, kamor spada politični režim, iz katerega izhajajo politične postavke države.
2. Pravno okolje, ki zaobjema upoštevanje in izpolnjevanje zahtev zakonov države.
3. Tehnološko okolje. Vsako okolje ima posebne zahteve glede na tehnologijo, ki jo želi inštalirati.
4. Demografsko okolje. Gre za statistične podatke, ki se nanašajo na število prebivalcev, spol, starost, izobrazba, kraj bivanja (podeželje, mesto)

5. Socio-kulturno okolje je opredeljeno z vrednotami, ki so značilne za družbeno okolje v nekem kraju ali državi. Nanaša se na splošne moralne vrednote, način družinskega življenja in stila.

Specifično operativno okolje se deli:

1. Splošno ekonomsko okolje, ki ga opredeljujejo odnosi in način, kako ljudje v nekom okolju proizvajajo in uporabljajo različne dobrine in storitve.
2. Kupci (uporabniki storitev). Pomembno je, da vemo komu so storitve namenjene ter kakšne so njihove potrebe in želje.
3. Viri. Sem spadajo tako finančni viri, kot najrazličnejši pripomočki ter prilagoditve, ki so na trgu.
4. Konkurenca. Storitve mora uporabnika bolj pritegniti, v njej vidi večjo vrednost in uporabnost kot pri drugi (recimo institucionalno varstvo)

Notranje okolje se navezuje na poslanstvo, vizijo, strategije, cilje in organizacijsko kulturo. (op. cit. 250-252)

Okolje deluje na družinskega pomočnika posredno in neposredno. Nanj ima velik vpliv kako politika ter zakonodajni organi, saj je od tega odvisno tako njihovo plačilo, obveznosti in naloge. Prav tako je pomembno v kakšnem okolju družinski pomočnik živi, saj so s tem pogojeni tudi njegovi viri. Če recimo živi v mestnem okolju ima na razpolago več storitev, ki so lahko v korist njemu ali osebi za katero skrbi (skupine za samopomoč, boljša zdravniška oskrba).

Velik vpliv ima tudi socio-kulturno okolje, ki vpliva na vrednote (za otroka, stare ljudi je potrebno poskrbeti), način družinskega življenja (ali se družinski pomočniki zapirajo v ožji krog družine ali pa sodelujejo v širši skupnosti).

Specifično operativno okolje vpliva na to, ali so na voljo pripomočki in prilagoditve za osebe (preskrbljenost je v državah različna), kakšne storitve so v okolju še na voljo (institucionalno varstvo, stanovanjske skupine) in med katerimi uporabniki lahko še izbirajo.

Okolje družinskega pomočnika je sestavljeno tudi iz različnih organizacij ter javnih ustanov s katerimi se povezuje in sodeluje.

1.2. VLOGA IN POMEN DRUŽINE IN DRUŽINSKIH POMOČNIKOV ZA OSEBE S POSEBNIMI POTREBAMI IN STAROSTNIKE

Večina sociologov, ki sprejema funkcionalistični pogled sklepa, da je moderna družina v moderni družbi izgubila številne funkcije, vendar pa njena pomembnost ni upadla in še vedno ostaja ključna institucija. Ena od bistvenih funkcij družine je čustvena opora, ki jo članice in člani nudijo drug drugemu (Hvalič Touzery, 2007: 27-28).

Slovenija je družinsko orientirana družba. Družina je v hierarhiji vrednot Slovencev že dolgo na prvem mestu. Raziskave socialnih mrež v Sloveniji kažejo, da so družinske vezi daleč najpomembnejše področje socialnih opor. Družine se, kadar potrebujejo pomoč, veliko bolj kot na formalne opore obračajo na neformalne socialne mreže, tako pri čustveni kot pri instrumentalnih dimenzijah opor (Rener, 2006 v Hvalič Touzery, 2007: 32).

Družina je tudi v življenju vsakega starostnika zelo pomembna. Vso svoje življenje preživijo v družinski skupnosti in so nanjo močno navezani. Partner, otroci, sorodniki, prijatelji so pomemben potencial za starega človeka, saj mu nudijo socialno oporo, ki pozitivno vpliva na njegovo funkcioniranje in psihično počutje, uravnava napetost stresa ter pozitivno vpliva na posameznikovo zdravje (Hojnik Zupanc, 1999: 141).

Raziskave po svetu kažejo, da so svojci (partner in otroci) prvi pomočniki staremu človeku v stiski. Pomoč v družini temelji na solidarnosti in občutku odgovornosti. Otroci se čutijo moralno odgovorne, da pomagajo svojim staršem, ko so v stiski. Nenazadnje so odgovorni tudi pred zakonom, da staršem priskrbijo ustrezno pomoč, če je sami ne morejo zagotoviti. Vzorec družinske povezanosti je odvisen od življenjskega stila, nastalega v prejšnjih letih življenja. Pomembno je razvijanje vzorca družinske povezanosti in medsebojne pomoči (Hojnik Zupanc, 1999:43).

Lupšina (2006: 27) je v svojem diplomskem delu ugotovila, da so družinski pomočniki še kako potrebni, ko gre za stare ljudi, saj se je pri tistih starostnikih, ki živijo doma z družinskim pomočnikom pokazalo izboljšanje fizičnega in psihičnega počutja.

21 anketiranih je bilo mnenja, da življenja doma ne bi zamenjali, saj jim to omogoča svobodno izbiro kraja in časa aktivnosti, ki jih opravljajo. Prav tako jim ne bi ustrezala rutina življenja in vezanost na ozek prostor in krog ljudi. Menili so, da bi ločitev od domačih in domačega kraja pripomogla k poslabšanju njihovega zdravstvenega stanja in posledično k skorajšnji smrti. Zadovoljni so z oskrbo družinskih pomočnikov in pomočjo drugih članov družine, stiki z družino, sosedi in prijatelji pa jim pomenijo več kot brezhibna urejenost domov za ostarele.

V domačem okolju se aktivnosti skozi ves dan prepletajo med seboj, so med seboj združene, na primer pletenje in poslušanje radia ali pogovor s pomočnico, družinskimi člani. Starostnik svoj vsakdan preživlja v skladu z ritmom življenja družine in svojimi potrebami. Potrebe starostnikov so enkratne, od posameznika do posameznika različne in na takšen način tudi zadovoljene, ne glede na čas v dnevu, mesecu ali letu. Razlika je tudi v tem, da ima osebje doma do stanovalcev zgolj formalen in začasen odnos. Osebje se tudi pogosto menjava, saj delajo v izmenah, tako da so starostniki glede tega, kdo in kdaj za njih skrbi včasih dokaj zmedeni. Še posebej je to prisotno na negovalnih oddelkih, kjer so starostniki vezani na posteljo in ozko dogajanje lastne sobe.

V krogu družine so ti odnosi osebni, časovno neomejeni in prisrčni. Za starostnika skrbi vedno ista oseba, kar jim daje občutek varnosti. Starostniki in njihove družine so s takšnim načinom oskrbe starostnika obvarovane pred stiskami, ki jih prinaša institucionalizacija. Dan jim zapolnjuje delo, razvedrilo in počitek (Lupšina, 2006: 48).

Kot vsi ljudje, tudi osebe z demenco potrebujejo občutek vrednosti, varnosti, toplote in bližine ter razvijanje in ohranjanje lastnih sposobnosti in zmožnosti. In prav svojci so tisti, ki ga tem osebam lahko dajo (Mali, 2007: 118).

1.2.1. Temeljne psihološke potrebe

Kitwood (2005) navaja šest temeljnih psiholoških potreb oseb z demenco, ki pa za tovrstno doživljanje občutkov potrebujejo podporo in spodbude iz zunanjega okolja. Ob tem je pomembno tudi, da se jih zavedajo ljudje, ki obdajajo osebe z demenco. Zavedajo pa se jih lahko le, če prepoznajo tudi lastne potrebe.

Te potrebe so:

- *Potreba po povezovanju z drugimi ljudmi.* Osebe z demenco kontinuirano doživljajo vsakdanje situacije kot nove in neobičajne. Počutijo se ogrožene in negotovo, zato je zanje potreba po povezanosti zelo pomembna in poudarjena.
- *Potreba po tolažbi.* Zaradi narave bolezni osebe z demenco pogosto doživljajo občutke izgube, zmanjšanih sposobnosti in spremenjenega običajnega načina življenja. Potrebo po tolažbi lahko izkažejo bodisi kot željo po naklonjenosti, telesni bližini in nežnosti.
- *Potreba po oblikovanju osebne identitete.* Koncept ohranjanje identitete je osnovni način za povezovanje preteklosti s sedanjostjo in priložnost za vzpostavljanje empatičnega odnosa s posameznikov v sedanjosti. Svojci poznajo življenjsko zgodbo oseb z demenco in jim lahko s petjem pesmi, pripovedovanjem zgodb, izleti in podobno pomagajo pri ohranjanju identitete.
- *Potreba po vključenosti.* Zaradi tabuiziranega odnosa do demence osebe z demenco še vedno doživljajo izključevanje, izolacijo ter stigmatizacijo.
- *Potreba po zaposlitvi.* Nezadostitev potrebe po zaposlitvi lahko pripelje do zmanjšane samopodobe ter postopnega propada osebnosti. Zato je pomembno, da je svojci ne zatrejo. To od njih zahteva veliko spretnosti, zlasti pa poznavanja preteklosti osebe z demenco.
- *Potreba po ljubezni.* Kljub izgubam in upadanju sposobnosti ima posameznik z demenco izoblikovano osebnost. Prepoznavanje in upoštevanje psiholoških potreb med posamezniki vpliva na kvaliteto medsebojnih odnosov. Zavedanje potreb oseb z demenco pripomore k zavedanju lastnih potreb in obratno (ibid).

Na odnose in pomen družine, in predvsem na pomen matere, je opozorila Ceglar (2005: 61).

Številni odrasli vse življenje ohranijo zelo močno vez s primarno družino, kar je mogoče povezati s tem, da večina ljudi z intelektualno oviro ne sklepa partnerstev, zakonskih zvez, nima svojih otrok in vnukov, zato ne pridobi emocionalnih vezi, ki bi bile tako močne kot tiste iz primarne družine. Večina jih mam o opisuje kot najpomembnejšo na svetu, da je ena sama, da so je navajeni, da se z njimi pogovori, ko so v stiski, da skrbi zanje.

1.3. DRUŽINSKI POMOČNIKI KOT STARŠI

Ker je v moji raziskavi je največ družinskih pomočnic in pomočnikov skrbelo za svojega otroka s posebnimi potrebami in ker imam sama izkušnjo življenja v družini z osebo s posebnimi potrebami, sem se odločila, da tej »posebni skupini« posvetim nekoliko več pozornosti.

Starši oseb s posebnimi potrebami pogosto živijo pod izrednimi psihičnimi, fizičnimi in socialnimi obremenitvami. Vzgojno-izobraževalni, zdravstveni ter sistem socialnega varstva razmeroma dobro poskrbi za področje neposrednega strokovnega dela z otrokom in za področje usposabljanja staršev za delo z otrokom. Tretje področje kamor pa sodi nudenje psihosocialne pomoči, pa je v Sloveniji na žalost slabo razvito. Staršem bi vsekakor morali nuditi več ustrezne pomoči, saj ne nazadnje tako posredno pomagamo tudi otroku. Osebna stiska staršev se zaradi tesne interaktivne prepletenosti med njim in otrokom na tak ali drugačen način izraža tudi na otroku (Leskovšek in Peljhan, 2007: 45).

Že v poglavju, ki govori o vlogi in pomenu socialne opore, se je socialna opora pokazala kot najpomembnejši dejavnik, ki blaži učinke stresa na splošno, še zlasti pa pri osebah, ki skrbijo za člana z dolgotrajnimi motnjami. Od vseh dejavnikov, ki pripomorejo k razbremenitvi, je najpomembnejši in najodločilnejši dostopnost zaupnih oseb, s katerimi se lahko pogovorijo. (Lamovec, 1998: 245).

Socialna mreža in socialna opora torej pomembno vplivata na kakovost življenja družin, a vendar lahko med prebiranjem literature zasledimo, da se družine oseb s posebnimi potrebami soočajo s socialno izoliranostjo.

Jesper Juul v svoji knjigi Družine s kronično bolnimi otroki (2010: 63) navaja razloge, ki lahko pripeljejo to tega, da se del sorodstva ali prijateljev umakne. Prvi je ta, da se družina oziroma starši vedejo kot žrtev – kot nekdo, ki ga je treba pomilovati in mu drugi zato dolgujejo obzirnost in sočutje. Kadar prevladuje tak odnos do življenja in usode, se iz naših razmerij z drugimi izgubi prvina enakovrednosti, sam odnos pa se konča v najbolj ponižujočem izmed položajev: kot prejemniku miloščine. Mnogi ljudje se na začetku

mnogokrat postavijo v vlogo »donatorja«, vendar se kasneje začnejo izogibati stikom. Razmerje, kjer je eden žrtev, je namreč slabo za oba.

Drug razlog je v tem, da se družina ujame v zanko, kjer otrok in njegova bolezen postaneta glavni »projekt« in področje, o katerem še razmišljajo in se pogovarjajo. Takšno prevzetost z lastnim problemom prijatelji in sorodniki ne zmorejo prenašati dalj časa.

Tudi okolica včasih doživlja kot da se »starši zapirajo vase«. Pogosto je tukaj vzrok prav v zelo natrpanem urniku, kamor spadajo obiski zdravnikov, fizioterapevtov, psihologov, sama nega otroka, ostale družinske obveznosti (Restoux, 2010: 72).

Jesper Juul (2010: 61) izpostavi še en zanimiv razlog, ki lahko pripelje do tega, da se prijatelji in sorodniki ali pa družina sama umakne. Lahko se namreč zgodi, da se sama družina počuti, kakor da skoz jemlje, medtem ko prijatelji in sorodniki skozi dajejo. Treba je znati prositi za pomoč in podporo, toda kako naj vemo, kje so meje drugih, če pa ponujajo roko, tudi ko bi jo rajši odtegnili. Koliko lahko človek prosi od sočloveka, ne da bi mu v zameno kaj ponudil?

Družina se lahko počuti, kakor da je prijateljem in sorodnikom dolžna za vso pomoč in iz tega lahko nastane začaran krog v katerem se nihče ne počuti dobro.

Odgovore na taka vprašanja družina najde tako, da se odkrito pogovori s prijatelji in sorodniki, ki se jih to tiče. Jasno jim povemo, da je za nas najpomembnejše prijateljstvo, za ohranjanje le tega, pa se morajo iskreno naučiti reči ja ali ne. Oboji morajo vedeti, da lahko preprosto prosite za pomoč in podporo, oni pa morajo vedeti, da lahko bodisi priskočijo na pomoč ali pa ne.

Pomembno se mi zdi, da kot socialni delavci poznamo dinamiko in ravnanja družin, da jih znamo spodbuditi, da izrazijo svoje razmišljanja, občutke ter pričakovanja. Potrebno je torej znanje za ravnanje, varno okolje, zaupen, odkrit odnos, kjer lahko vsakdo podeli svoje razmišljanje, mnenja in potrebe.

Lamovec (1998: 242) izpostavi še eno ugotovitev, ki je po mojem mnenju zelo pomembna pri razumevanju, delu in pomoči družinam z osebami s posebnimi potrebami.

V družinah z bolnim ali ostarelim članom se namreč pogosto zgodi, da družina tako ostane sama in se začne zanašati sami nase. Počasi ugotovijo, da zmorejo sami dovolj dobro reševati

vsakdanje probleme, le tu in tam se pojavi težava, ki ji niso kos. Pridobljena vera v lastno učinkovitost bistveno zmanjša občuteni stres, vendar včasih povzroči, da družina ni več pripravljena prisluhniti nikomur ali česa spremeniti. Našli so svoj slog preživetja. Upravičeno menijo, da so sami najboljši strokovnjaki in niso več pripravljene prenašati privzdignjenega odnosa strokovnjakov. Občutek kompetentnosti in zagotovilo, da lahko preživijo kot družina, zmanjša občutek bremena, ki ga nosijo.

»Mati, ki je navadno najbolj zadolžena za to delo, lahko najde v svoji vlogi določeno zadoščenje. Pridobi si občutek, da je zmožna obvladati težavne okoliščine in da opravlja pomembno delo. Nekatere poročajo, da so ob spoprijemanju s problemi postale močnejše in bolj sposobne, da se soočijo s preizkušnjami življenja. Boleči izkušnji so tako podelile nov, pozitiven pomen, kar je zelo učinkovita strategija spoprijemanja, saj izboljša njeno samopodobo, pa tudi čustveni odnos do prizadetega člana, s tem pa vpliva na vzdušje v celotni družini«. (Lamovec, 1998: 242)

Mnoge matere postanejo prave strokovnjakinje in začnejo doživljati svojo vlogo kot poklic, kar jim daje osebno potrditev in izpolnitev.

Da razbremenimo mater ali družinskega člana, ki izvaja oskrbo, je nujno, da tak družinski član dobi priložnost za oddih ter za zasledovanje lastnih ciljev, če hočemo, da bo dolgoročno kos svoji nalogi. Zlasti pa morajo imeti nekoga, ki jim bo *pripravljen z naklonjenostjo in zanimanjem prisluhniti*. Za uspešno delo z osebo je potrebno nenehno uravnavati svoja čustva, a neke jih je treba tudi izraziti. Pogosto se namreč zgodi, da družinski član, ki vodi oskrbo, s tem ne želi obremenjevati družine in svoje stiske ohranja zase, kar lahko sčasoma privede do fizičnih bolezni, psihosomatskih ali psihičnih motenj v obliki depresij in izgorelosti (Lamovec, 1998: 244).

1.4. DRUŽINSKE POMOČNICE

Medkulturne raziskave kažejo, da je razširjenost domače oskrbe oseb z dolgoročnimi psihičnimi motnjami odvisna od tega, kakšna je dostopnost sprejemljivih alternativ, ki jih ponuja družba ter kakšne so kulturne norme. Tako v tradicionalnih družbah z nizko stopnjo industrijskega razvoja obravnavajo duševne motnje kot družinski in ne kot družbeni problem.

»Številne ženske preživijo večino svojega življenja kot negovalke »pomembnih drugih« (Rener 1997: 40–49).

Študije, ki so odgovarjale na naslednji dve vprašanji: kdo skrbi za stare ljudi in kdo jih neguje ter kakšne vrste dela opravlja, so nastale šele v osemdesetih letih prejšnjega stoletja. Odgovor je bil: »ni preprosto družina tista, ki skrbi za stare ljudi, to so predvsem ženske v družinah« (Rener 1997: 40–49).

Pogosto se ne zavedamo osamljenosti mater. Mati ima seveda družbo, ampak nikomur ne more povedati o svojih stiskah in radostih, medtem ko se posveča tujim. Njen subjektivni svet na zanima nikogar, pomembna je le njena funkcija oziroma vloga, ki pa je pogosto zreducirana na golo vlogo, zaradi česar se počuti razčlovečeno (Lamovec, 1998: 245).

1.5. VPLIV OSKRBE NA DRUŽINSKE POMOČNIKE

Pomočniki največkrat ugotavljajo, da je največji izziv njihovega dela odnos s starejšo osebo. Družinskim pomočnikom je včasih težko ustreči pričakovanjem ali celo zahtevam, ki izhajajo iz takšnega odnosa in nuditi starejšemu človeku potrebno čustveno podporo. Starejši namreč doživljajo vrsto zelo intenzivnih čustev. Lahko so žalostni, lahko se počutijo osamljeni ali zaskrbljeni in tesnobni, jezni in prizadeti, ker so izgubili svojo samostojnost in so odvisni od drugih (Lupšina, 2006: 21).

Hvalič Touzery (2007: 260) je ugotovila, da je za oskrbovalce oskrbovanje zahtevno opravilo, zaradi katerega so imeli manj zasebnega življenja, vendar je bilo vzpodbudno to, da se je velika večina oskrbovalcev vedno ali pogosto dobro razumela z osebo, ki so jo oskrbovali. To in dejstvo, da jim je družina v pomoč pri oskrbovanju, pomembno vpliva na oskrbovalčevo doživljanje oskrbovanja. Tako kljub temu da ima večina oskrbovalcev zaradi oskrbovanja manj zasebnega življenja in se jih je 29,4% v vlogi počutilo ujete vedno ali pogosto, jih je le 16,6% občutilo negativne posledice oskrbovanja (Hvalič Touzery 2007: 260).

Tabela 1.5. Štiri večje skupine obremenitev družinskih oskrbovalcev starih ljudi

telesne	slabše počutje in zdravje; kronična utrujenost
Psihološke in čustvene	negativen odnos do stare osebe; občutki krivde, jeze, žalosti, strahu; depresija; nebogljenost; čustvena izčrpanost; povečana uporaba zdravil proti depresiji, tesnobnosti ter nespečnosti
socialne	konflikti, socialna izolacija; zmanjšanje družabnih stikov
finančne	finančna stiska zaradi dodatnih storitev

(Vir: Emlet 2002: 324)

Zdravstveni problemi so največkrat posledica dolgotrajne in nepretrgane skrbi za svojca. Psihična izčrpanost in poslabšanje zdravja pa lahko vodita v depresijo in tesnobo. Dolgotrajna oskrba svojca lahko tudi povzroči, da oskrbovalec prekine stike s prijatelji, znanci, sosedi in ostalimi člani njegove socialne mreže in postavi v ozadje temeljno človeško potrebo po povezovanju z drugimi ljudmi.

Negativne izkušnje oskrbovalcev lahko vplivajo tudi na osebe z demenco in njihove medosebne odnose. Problemi se lahko pojavijo tudi na emocionalni ravni kot izguba kontrole nad razporejanjem časa, kar pogosto pripelje do frustracij, občutki jeze, zbujanje in prenašanje krivde na starega človeka in izgubo lastnega zasebnega (Mali, 2007: 124-125).

Za socialne delavce je pomembno spoznanje, da obstajajo tudi pozitivni učinki skrbi. Ti lahko pomoč usmerijo v odkrivanje in izražanje pozitivnih občutij in izkušenj, ki jih spremljajo ob skrbi. Tako lažje prepoznajo svoje individualne potrebe ter potrebe drugih družinskih članov in ob tem postanejo bolj tolerantni za probleme drugih ljudi.

Pozitivne izkušnje pa ne nazadnje vplivajo na osebnostni razvoj svojcev ter pozitivno vplivajo na starega človeka (ibid.).

1.5.1. Motivi za oskrbovanje

Rezultati raziskave, ki jo je v svoji doktorski disertaciji opravila Hvalič Touzery (2007: 255), so pokazali, da je bil najpogostejši motiv za oskrbovanje občutek dolžnosti ter znotraj tega moralna odgovornost do stare osebe. Na drugem mestu je bila čustvena vez, na tretjem pa da do oskrbovanja ni prišlo po lastni izbiri.

Skoraj trem četrtinam pa je oskrbovanje stare osebe dajalo občutek zadovoljstva.

Domača oskrba lahko pomeni hudo obremenitev tako za oskrbovalko kot za vso družino. Vse to lahko povzroči spore v družini, vodi do izčrpanja in razpada družine in okvari zdravje oskrbovalke in drugih članov (Pentek 1994 v: Mesec 2000 v Hvalič Touzery 2007: 257). Preobremenjenost oskrbovalk pa lahko ustvarja pogoje za zanemarjanje in tudi zlorabe.

Na doživljanje oskrbovanja bistveno vplivajo življenjski nazor, čustva, pričakovanja ter odnos do bolezni, odnos med oskrbovano osebo in oskrbovalcem, stopnja pomoči družinskih članov, zdravstvene in socialne službe ter moralno-socialni pritiski okolice (Hojnik-Zupanc 1994, v: Hvalič Touzery 2007: 259). Pomembna je tudi intenzivnost čustvene navezanosti na oskrbovanca. Če je čustvena vez močna, lahko oskrbovalec doživlja več psihičnih pritiskov ter ambivalentnih občutkov (negativna čustva, občutki krivde).

Pri družinskih pomočnicah in pomočnikih se srečujemo z veliko raznovrstnostjo odnosov. Tako imamo družinske pomočnice ter pomočnike, ki skrbijo za svoje otroke, partnerje, starše, stare starše, brate ali sestre, tete ali strice ali pa take, ki si z osebo niso v sorodstvenem razmerju, živijo pa skupaj. Ob tem se moramo zavedati raznovrstnosti odnosov, čustev in vlog.

Ob enem imamo tudi različno dolga časovna obdobja skrbi za osebo. Ta skrb lahko traja recimo od enega leta, če družinska pomočnica ali pomočnik skrbi za družinskega člana, ki se je ponesrečil ali nenadoma zelo zbolel, ali pa gre za staro osebo, ki je v zadnjem letu izgubila moči ali pa že od rojstva skrbijo za otroka s cerebralno paralizo.

Pri tem gre za zelo različne zgodbe, potrebe in prilagojenosti. Prve družine se na novo družinsko življenje in dinamiko šele privajajo, medtem ko so druge svoje strategije preživetja že dodobra razvile.

1.6. VPLIVI NA DRUŽINO KOT CELOTO

Ob novici o hudi bolezni ali nesreči se človeku zamaje ves svet. Popolnoma se spremenijo tako vsakdanji urnik kot tudi družinski odnosi. Slednji se povsem razgalijo, kot bi jih precedili skozi filter resnice in ostane samo to, kar je najbolj resnično. Vse drugo odpade (Restoux, 2010: 73).

Pri življenju s starostnikom družine večkrat naletijo na velike težave, predvsem v odnosih med člani na psihosocialnem področju. Star človek predstavlja resne ovire tudi v fizičnem pomenu besede, še posebno, če je nepokreten ali delno gibljiv. Sama skrb za starostnika lahko sproži frustracije, ko se star človek čuti v breme družini in postane prekomerno občutljiv. Zaradi ekonomskega položaja se le malokateri družinski član odloči, da bo pustil zaposlitev in se posvetil le skrbi za starostnika (Lupšina, 2006: 21).

Družinski člani se morajo namreč naučiti ravnati ne le z vedenjem osebe, temveč tudi z lastnimi čustvenimi odzivi. Odziv svojcev naj bi bil pomirjujoč, spoštljiv in izrazito usmerjen na realnost. Mnogi svojci se tega naučijo, a je problem v tem, da bi morali tako ravnati 24 ur na dan. Tega ne zmore nihče, še toliko težje pa je osebi, ki je ob tem tudi sama prizadeta (Lamovec, 1998: 236).

Palir-Čuješeva (2002: 89) je v svoji diplomski nalogi ugotovila, da oskrbovanje vpliva na družino kot celoto. Pomembni so odnosi v njej v času pred oskrbovanjem. Ker zaradi oskrbovanja pride do pomanjkanja časa in preobremenjenosti, odnosi z otroci se poslabšajo, njihovo vedenje se spremeni, pride do slabše komunikacije med družinskimi člani, oddaljenosti med partnerjema in socialne izoliranosti družine. Zato je pomembna dobra organizacija in razporeditev dela v družini, jasno določene meje odgovornosti oskrbovalca, razbremenitev oskrbovalca in tudi skrb zanj. To je za družino pomemben projekt, znotraj katerega se lahko zadovoljijo potrebe družine in oskrbovanega človeka.

Hvalič Touzery (2007: 271) je v svoji raziskavi družinske oskrbovalce povpraševala o vplivu oskrbovanja za njihovo družinsko življenje. Dobra tretjina jih je potrdila, da družinska oskrba vpliva na njihovo življenje. Vendar pa je dobra tretjina dejala, da se je zaradi oskrbovanja

povečala medsebojna povezanost družinskih članov. Omenjali so konflikte, a manj pogosto. Še redkeje so omenjali odtujenost od partnerja, slabše odnose z otroci ter slabšo komunikacijo v družini. Se pa je ena tretjina oskrbovalcev soočala s pomanjkanjem časa za družino.

Kljub težkemu delu družinskih oskrbovalcev ne gre pozabiti, da mnogi oskrbovalci doživljajo oskrbovanje pozitivno in jih je v zadovoljstvo. To je pokazala tudi britanska študija, ki je pokazala, da je stopnja zadovoljstva, ki ga oskrbovalci doživljajo pri oskrbovanju, delež višja od težav v odnosih med oskrbovalcem in oskrbovano osebo (Mestheneos idr. 2005 v Hvalič Touzery 2007: 271).

»Tudi slovenske raziskave govorijo o pozitivni strani oskrbovanja (Svetičič 2002, Čelik 2002). Nekateri družinski oskrbovalci so omenjali, da se je v njihovi družini povečala medsebojna povezanost članov in občutek varnosti, povečala se je strpnost, preko oskrbe so odkrili notranjo moč, katere se posamezniki prej niso zavedali, odnosi s sosedi so se poglobili, utrdila se je socialna mreža.« (ibid.)

Skrb za družinskega člana torej prinaša veliko odgovornosti in skrbi, vendar vključujejo tudi pozitivne vidike skrbi. In ena izmed nalog strokovnjakov je pomagati svojcem, da artikulirajo pozitivna občutja in izkušnje, ki jih lahko doživijo pri oskrbi za domače (Flaker *et.al.* 2008: 98).

Skrb za otroka ali drugega družinskega člana s posebnimi potrebami zahteva veliko neposrednih in posrednih ekonomskih stroškov, ki lahko zelo negativno vplivajo na finančno stanje celotne družine. Med neposredne stroške spadajo dodatne fizioterapije, dodatne prilagoditve invalidskega vozička, informacijsko komunikacijska tehnologija ter prilagoditve stanovanja, kamor spadajo širša vrata, primeren dovoz, rampa...(Darling v Ferrari in Sussman, 1987: 48).

Obstaja pa tudi posredna skrita cena, predvsem psihosocialna, ki jo zahteva življenje z otrokom ali drugim družinskim članom s posebnimi potrebami, njeni učinki pa se kažejo predvsem na načinu življenja družine. Otrok s posebnimi potrebami zahteva dostop do storitev, večje stroške in obveznosti ter skrb, kar lahko predstavlja za družino velik stres, ki lahko povzroči patološke odzive družinskih članov, ter omejitve v družinskem slogu življenja.

Zaradi nedostopnosti ustanov, kulturnih prireditev, turističnih točk..., se mora družina odpovedati različnim stvarem in dogodkov, ki bi jih drugače obiskali (op. cit.: 49).

Med najbolj prodorno psihosocialno ceno spada tako imenovana kronična skrb, žalost »chronic sorrow«, ki jo povzroči žalost ter občutek izgube, ki jo doživljajo starši, ker njihov otrok ni »normalen«. Starši lahko to kronično skrb občutijo vse življenje, a ni nujno, da jo občutijo kot konstantno čustveno stanje. Navadno se to stanje pojavlja predvsem ob prelomnicah, ob katerih bi »normalni« otroci shodili, šli v šolo, diplomirali, se zaposlili ali poročili (op. cit.: 52).

Kljub vsem težavam in naporom obstajajo tudi pozitivni vidiki in pridobitve življenja s otrokom ali drugim družinskim članom s posebnimi potrebami. Eden izmed pozitivnih rezultatov je povečana *družinska kohezivnost*, ki izhaja iz potrebe, da vsa družina sodeluje pri tem, da reši težave in obveznosti, ki nastanejo ob skrbi za otroka ali družinskega člana. V mnogih primerih prisotnost otroka s posebnimi potrebami še bolj poveže starša, starši in tudi sorojenci razvijejo resnično ljubezen do otroka oziroma brata ali sestre s posebnimi potrebami. Življenje z otrokom s posebnimi potrebami povzroči, da se družine mnogo bolj *zavedajo vrste in obsega invalidnosti v družbi*. Tudi nekateri najbolj kompetentni strokovnjaki na tem področju imajo neposredne izkušnje z invalidnostjo v svojih družinah, ki jim pomaga, da bolje vzpostavijo stik in odnose s svojimi strankami in tudi bolje razumejo njihove probleme, ker posledično izboljša kakovost storitev (op. cit.: 57).

Ena najpogostejše navajanjih koristi življenja z družinskim članom s posebnimi potrebami je *rast osebne moči in zrelosti*, ki sta posledice teh izkušenj. Neverjetno prilagodljivost družin, da se spopada z velikim bremenom, ki jo prinaša invalidnost, lahko vidimo v mnogih pozitivnih izjavah staršev in sorojencev (op. cit.: 58).

Darling (1987: 59-60) poudarja tudi, da se družine, ki imajo dobro podporo in dostop do storitev, bolje prilagodijo na otrokovo invalidnost. Tako sta količina in kakovost storitev ter dostopnost ekonomskih ter psihosocialnih virov pomoči najpomembnejši determinanti, ki vplivata na kakovosten življenjski stil družin. Ekonomska in psihosocialna cena invalidnosti prav tako variira v razmerju do socialne podpore. Večja kot je ekonomska preskrbljenost in čustvena podpora družinam, manj stresa doživljajo.

Družinsko funkcioniranje je torej odvisno od tega, kako sprejema in zaznava življenjske okoliščine, koliko podpore si družinski članu nudijo med seboj ter koliko socialne podpore je dostopno izven družine (Seligman, Darling 2007: 190).

1.7. DOLGOTRAJNA OSKRBA

Darja Zaviršek je opozorila na dejstvo, da se pri nas od družine še vedno zahteva, da se starši vse življenje počutijo odgovorne za svoje otroke. Od svojca naj bi bili tenkočutni, pozorni, zdravo nevsiljivi, hkrati pa bi naj zanj skrbeli na nepokroviteljski način. Ta mešanica tradicionalnih pogledov in sodobne vzgoje je zelo zahtevna naloga, če ne skoraj nemogoča (Lamovec, 1998: 236).

Študije dokazujejo, da večina evropskih držav daje prednost oskrbi na domu in da (širša) družina pri tem igra osrednjo vlogo. Študije dokazujejo, ki bi rada odgovornost za oskrbo prenesla na družine, skoraj v celoti brez ustreznega podpornega sistema in da ponuja nekaj, česar nima. Potrebno bi bilo ustvariti partnerski odnos med družinami in storitvami, kakor tudi pomoč ustvarjalnih in inovativnih storitvenih struktur, ki so pozorne tako do starejših kakor tudi do potreb družinskih oskrbovalcev. Pomoč družinskim oskrbovalcem naj bi v Evropi postala pomemben zdravstveni in socialno politični cilj, vendar so poznavalci razmer ob tem kritični, češ da je pozornost do položaja oskrbovalcev še naprej »nepopolna, razdrobljena in problematična.

Nov pregled literature s tega področja pokaže dejstvo, da tudi najbolj razviti sistemi podpore podcenjujejo vlogo in pravice družinskih oskrbovalcev kot »partnerjev« ali kot »soekspertov« formalnega/uradnega sistema oskrbe ter s tem omejujejo oziroma ovirajo ustrezno in sprejemljivo podporo po že obstoječih podpornih strukturah. Tako bi bile potrebne ne samo organizacijske spremembe, temveč tudi celovita sprememba mišljenja znotraj celotne kulture oskrbe starih, vključno z izobraževanjem in usposabljanjem profesionalnih družinskih oskrbovalcev (Lamura *et. al.* 2008: 12-13).

Pravica do izbire družinskega pomočnika temelji na družbeni skrbi za invalidne osebe v domačem okolju. Vendar je to obliko skrbi možno uresničiti le takrat, ko problemi invalidnih oseb postanejo skupni problemi celotne družbe, kjer bodo naloge in pristojnosti ustrezno porazdeljene med družbenimi subjekti. Na potrebo po globalnem odnosu to teh vprašanj so opozorili posveti z izvajalci storitve družinskega pomočnika ter vsakodnevna praksa, ki opozarja na sestavljenost problema in na nujnost angažiranja in usklajevanja vseh družbenih subjektov na tem področju (Slemenšek Kovačević, 2006: 17).

1.8. SOCIALNA IZKLJUČENOST

V evropskem prostoru najdemo več sinonimov za socialno izključenost, na primer izoliranost, marginaliziranost, segregiranost (Madanipour, 2003 v Urh 2006: 41). Gre za kompleksen, širok in večdimenzionalen koncept, v čemer (Trbanc, 1996 v Urh 2006:41) vidi tudi prednost, saj je tako mogoče pokriti različne dimenzije in oblike istega pojava.

Socialna izključenost pomeni biti v položaju z manjšim dostopom do možnosti, ki jih ima večina. Nadalje večina avtorjev razčleni koncept na tri dimenzije in sicer na ekonomsko, družbeno in politično (Urh, 2006: 41).

»Socialna izključenost je proces, v katerem posamezniki ali gospodinjstva doživljajo resno deprivacijo pri različnih pomembnih virih (običajno večih hkrati) in/ali na področju socialnih vezi s širšo skupnostjo oziroma družbo.« (Johnson, 2000 v Trbanc, Boškič, Kobal, Rihter, 2003)

Socialna izključenost se v prvi vrsti povezuje z nesposobnostjo oziroma nezmožnostjo posameznikov, da bi sodelovali v političnih, ekonomskih in socialnih procesih dane družbe.

Dokumenti in direktive Evropske komisije opozarjajo, da je zaposlovanje ključ do socialne vključenosti državljanov. Nezaposlenost in dostop do trga dela pomembno vplivajo na izobraževanje, usposabljanje, dostop do javnih in zasebnih servisov. Pomemben razlog za socialni izključenost so posredno tudi razpoložljivi finančni viri, ki so ponavadi potrebni za socialno vključenost. Prepletajo in kumulirajo se učinki več dejavnikov, kot so nezaposlenost, neusposobljenost, nizki prihodki, slabe stanovanjske razmere... (Kroflič, 2004: 28).

Socialna vključenost- socialno vključenost je mogoče razumeti kot uresničitev pravic državljanov ter s tem zagotovljeno sodelovanje v družbenih zadevah (Kroflič, 2004: 29).

Družinske pomočnice in pomočniki imajo prav »poseben zaposlitveni status«. Za svoje delo ne dobivajo plače, temveč, kot bo podrobneje opredeljeno v druge delu teoretičnega uvoda, dobivajo nadomestilo za izgubljen dohodek, ki je med drugim nižji od minimalne plače. Prav tako je njihovo delo vezano na dom, kjer pogosto štiriindvajset ur skrbijo za osebo oziroma

družinskega člana, ki potrebuje njihovo nego in pomoč. Ob tem se pojavlja vprašanja v kolikšni meri se družinski pomočniki soočajo s socialno izključenostjo, kakšna je njihova socialna mreža in opora ter s kakšnimi aktivnostmi se ukvarjajo v svojem prostem času.

1.9. SOCIALNA MREŽA

»V interakcijo z drugimi pletemo svoje socialne mreže, jih povečujemo in krepimo in obenem krepimo in povečujemo mreže drugih. »Socialno mrežo tvorijo odnosi, ki jih ima posameznik z drugimi ljudmi, pogostost stikov z njimi in povezanost med člani« (Čačinovič Vogrinčič 1994, 73).

V socialnem delu je koncept socialne mreže zelo pomemben, saj je osnovna naloga socialnega delavca pri delu s posameznikom, da identificira, razširi formalno in neformalno socialno mrežo, z namenom, da koristi in podpre klienta (Demšar 2004 v Kek 2010: 11).

Zaviršek (1994: 266-267) govori tudi o tem, da je delo z mrežami način razmišljanja in metoda dela obenem. Je zavestni proces pospeševanja medsebojne izmenjave in soodvisnosti v določeni situaciji. Je delo, ki opogumlja člane skupnosti, da sodelujejo med sabo in se povezujejo, z namenom, da bi našli skupne boljše rešitve. Ko stopimo v stik s posameznikom, smo vstopili v stik tudi z njegovo socialno mrežo, torej tudi s skupnostjo, v kateri se ta mreža nahaja.

Za posameznika je posebej pomembna naravna socialna mreža, ki jo sestavljajo družina, sorodniki, soseska, prijatelji, sodelavci, klubi in društva. Te mreže so se izoblikovale skozi življenje posameznika na temelju biološke pripadnosti, osebnih medčloveških vezi, skozi članstvo v skupinah...Naravne socialne mreže so njegove življenjske okoliščine in človek se bo nanje obrnil na njemu običajen način (Čačinovič Vogrinčič, 1994: 74).

Socialna delavka ali delavec mora biti pozorna na to, da skupaj z uporabnikom in njegovo družino *razišče* socialno mreže, da poiščejo pozitivne vezi, ki jih poskušamo okrepiti ali ustvarimo nove, če so potrebne. Na naše socialne mreže lahko vplivajo različni dejavniki, kot so naša osebnost, okolje, v katerem živimo, naša starost in še drugi dejavniki, zato je pomembno tudi, da uporabnik ostane kompetenten v iskanju pomoči, da pove svoje mnenje, da vidi smisel v pomoči in krepitvi socialne mreže.

Pri socialnih mrežah je potrebno tudi *aktiviranje*, kjer raziščemo povezanost z ljudmi, razberemo vezi in medosebne odnose, vzpodbudimo njihovo delovanje ter jačanje, podpiranje in funkcionaliziranje naravne socialne mreže (Čačinovič Vogrinčič, 1994: 74).

Blow in Timm, 2002 v (Čačinovič Vogrinčič, 2008: 73) predlagata šest elementov za raziskovanje položaja posameznika v skupnosti, šest tem za pogovore z družino, torej šest področij na katerih je mogoče ustvariti ali podpreti pomembne vezi. Ti elementi so:

- število pomembnih izkušenj v skupnosti
- kvaliteta pomembnih izkušenj v skupnosti
- vloženi napor v grajenje skupnosti
- življenjski kontekst, ki podpira ali zavira grajenje skupnosti
- vrednote, pričakovanja
- izkušnje s skupnostjo.

Avtorja sta izdelala obširen vprašalnik za raziskovanje vsakega elementa. Sprašuje po številu skupin, organizacij, projektov, s katerimi je družina povezana, da bi ugotovili, koliko potencialnih virov je na voljo, po kvaliteti oziroma pomenu vezi...Takšna podrobna vprašanja, ki raziskujejo posameznikove vezi v skupnosti, so tudi izhodišča za ubeseditev zgodbe o skupnosti in nov pogled nanjo, pa tudi za načrtovanje angažiranosti in sprememb.

Ob tem raziskovanju ne smemo pozabiti na Lüssijevimi načeli systemskega socialnega dela, zlasti s *socialnoekološkim načelom*, ki govori o tem, da socialna delavka ali delavec najprej aktivira, mobilizira naravne socialne mreže uporabnika. To so družina, prijateljske skupine, sosedje ter drugi skupine, ki jim pripada. Družini v procesu pomoči pomagamo okrepiti, uporabiti, vzdrževati socialne mreže, ki lahko podprejo prizadevanja pri reševanju težav.

Če smo prej napisali, da pri raziskovanju socialnih mrež upoštevamo maksimalno aktiviranje naravnih socialnih mrež, ta pojem omogoča, da upoštevamo še eno maksimo tega načela – maksimo najmanjšega možnega poseganja v naravne socialne mreže. Skrbno je treba pretehtati vsako prekinjanje vezi ali grobo spreminjanja življenjskega okolje vseh udeležениh (Čačinovič Vogrinčič, 2008: 74).

Gabi Čačinovič Vogrinčič (2008: 100; po Gillighanu, 1999: 86,87) opiše možne naloge strokovnjakinje ali strokovnjaka, ki dela s socialnimi mrežami:

- narisati zemljevid in določiti, kdo so člani mreže
- ugotoviti, kdo so ključni člani, kdo sodelujoči strokovnjaki in opozoriti na potencial mreže
- pridobiti relevantne informacije v razgovorih s posameznimi člani, posvetovanja individualno ali v skupini
- pogajanje in mediacija za vzpostavljanje sodelovanja in pomoči ali za izboljšanje sodelovanja
- mediacija med ključnimi člani mreže in strokovnjaki
- zbiranje članov mreže z namenom skupnega dogovora o zadevah v prid otroka
- pomoč pri krepitvi identitete mreže s podporo, ritualom in praznovanjem
- povezovanje mreže s »tretjimi« (recimo z različnimi društvi in organizacijami)
- preprečiti negativni vpliv mreže oziroma zaščititi ali okrepiti otroka.

Družine s kronično bolnimi otroki se od drugih družin razlikujejo po tem, da imajo dve povsem različni socialni omrežji – zasebno, ki jo sestavljajo družina in prijatelji in ni vselej neproblematično ter profesionalno (Juul, 2010: 60).

»Dunst (1986) ter Trute in Hauch (1988) so posebej izpostavili vlogo podporne mreže kot osrednjega povezovalnega dejavnika pri tem, kako se starši odzivajo na potencialno stresno vzgojo otrok z motnjami. Nekateri starši čutijo potrebo, da iščejo ali razvijajo sistem podpore (vključitev v podporne skupine, organizacije, društva), drugi pa se stikov s širšim socialnim okoljem izogibajo in ne želijo biti vključeni. Kakorkoli, strokovnjaki lahko predstavljajo *dragocen vir pomoči pri povezovanju družin s podporno mrežo*«. (Schnidt, 2007: 12)

Na pomen socialnih mrež je v svojem članku Družina z invalidnim članom – majhen sistem znotraj velikega družbenega sistema izpostavila tudi Marija Božič, Udeleženci v okviru republiškega posveta v organizaciji Sonček, ki so se ga udeležili tako predstavniki stroke, staršev in civilne družbe so posebej izpostavili pomen širjenja socialnih mrež v vseh obdobjih življenja. Pri tem je pomembno tudi samoorganiziranje v okviru društva, ustanavljanje skupin za samopomoč...

Dragoš (2000: 304) piše še o varovalni vlogi socialnih omrežij, ob tem pa opozarja, da vloga socialnih omrežij ne deluje pri vseh ljudeh v enaki meri. Njen učinek je odvisen zlasti od materialnega stanja posameznika, njegove fizične kondicije in spola. Za materialno slabše preskrbljene ljudi je verjetneje, da bolj potrebujejo socialno omrežje ter so bolj prizadeti ob izgubi stikov iz omrežja, kot velja to za premožnejše. Slednji namreč lahko pomanjkljive stike kompenzirajo s pomočjo denarja, saj si lahko kupijo številne storitve.

1.9.1. FORMALNE IN NEFORMALNE SOCIALNE MREŽE IN POMOČ

Socialno delo je po eni strani usmerjeno na spodbujanje, ohranjanje obstoječih neformalnih, primarnih socialnih mrež kot pomembnih virov pomoči ljudem v njihovem življenjskem okolju, po drugi strani pa socialni delavci razvijajo formalne socialne mreže, s katerimi zagotavljajo potrebne storitve (Milošević Arnold, Postrak, 2003: 23).

Med formalne socialne mreže spadajo mreže inštitucij kot so centri za socialno delo, zdravstveni domovi, upravne enote. V teh mrežah prevladujejo formalni odnosi in so namenjene za pomoč, vendar zaradi neosebnega odnosa ter strokovno utemeljene nepristranosti ne morejo nadomestiti družinskih in prijateljskih vezi. Lahko jih sicer za kratek čas, tako rekoč nadomestijo, a so pomembne predvsem zato, ker ustvarjajo izkušnjo pripadnosti in smisla (Čačinovič Vogrinčič, 2008: 74).

Neformalne mreže tvorijo družina, sorodniki, prijatelji, sosedje in prostovoljci. Te mreže je za posameznika zelo pomembna, saj mu zagotavljajo varnost Hvalič Touzery (2007: 482).

Hvalič Touzery (2007: 228) je v svoji raziskavi ugotovila, da so družinskim oskrbovalcem najpomembnejši vir formalne pomoči zdravstveni delavci. Na prvo mesto so namreč uvrstili osebnega zdravnika oskrbovane osebe, na drugo mesto patronažno sestro, na tretje pa še druge zdravstvene delavce (specialiste, psihiatre, farmacevte). Na četrtem mestu je bila pomoč na domu, na petem pa socialna služba. Avtorica je ugotovila tudi, da je bil velik delež odgovorov »še ni potrebe po storitvah«. Nadalje se je spraševala, kaj se skriva za temi odgovori. Lahko da si oskrbovalci ne želijo, da bi se kdo vmešaval v njihovo oskrbovanje, lahko da oseba, za

katero skrbijo ne sprejema teh storitev, lahko da se odgovor skriva nekje drugje. Vsekakor bi bilo to potrebno raziskati v kakšni drugi študiji.

Sicer pa oskrbovalci niso bili najboljše seznanjeni s storitvami, ki so jim bila na voljo, še posebej ne z nevladnimi organizacijami, kjer pa je razlog tudi v tem, da ne pokrivajo celotnega območja Slovenije. Vendar pa si je velika večina znala pridobiti informacije, ki jih je potrebovala.

Ida Hojnic Zupanc je v svojih člankih večkrat opozorila na pomembno vlogo neformalnih socialnih mrež pri zagotavljanju varnosti starega človeka. Znotraj teh je najpomembnejša *družina* (Hvalič Touzery, 2007: 12).

(Kot pravi Fincheva, je v preteklosti precej več pomoči, ki so jo nudili temeljilo na vzajemni sebičnosti kot pa na nesebičnem čutu dolžnosti do družinskih članov. Pred, med in po industrijski revoluciji za večino sorodstvenih odnosov ni bilo značilno, da bi eni sorodniki brezpogojno dajali drugim, temveč so temeljili na recipročni menjavi na podlagi vzajemnih koristi. Izjema od tega pravila je bil le odnos med starši in otroki. Fincheva opozarja, da se obseg in narava družinskih obveznosti, ki jih ljudje čutijo, bistveno razlikuje od družine do družine in ga deloma oblikujejo medosebni odnosi med vpletenimi posamezniki.

Sorodstveni odnosi med ljudmi ostajajo nekaj posebnega in ljudje imajo tudi na splošno večji čut dolžnosti do članov svoje družine kot do kogar koli drugega, vendar pa je za člane družin pomembna tudi neodvisnost. Tak opiranje na sorodstvo navadno velja za zadnjo in ne prvo rešitev.

Sorodstvo je onkraj družine v industrijski dobi še vedno pomembno, vendar na podlagi lastne raziskave dokazuje, da se nuklearni sorodniki v normalnih okoliščinah ne zanašajo drug na drugega. V mnogih družinah je večinoma le malo izmenjave pomembnih uslug. Vendar pa se člani večine družin čutijo dolžne, da ostanejo v stikih. Sorodniki se tako čutijo dolžne pomagati drug drugemu v težavah. Obveznosti se ne razširjajo na strice, tete, nečake, bratrance, sestrčne ali bolj oddaljene sorodnike (Hvalič Touzery, 2007: 24-25).

Poznavanje naravne neformalne pomoči je za socialno delo zelo pomembno, saj je potrebno ob motnjah v delovanju »naravnih« sistemov pomoči angažirati druge sektorje. Cilj formalnih posegov je ponovna integracija posameznika ali skupine v »naravna« socialna okolja in

vzpostavitev normalnega delovanja »naravnih« sistemov pomoči (Mesec, Dragoš 1993 v Hvalič Touzery 2007: 79).

Socialne delavke in delavci so pogosto vezni člen med neformalno ter formalno obliko pomoči (Mesec idr. 1997 v Hvalič Touzery 2007: 79).

Obstoječe mreže neformalne pomoči je pomembno previdno, a hkrati zelo skrbno podpirati in ohranjati. Varovati in zagovarjati je potrebno interese posameznih članov mreže ter pomagati pri razreševanju konfliktov. Človeško podporo in strokovno pomoč poleg oseb, za katere skrbijo, potrebujejo tudi ljudje, ki podpirajo, negujejo in varujejo pomoči potrebne svojce, sorodnike, sosede in prijatelje. Brez take pomoči se lahko neformalni pomočniki počutijo preveč negotove in se pogosto prekmalu utrudijo ali prehitro in pretirano izčrpajo (Pavla Rapoša Tanjšek 1993: 141).

Zato je pomembno pomagati družini, da ohrani in neguje neformalne mreže pomoči in vloga socialnega dela je ob tem, kot navajajo avtorice, zelo pomembna.

Socialne mreže so za družinske pomočnike velikega pomena. Na podlagi svoje izkušnje v družini, sem spoznala, da so ljudje v naši socialni mreži pomemben vir tako čustvene kot materialne pomoči. Naša socialna mreža se sestavlja tako iz širokega kroga sorodnikov, prijateljev, sosedov, drugih družin z otroki s posebnimi potrebami, fizioterapevtk, zdravnikov, podjetij in klubov (dobrodelnih), ki nam nudijo finančno pomoč ter s katerimi smo navezali tudi prijateljske stike, Društva za cerebralno paralizo Sonček ter Centra za socialno delo Ptuj.

1.10. SOCIALNA OPORA

»Socialna opora je definirana kot pomoč, ki jo posameznik pričakuje – potrebuje – od drugih. Človek pričakuje in išče socialno oporo v skupnosti ljudi, s katerimi je v tesnih stikih, torej v socialni mreži« (Čačinovič Vogrinčič, 1994: 73).

Zgodnejše definicije so poudarjale predvsem emocionalno razsežnost socialne opore kot občutka pripadnosti ter sprejemanja in skrbi s strani pomembnih drugih, medtem ko novejša opredelitve poudarjajo, da je socialna opora tudi interakcijski in komunikacijski proces med ljudmi (Kogovšek, Hlebec, Dremelj, Ferligoj, 2003: 184).

Cassel, ki spada med najpomembnejše začetnike sistematičnega raziskovanja socialne opore, je izhajal iz prepričanja, da igra socialna opora ključno vlogo pri boleznih, povezanih s stresom. Tako je socialna opora, ki jo dajejo predvsem primarne skupine, varovalo pred stresnimi situacijami ter boleznimi, kakovostna socialna opora pa je pomemben dejavnik dobrega počutja (Nagode in Dremelj, 2005: 117).

Socialna opora je *ožji pojem kot socialna mreža* in vključuje le tiste osebe na katere lahko mati (družinski pomočnik) računa, da mu bodo priskočili na pomoč. To so lahko druge matere (družinski pomočniki) ali pa strokovnjaki.

Prisotnost socialne opore je najpomembnejši dejavnik, ki blaži učinke stresa na splošno, še zlasti pa pri osebah, ki skrbijo za člana z dolgotrajnimi motnjami (Lamovec, 1998: 245).

V literaturi obstaja vrsta različnih opredelitev socialne opore (Vaux, 1988, Veiel in Baumann, 1992 v Kogovšek et. al., 2004: 184), ki pa jih lahko razvrstimo v štiri večje skupine:

- *instrumentalna* (tudi materialna) opora se nanaša na pomoč predvsem v materialnem smislu
- *informacijska*, ki obsega informacije, ki jih posamezniki potrebujejo
- *emocionalna* opora je pomoč v času večjih ali manjših življenjskih kriz
- *druženje*, ki predstavlja socialno oporo v smislu neformalnega občasnega druženja.

Tri razsežnosti socialne opore, emocionalna in instrumentalna ter druženje so se pri družinskih oskrbovalcih pokazali kot ključnega pomena. S vprašanjem, kdo jim pomaga pri

oskrbovanju, zajamemo instrumentalno oporo (konkretno pomoč pri oskrbovanju), ko pa sprašujemo po druženju s prijatelji, sosedi, s katerimi se pogovorijo in razbremenijo, pa emocionalno oporo (Hvalič Touzery 2007: 330).

Prek druženja se posameznik socialno integrira v okolje. Pri tem gre za njegovo integracijo v skupino oziroma socialno omrežje in stopnjo povezanosti v skupini (Hlebec, Kogovšek 2003: 105-107)

Prav tako je pomembna razsežnost socialne opore posamezniku *druženje*. Pri druženju gre za neformalno občasno obiskovanje prijateljev in sorodnikov, druženje mod obedi, obiskovanje koncertov ipd. Tudi to je pomemben del socialne opore, ki lahko deluje v smislu zaščite pred vplivi stresnih situacij na posameznika in lahko prepreči nastanek fizičnih bolezni (Vidovič, Hlebec 2006: 31).

»Osebnostno egocentrično omrežje sestavlja posamezna enota (ego) z eno ali več relacijami, definiranimi med njo in določenim številom drugih enot (Wasserman, Faust 1994). Sestava omrežij je opredeljena z uporabo generatorjev imen, ki pogosto označujejo namen interakcije ali tip opore. Ljudi lahko prosimo, da imenujejo tiste osebe, na katere se obrnejo, ko potrebujejo pomoč, ali tiste, s katerimi se pogovarjajo o pomembnih zadevah (Walker, Wasserman, Wellman 1994)« (Nagode, Dremelj, 2005: 118).

Sestava mrež socialne opore je povezana z demografskimi dejavniki, kot so značilnost primarne družine (število bratov, sester, tet in stricev), obstoj lastne družine (ob poroki se sorodstveno omrežje razširi s primoženimi sorodniki in otroki).

Tako tuje kot slovenske raziskave (Iglič 1988, Burt 1991, Hojnik-Zupanc in druge 1996, Kogovšek in druge 2003, Dremelj 2003) kažejo, da so pri izmenjavi socialne opore zelo pomembni *sorodniki*, še posebej pa *partner in otroci* (Hvalič Touzery 2007: 216).

Solomon in Draine (po Lefey 1996 v Lamovec 1998: 245) sta ugotovila, da se številčnost socialne opore povezuje s transformativnim, akcijsko naravnanim spoprijemanjem. Člani organizacij svojcev so imeli bolj razvejan sistem socialne opore, oboje pa je povezano s tem, da so pripravljene zaupati svoje probleme drugim ter da jih znajo izbirati tako, da so deležne spoštovanja ter pozitivnega vrednotenja svojega dela.

Od vseh dejavnikov, ki pripomorejo k razbremenitvi, je bil v omenjeni raziskavi daleč najpomembnejši in odločilnejši *dostopnost zaupnih oseb*, s katerimi se lahko pogovorijo.

V omenjeni raziskavi so tudi ugotovili, da konkretna pomoč v gospodinjstvu le malo pripomore k občutku razbremenitve. Največ je k temu prispevalo članstvo v organizacijah svojcev, ki je pripomoglo k večanju potencialne socialne opore in možnosti izbire oseb, s katerimi se želijo družiti ter izmenjevati strategije. Najbolj naraven in hkrati učinkovit način spoprijemanja z nastalo situacijo je razbijanje socialne izolacije in pridobivanje novih prijateljev.

Ljudje lahko v primeru različnih stisk in problemov poiščejo pomoč ali oporo pri različnih osebah. Osebe, ki jih posameznik navede kot vire socialne opore, tvorijo njegovo socialno omrežje za izvajanje socialne opore (Nagode, Dremelj, 2005: 118).

Vendar vedenje o pomenu socialne opore za ljudi v stresnih situacijah ne zadostuje, pomembna je *akcija pomoči za aktiviranje in ravnanje z njo* (Čačinovič Vogrinčič, 1994: 76). In če je to, ali bo nekdo deležen socialne opore v prvi vrsti odvisno od tega kakšna je socialna mreža, in potem tudi od osebnostnih lastnosti, ki določajo ravnanje v socialni mreži in z njo, potem podpiranje posameznika v njegovem ravnanju s socialno oporo pomeni tudi pomoč pri ustvarjanju novih socialnih mrež (Čačinovič Vogrinčič, 1994: 76).

1.11. SKUPINE ZA SAMOPOMOČ

Pomembna oblika pomoči družinam je povezana z ustanavljanjem organizacij svojcev, ki ponujajo številne vzajemne oblike pomoči, v katerih si družine izmenjujejo izkušnje in dajejo drug drugemu čustveno oporo. Člani skupin se pogosto srečujejo tudi v vsakdanjem življenju in si izmenjujejo praktično pomoč. Izolirane družine in matere si tako lahko pridobijo novo socialno mrežo, na katero se lahko, ko potrebujejo pomoč, tudi obrnejo (Lamovec, 1998: 244).

Hvalič Tousey (2007: 219) je v svoji raziskavi ugotovila, da se je le tretjina oskrbovalcev povezala z drugimi družinskimi oskrbovalci. Kot glavni razlog so navedli to, da niso poznali nikogar v podobnem položaju (36,7%) oziroma niso poznali dobre možnosti za tovrstno druženje (22,4%) ali ker niso imeli časa (10,9%). Tisti, ki pa so družili z drugimi oskrbovalci, bodisi v raznih skupinah za samopomoč, intervizijskih skupinah in predavanjih, bodisi so se srečevali neformalno, pa so dejali, da je druženje na prvem mestu pomembno zato, ker ob njem prihaja do izmenjave znanja in mnenj. Zapisali so tudi, da jim druženje z drugimi družinskimi oskrbovalci prinaša moralno oporo, razbremenitev, pomoč, razumevanje, spoštovanje ter duševno rast, trenutno sprostitev, občutek sodelovanja ipd.

Tudi Lupšina (2006: 53) je ugotavlja, da le ena tretjina družinskih pomočnikov meni, da bi potrebovali skupino za samopomoč, ki naj bi se sestajala občasno in v kateri bi izmenjavali izkušnje. Medtem ko ostali odgovarjajo, da za takšne oblike zunanje pomoči nimajo časa ali pa je preprosto ne potrebujejo.

Ker se je tudi na usposabljanju pokazalo, da družinske pomočnice ter pomočniki nimajo stikov z drugimi, sem se spraševala, kje bi lahko bil vzrok tega.

Eden izmed vzrokov bi lahko bil v tem, kot navaja Lamovec (1998: 244), da je sicer ključni element za izboljšanje kvalitete življenja mater in ostalih, ki skrbijo za družinskega člana, je *socialna opora*, ampak prvi korak za izboljšanje položaja ali bolj kakovostnega življenja pa mora narediti vsak sam. Najprej mora ozavestiti, kako koristno je imeti prijatelje, ki so v podobnem položaju, potem pa morajo biti pripravljeni za to kaj storiti. To je včasih zelo težko, saj so že tako preobremenjeni. Vsaka dodatna aktivnost pa zahteva spreminjane

ustaljenih strategij preživetja. Neredko se tudi zgodi, da se možnost za spremembo pojavi ob nepredvideni kritični situaciji, a tedaj niso pripravljeni del svoje energije posvetiti izgrajevanju socialne opore in tako prizadevanje zamre.

Skupine staršev so lahko za starše otrok s posebnimi potrebami vir dragocene podpore, čeprav se starši razlikujejo v tem, če in kako jih vidijo kot koristne. Prav tako pa starši potrebujejo pomoč in podporo strokovnjakov pri vključevanju v te skupine. Strokovnjaki lahko imajo koristno vlogo pri pomoči staršem, da poiščejo skupine za samopomoč ali pa strokovnjaki celo sam takšne skupine tudi ustanovijo (Dale, 1996: 125).

Strinjam se s tem, da imajo socialne delavke in delavci res pomembno vlogo pri seznanjanju staršev oziroma družinskih pomočnikov z možnostjo vključitve v takšno skupino, informiranju o pomenu in namenu skupin za samopomoč, ter pri ustanavljanju skupin. Ob tem pa moramo spoštovati ter razumeti njihove odločitve o vključitvi, še posebej če se v skupino ne želijo vključiti.

1.12. VLOGA SOCIALNEGA DELA

Ameriška avtorja Hepworth in Larsen (1993 v Milošević Arnold, Poštrak, 2003: 119) delita profesionalne vloge socialnih delavcev glede na cilje, ki jih želijo ti s svojim delom doseči.

Profesionalne vloge delita po naslednjih področjih:

- zagotavljanje neposrednih storitev uporabnikom
- povezovanje uporabnika s sistemom
- vzdrževanje in napredek sistema
- razvoj sistema
- raziskovalec/uporabnik raziskav.

Pod področje *zagotavljanja neposrednih storitev uporabnikom* sodijo tiste vloge, v katerih se praktik pri opravljanju storitev neposredno srečuje s posameznikom ali s skupino. Sem sodijo:

- delo s posameznim primerom ali svetovanje
- družinska in zakonska terapija
- delo s skupino (suportivne, terapevtske skupine, skupine za samopomoč)
- učitelj/informator- posredovanje nujnih pojasnil uporabnikom ali skupin, da se lahko ob poznavanju alternativnih možnosti odločijo in začnejo z akcijo za potrebno spremembo.

Povezovanje uporabnika s sistemom. Uporabniki pogosto potrebujejo vire, ki pri konkretni socialni službi niso na voljo, nimajo pa pravnih informacij ali niso sposobni, da bi sami poiskali razpoložljive možnosti. Tako je vloga socialnega delavca, da poveže ljudi z različnimi viri, ki so na razpolago v širšem sistemu.

- Ena zmed njih je vloga zastopnika
- Vloga nosilca primera ali koordinatorja. V tej vlogi socialni delavec ali socialna delavka posreduje med uporabnikom in njegovim okoljem. Uporabnik mora jasno izraziti svoje potrebe, socialni delavec pa vzpostavi stike z ustreznimi službami ter mu pomaga pri uveljavljanju pravic.

- Pri vlogi posrednika/mediatorja socialni delavec posreduje in poskuša na konstruktiven način rešiti nesporazume in odpraviti ovire, kadar pride do »kratkega stika« med uporabniki ter izvajalci storitev.
- Uporabnikov zagovornik. To vlogo socialni delavec opravlja takrat, kadar institucije nimajo posluha ali se neustrezno odzovejo na potrebe ljudi. Socialni delavec zbira podatke o potrebah, se pogaja in vpliva na odločitve institucij za spreminjanje njihove politike na posameznem področju.

Vzdrževanje in napredek sistema. Socialni delavci so kot člani delovne skupnosti odgovorni tudi za to, da ovrednotijo sestav, politiko in funkcionalna razmerja znotraj ustanove in ugotovijo, kaj je tisto, kar ovira učinkovitost pri zagotavljanju storitev uporabnikom.

Razvoj sistema. Socialne delavke in delavci nastopajo tudi v vlogi razvijalca sistemov, pri čemer gre za pripravo novih programov in storitev, s katerimi se odzivajo na povečane potrebe uporabnikov. Znotraj tega nastopajo v vlogi načrtovalca, kjer pripravljajo programa za zadovoljitev različnih, pogosto spregledanih ali povečanih potreb ali v vlogi oblikovalca politike in postopkov ter v vlogi zagovornika, kjer nastopajo skupaj z uporabniki, da bi dosegli spremembe v zakonodaji in socialni politiki.

Raziskovalec/Uporabnik raziskav. Dolžnost praktikov je, da evalvirajo učinke svojih strokovnih storitev in ukrepov ter da so seznanjeni s spoznanji evalvacijskih poročil ter raziskovalnih nalog na svojem področju (op. cit. 119-121).

Temeljno poslanstvo socialnega dela se kaže na tri načine, in sicer:

- kot pomoč socialnih delavcev ljudem pri reševanju problemov in soočenju z zapletenimi življenjskimi situacijami
- kot posredovanje v različnih sistemih (recimo lokalne in druge socialne službe, državni organi) za uveljavitev oblik pomoči in storitev, ki jih ljudje potrebujejo
- kot povezovanje ljudi s sistemi, ki omogočajo dostop do potrebnih virov in različnih življenjskih možnosti (Milošević Arnold, 2000: 253).

Pri delu z družinskimi pomočniki prepoznam različne zgoraj naštetе vloge socialnih delavk in delavcev. V vlogi zagotavljanja neposrednih storitev uporabnikom socialna delavka ali delavec sodeluje z družinskim pomočnikom, osebo, za katero skrbi oziroma bo skrbel, ter z njegovo družino že v samem času pridobivanja statusa družinskega pomočnika nudi informacije ter ga seznani z zakonodajo na tem področju.

Nadalje ob pojavu morebitnih težav dela bodisi s posameznikom, torej družinskim pomočnikom, osebo za katero skrbi ali pa s celotno družino, ki živi skupaj. Socialna delavka ali delavec pa lahko ustanovi ter vodi skupino za samopomoč, ki so na tem področju dolgotrajne oskrbe in skrbi zelo dobrodošle.

Socialna delavka ali delavec družinskega pomočnika seznani tudi z razpoložljivimi sistemi in viri (Sekcija družinskih pomočnikov, najrazličnejša društva...).

Glede na to, da so v institutu družinskega pomočnika prisotna različna področja, ki niso dobro urejena, vidim vlogo socialnih delavk in delavcev tudi v tem, da ovrednotijo sam institut družinskega pomočnika ter v skladu s tem opozarjajo tako pristojna ministrstva, zakonodajalce ter širšo javnost o nepravilnostih in težavah, s katerimi se soočajo družinske pomočnice in pomočniki.

1.13. SOCIALNO DELO Z DRUŽINO

Ker se življenje in delo družinskega pomočnika in osebe, za katero skrbi, odvija v družini in je ob enem v pomembni interakciji z njo in drug na drugega sovplivata, menim, da je potrebno, da ob razreševanju težav in konfliktov delati z vso družino. Tako vsi dobijo priložnost, da povedo svojo videnje težave, kako jo doživljajo, kako vpliva nanje, kaj bi radi spremenili...

Gabi Čačinovič Vogrinčič (2008) v svoji knjigi Socialno delo z družino razmišlja o poimenovanju soustvarjalcev delovnega odnosa. V socialnem delu sta se najbolj utrdila in se najpogosteje uporabljata pojma uporabnik, uporabnica, čeprav konceptu, ki ga predstavlja v knjigi, bolj ustrezata pojma sogovornica, sogovornik, saj so to ljudje, s katerimi vzpostavimo delovni odnos in osebni stik ter ustvarjamo izvirne delovne projekte pomoči.

Izpostavi pa še eno poimenovanje, ki se pojavlja v sodobni anglosaški literaturi in sicer »experts of experience« strokovnjaki iz izkušenj, kar poudari kompetentnost ljudi, ki pridejo po pomoč.

To poimenovanje se mi zdi še posebej primerno za starše oz. družinske pomočnike, ki skrbijo za svoje otroke. Velika večina zanje skrbi že več kot 20 let in iz tega vidika imajo ogromno izkušenj. Za sabo imajo mnogo težkih preizkušenj, medsebojnih usklajevanj, iskanja pomoči ter sodelovanja z najrazličnejšimi strokovnjaki in prav je, da jim ob tem damo vso kompetentnost.

Starši imajo pogosto občutek, da morajo za vse poskrbeti sami, da le oni znajo najbolje poskrbeti za svojega otroka oz. svojca in nenazadnje to tudi drži.

Menim, da je tudi zelo pomembno, da se, kakor pravi C. Madsen (2003 v Čačinovič Vogrinčič, 2008: 8), v procesu socialne krepitve vloga strokovnjaka spreminja v vlogo spoštljivega in odgovornega zaveznika. Spoštljivo zavezništvo pomeni solidarnost z uporabnikom in njegovo družino, podporo njihovim virom moči, njihovi kompetentnosti, vizijam, sanjam in vzpostavljanju izvirnega delovnega projekta. Spoštljivega in odgovornega sogovorništva se učimo s potrpežljivostjo, učimo se sodelovati s »strokovnjaki iz izkušenj«.

To socialnim delavkam in delavcem pomaga, da si pridobijo zaupanje družinskih pomočnikov, ki je zelo pomembno za vzpostavitev delovnega odnosa ter prijetnega in kvalitetnega sodelovanja.

Celotna družina potrebuje podporo strokovnih služb, pomoč pri razumevanju nastalih situacij in potrditev, da delajo prav. Ob tem je pomembna vloga strokovnih delavcev, ki znajo z empatijo aktivno poslušati, razumeti ter svetovati. Zavedati se mora, da imajo oskrbovalci svoje izkušnje glede načina reševanja težav pri oskrbi in jih zaradi tega ne gre podcenjevati (Ljubej, Verdinek, 2006: 13).

V središču prizadevanja je torej vedno *sodelovanje*. Vzpostavljanje delovnega odnosa, ki vzpostavi pogoje za spreminjanje, ki ga družina potrebuje in odkriva v procesu sodelovanja, je pomembna in kompleksna naloga, ki zahteva svoj čas, da se lahko naberejo dobre izkušnje o sodelovanju tako za uporabnike kakor za socialne delavce (Čačinovič Vogrinčič, 2008: 27).

Predmet socialnega dela z družino je *pomoč (opora, podpora)* družini pri reševanju kompleksnih psihosocialnih problemov. Delovni odnos, ki ga vzpostavimo, zagotavlja instrumentalno definicijo problema in soustvarjanje rešitev, pri čemer proces sodelovanja mobilizira moč družine same. Mandat socialnega dela z družino je priskrbeti družini pomoč, ki ji po zakonu pripada (denarna pomoč, pravica do otroškega dodatka) in oskrbeti družino in posameznike v njej, a ob tem vedno tudi raziskati in soustvariti potrebne spremembe, ki bi družino okrepile (Čačinovič Vogrinčič, 2008: 27).

Smernice za delovanje v praksi v svoji knjigi *Working with Families of Children with Special Needs* opiše Naomi Dale (1996: 131-132).

Te zaobjemajo:

1. Pridruževanje družini. To zahteva pridruževanje družinski kulturi, sprejemanje in spoznavanje družinske organizacije, doživljanje, kako družina skupaj funkcionira in komunicira. Proces pridruževanja je zlasti pomemben, da se spoznamo z družino ter vzpostavimo zaupanje z vsemi člani.

2. Spoznavanje celotne družine, njene sestave, prepričanj, načina interakcije in komuniciranja, kdo nosi kakšne odgovornosti. To zahteva pogled na družino na multidimenzionalen/večplasten način.
3. Podpora družinskim metodam preživetja. Poučiti se moramo o družinskih skrbah in željah, njihovih virih, napetostih in kako z njimi ravnati. Vsak poseg v družino zahteva spoštovanje njihovih strategij preživetja, prav tako pa ne smemo spodkopavati družinske kohezije in povezanosti.
4. Pokaži spoštovanje. Vsi člani družine se morajo počutiti vredne in spoštovane ter sposobni ohraniti zasebnost družine.
5. Aktivno iskanje soglasja od vseh članov družine pred poseganjem v družino. Pri aktivnostih ter sprejemanju odločitev je potrebno vključiti vse družinske člane.
6. Ostati naraven. Izogibamo se delanju zavezništev z enim izmed članov družine. Nevtralen položaj je še posebej pomemben ob nestrinjanju družinskih članov ali ko se pojavijo razlike v njihovih skrbah in potrebah.
7. Omogoči vsakemu članu družine, da prispeva in sodeluje bodisi skozi poslušanje, postavljanje vprašanj ter iskanje nadaljnjih informacij, bodisi pri sodelovanju v skupnih aktivnostih.
8. Priznanje stališča, pogleda vsakega družinskega člana. Vsakega družinskega člana pozorno poslušamo ter se izogibamo kakršnim koli sodbam. Najti moramo, kako vsak izmed njih razume in konceptualizira svoj položaj v družinski situaciji. Delo z vso družino zahteva našo pripravljenost ter zavezanost k delu z različnimi perspektivami.
9. Delitev svojega pogleda z vso družino. Včasih je lahko ustrezno tudi to, da izrazimo naš pogled na situacijo ali svoje znanje o družinskih reakcijah.

10. Uporaba pogajanja in pomoč pri pogajanju. Strokovnjaki imajo lahko tudi pomembno vlogo v tem, da pomagajo družinskim članom pri komunikaciji in pogajanju z drugimi družinskimi člani, in sicer kot neodvisna tretja oseba.

11. Bodi pripravljen na nestrinjanje. Nestrinjanja se lahko pojavijo tako med družinskimi člani, kot med družino ter strokovnjakom. Strokovnjaki lahko takšna nesoglasja med člani pripeljejo na površje ter ob tem zagotovijo, da jih skupaj rešijo.

12. Ozaveščanje pomeni potencialni vpliv tako strokovnjaka na družino kot družine na strokovnjaka ter spremljanje posledic.

Menim, da je pomembno, da ima socialna delavka znanje o družini, o družinski dinamiki. Sem sodi tudi poznavanje pluralnosti družinskih oblik oziroma značilnosti sodobnih družin, zakonodaje, institucij in psihologije družine. Tako so recimo starši otroka oziroma zdaj že odrasle osebe, ki je v razmerju z njimi njihov otrok, prestala različne faze, skozi katere gredo v času, ko sem jim otrok rodi in ko odrasča. V tem obdobju so že dokaj dobro utečen tim s svojimi lastnimi strategijami preživetja, kar pa seveda ne pomeni, da ne potrebujejo pomoči ter podpore.

Družine, ki skrbijo za družinskega člana, ki se je nedavno ponesrečil ali hudo zbolel, pa se komaj soočajo s tem, da osebe, ki so jo do sedaj poznali, ni več in se prilagajajo novi dinamiki in stilu življenja.

Družina je pomembna »naravna« socialna mreža, ki jo je potrebno skladno s Lüssijevim socialnoekološkim načelom mobilizirati. Družina je kontekst, v katerem se raziskujejo oblike pomoči in v tem procesu pomoči delamo tako z družino kot s posameznikom, kjer vsak dobi prostor in priložnost, da pove svojo definicijo problema in kjer nihče ni spregledan in preslišan.

V zadnjih letih smo priča družbeni podpori k večjemu vključevanju oseb s posebnimi potrebami v okolje, kar pa prinaša spremenjeno vlogo družine in drugačen odnos strokovnih delavcev. Če namreč hočemo, da iz družine izidejo osebe z izgrajeno identiteto, ki se bodo sposobne vključevati v okolje na način normalizacije, moramo v okviru sistema pomoči

družino pripraviti na tako vlogo. Pri tem je najbolj pomembno, da družino s kakršnokoli drugačnostjo najprej vidimo kot vsako drugo družino ter ji pomagamo pri vključitvi v okolje, kajti težave z vključitvijo imajo družine ne glede na starostno obdobje njihovega družinskega člana s posebnimi potrebami (Božič, 2004: 11).

Nekateri strokovnjaki so še vedno pod vplivom stereotipov in različnih oblik zmotnega prepričanja in si te družine predstavljajo kot »preobremenjene«, »čustveno motene«, »neustrezne«, pa čeprav obstaja dovolj dokazov iz literature, da so se zmožne številne družine ustrezno spoprijeti z dodatnimi težavami, ki se pojavljajo v življenju družin. Mnogi avtorji tudi opozarjajo, da lahko strokovnjaki, ki vnašajo negativno pričakovanje v odnose z družinami, na različne načine negativno vplivajo na napredek te družine (Schmidt, 2007: 11).

1.14. OSEBNA IZKUŠNJA

Med obdelavo podatkov me je zelo pritegnilo to, da so družinski pomočniki navedli v svoji socialni mreži zelo majhno število sorodnikov, prijateljev ter sosedov, na katere se obrnejo po pomoč. Le nekoliko več družinskih pomočnikov se obrne na prijatelje, ko potrebujejo pogovor o težavah, ki jih spremljajo ob skrbi za osebo, za katero skrbijo.

Če namreč pogledam socialne mreže svoje družine, lahko rečem, da so precej razvejane. Pri krajšem varstvu lahko poprosimo sosede, preko dobrodelnih akcij nam je mnogo ljudi, med njimi tudi sorodniki, pomagalo, da smo kupili pripomočke in naredili prilagoditve, ki jih sestra potrebuje. Na pomoč nam priskočijo tudi moje prijateljice, ki gredo z njo v kolonijo ali na računalniški tečaj, če slučajno sama tisti dan ne morem.

Odgovor na to sem dobila med nekim obiskom knjižnice na Fakulteti za socialno delo. Ko sem stopila skozi vrata knjižnice sem na polici med novostmi zagledala knjigo z naslovom *Življenje z drugačnim otrokom*. Za vse, ki bi radi bolje razumeli starše otrok s posebnimi potrebami in jim znali pomagati (avtorice Pauline Restoux). Kasneje tisti teden pa sem odkrila tudi knjigo *Družine kronično bolnih otrok* (avtor Jesper Juul).

Obe knjigi sem prebrala v enem dnevu. Branje sem doživljala izjemno osvobajajoče, ob enem pa sem bila zelo pretresena. Skoraj v vsakem poglavju sem namreč prepoznala svojo družino ali sebe (kot sorojenko) in ves čas sem si potihoma govorila: »Točno to smo mi doživeli. Vem, kako se ti starši počutijo, vem, kako to boli, vem, vem, vem!« In nazadnje je prišel tudi odgovor: »Razumem, zakaj se umikajo, zakaj jih sorodniki ter prijatelji tako doživljajo. Vse to se je zgodilo in se še vedno dogaja tudi nam.«

Posebej težko je nositi breme tega, da se večino časa počutimo, kakor da smo jim dolžni za vso pomoč, da nam ne odrečejo pomoči, četudi v tistem trenutku nimajo dovolj časa.

Vendar pa imam tudi izkušnjo, da si lahko ustvarimo z ljudmi okrog nas odnos, kjer tega ni bi doživljali. Nedavno sem namreč svojo dobro prijateljico prosila, če bi lahko šla z mojo sestro namesto mene na računalniški tečaj. Ko sem jo med vrati že najverjetneje tretjič vprašala, če ima res čas, mi je rekla:« Natalija, glej, če ne bi imela časa, bi ti rekla. Res.« Njen odgovor sem doživela kot zelo iskren, obenem pa me je neverjetno pomiril. Zdaj sem vedela, če ne bo

imela časa, bo rekla in jaz bom isto lahko rekla njej. In še najpomembneje, najino prijateljstvo zaradi tega ne bo trpelo.

Marsikdo nam pove, da smo zelo dobro usklajen tim, vsak ima svoje naloge in obveznosti. In ko pride do sprememb, se ne skregamo. Hitro si razdelimo dolžnosti, spremenimo urnik in stvari stečejo dalje. Tega smo se namreč učili skozi vso našo družinsko življenje. Obiski zdravnikov, hospitalizacije, vožnje v 25 kilometrov oddaljeno šolo, fizioterapije, hipoterapije, logopedске obravnave, kopanje, posedanje v stojko... Vse to je potrebno izpeljati v dnevu ali dveh in izpeljati je potrebno dobro in učinkovito. Tako mora biti. To je naša strategija preživetja.

1.15. ZAKONODAJA

1.15.1. PRAVICA DO IZBIRE DRUŽINSKEGA POMOČNIKA

Zakon o socialnem varstvu (Uradni list RS, št.3/2007- UPB2 z dne 12.1.2007) v 18.a členu opredeli, da ima pravico od izbire družinskega pomočnika torej *polnoletna oseba s težko motnjo v duševnem razvoju* ali *polnoletna težko gibalno ovirana oseba*, ki potrebuje pomoč pri opravljanju vseh osnovnih življenjskih potreb.

Torej se šteje, da gre za invalidno osebo, če

- je zanjo pred uveljavljanjem pravice do izbire družinskega pomočnika skrbel eden od staršev, ki je po predpisih o starševskem varstvu prejemal delno plačilo za izgubljeni dohodek,
- ali je oseba invalid po zakonu o družbenem varstvu duševno in telesno prizadetih oseb, ki potrebuje pomoč za opravljanje vseh osnovnih življenjskih potreb,
- ali če v skladu s tem zakonom pristojna komisija ugotovi, da gre za osebo s težko motnjo v duševnem razvoju ali težko gibalno ovirano osebo, ki potrebuje pomoč pri opravljanju vseh osnovnih življenjskih potreb, ki jo lahko nudi družinski pomočnik.

Podrobnejše določitve pogojev za opredelitev teh oseb so navedeni v 3., 4. in 5. členu Pravilnika o pogojih in postopku za uveljavljanje pravice do izbire družinskega pomočnika (Uradni list RS, št.19/2007 z dne 2.3.2007).

1.15.2. KDO JE DRUŽINSKI POMOČNIK

Družinski pomočnik je oseba, ki invalidni osebi nudi pomoč, ki jo potrebuje, vendar pa ni dolžan kriti materialnih stroškov invalidne osebe (18.b člen Zakona o socialnem varstvu Uradni list RS, št.3/2007- UPB2 z dne 12.1.2007).

Družinski pomočnik je lahko le oseba, ki se je z namenom, da bi postala družinski pomočnik, odjavila iz evidence brezposelnih oseb ali je zapustila trg dela ali pa zaradi tega namena sklenila delovno razmerje s krajšim delovnim časom od polnega delovnega časa pri delodajalcu. Družinski pomočnik lahko postane tudi samostojen podjetnik posameznik, ki je

prenehal opravljati dejavnost ali družba z enim družbenikom, ki ne zaposluje drugih oseb in ki je prenehala opravljati dejavnost, kar dokaže s potrdilom o izbrisu iz poslovnega oz. sodnega registra (Kolbl, 2009: 44).

Družinski pomočnik ima isto stalno prebivališče kot invalidna oseba in je eden od družinskih članov invalidne osebe (oče, mati, sin, hči, brat, sestra, stric, teta stari oče, stara mama...). Invalidna oseba pa lahko za družinskega pomočnika pod pogoji, ki jih določa zakon, izbere tudi drugo osebo in ne samo enega od staršev

(http://www.mddsz.gov.si/si/delovna_podrocja/sociala/druzinski_pomocnik/).

1.15.3. NALOGE IN OBVEZNOSTI DRUŽINSKEGA POMOČNIKA

Družinski pomočnik, ki zagotavlja invalidni osebi nego in pomoč v domačem okolju mora biti ustrezno usposobljen, imeti mora primeren odnos do invalidne osebe, razumeti njene potrebe, zdravstveno stanje...

Naloge družinskega pomočnika obsegajo:

Tabela 1.15.3. Dela in naloge družinskega pomočnika

PODROČJA DELA	DELA IN NALOGE DRUŽINSKEGA POMOČNIKA
Osebna oskrba	- pomoč pri opravljanju osnovnih življenjskih potreb, hranjenju, pitju, oblačenju in slačenju, obuvanju in sezuvanju, umivanju, vstajanju, gibanju, obračanju, uporabi stranišča in pri opravljanju vseh ostalih fizioloških potreb - varovanje invalidne osebe oziroma stalno nadzorstvo invalidne osebe
Zdravstvena oskrba	- sodelovanje z osebnim zdravnikom, - organizacija potrebnih zdravstvenih storitev, - izvajanje določenih terapevtskih postopkov, - oskrba ran, preprečevanje in oskrba preleženin, - nabava zdravil in pripomočkov po receptu, - pomoč pri gibanju (sprehodi, vožnja z vozičkom), - pomoč pri čiščenju in uporabi pripomočkov

Socialna oskrba in organiziranje prostočasnih aktivnosti	- pomoč pri vzpostavljanju in vzdrževanju socialne mreže z okoljem in sorodstvom (spremstvo pri opravkih in nakupih, druženje s sorodniki, prijatelji, sosedi, obeleženje za invalidno osebo pomembnih praznikov in obletnic), - organiziranje dejavnosti za prosti čas (obisku kulturnih prireditev in ustanov, športnih prireditev, branje časopisov, predvajanje glasbe in filmov invalidni osebi...), - urejanje pošte invalidne osebe, - obveščanje ustanov o stanju in potrebah invalidne osebe
Gospodinjska pomoč	- priprava primerne oziroma dietne hrane in napitkov, - vzdrževanje prostorov v katerih invalidna oseba živi (čiščenje, pospravljanje, ogrevanje, prezračevanje, odnašanje smeti...) - postiljanje in preoblačenje postelje, - vzdrževanje čistoče in likanje perila, osebnih oblačil, posteljnine in kuhinjskega perila invalidne osebe) - ureditev bivalnih prostorov glede na potrebe invalidne osebe (namestitvev radia, televizijskega sprejemnika)

(6.člen Pravilnika o pogojih in postopku za uveljavljanje pravice do izbire družinskega pomočnika Uradni list RS, št.19/2007 z dne 2.3.2007).

Prav tako se mora družinski pomočnik udeleževati *programov obveznega usposabljanja*, ki jih določi Socialna zbornica Slovenije, ki pa določi tudi njihovo vsebino, izvajalce, pogostost in trajanje.

Družinski pomočnik je dolžan pristojnemu centru za socialno delo najmanj enkrat letno poročati o izvajanju pomoči invalidni osebi. Center za socialno delo mora s poročilom družinskega pomočnika seznaniti tudi invalidno osebo, ki k poročilu lahko poda svoje mnenje (18.k člen ZSV).

1.15.4. PROGRAM USPOSABLJANJA

Namen programa je doseči samostojnost in osveščenost družinskega pomočnika ter kakovostno oskrbo invalidne osebe.

Cilji programa so predvsem v usposobitvi za delo pri vsakodnevni in vsestranski pomoči invalidu v skladu z njegovimi potrebami in interesi ter poznavanje pravic družinskega pomočnika in invalidne osebe, poznavanje etičnih načel s področja socialnovarstvene dejavnosti, prepoznavanje potreb, pravilno ravnanje in ustrezno komuniciranje družinskega pomočnika z invalidno osebo ter izgradnja socialne mreže invalidne osebe. (Kolbl, 2009: 10).

Udeležba na programih usposabljanja za družinskega pomočnika je brezplačna. Program usposabljanja vključuje učenje in informiranje izbranega družinskega pomočnika, da se invalidnim osebam, ki ostanejo v domačem okolju, nudi potrebna pomoč in zagotovi primerna oskrba. Usposabljanje poteka v obliki predavanj, dela v skupinah in delavnic s praktičnim delom, ki jih skušamo čim bolj približati družinskim pomočnikom. Usposabljanje poteka predvidoma v Ljubljani, na podlagi potreb pa tudi regionalno.

Program usposabljanja traja 12 ur, ki je časovno razdeljen na 2 dni in se izvaja v treh vsebinskih sklopih:

1. sklop: poznavanje zakonskih osnov in predpisov
2. sklop: splošna in posebna znanja za pomoč invalidni osebi
3. sklop: samoizobraževanje in preverjanje znanja iz programa usposabljanja (ibid.).

Sklopi so natančneje razdeljeni na:

- seznanitev z zakonskimi predpisi (pravice invalidov in družinskih pomočnikov)
- poznavanje pravic invalidne osebe in družinskega pomočnika
- prepoznavanje potreb, pravilno ravnanje in ustrezno komuniciranje družinskega pomočnika in invalidne osebe
- izgradnja socialne mreže invalidne osebe
- pravice in obveznosti predstavnikov Centrov za socialno delo pri izvajanju dela družinskih pomočnikov
- splošne značilnosti in individualizirane potrebe invalidnih oseb
- osnove zdravstvene oskrbe in socialne medicine

- delo in opravila družinskega pomočnika; nastanitev, ureditev bivalnega prostora, gospodinjska opravila, nega in prehrana; pristojnosti družinskega pomočnika
 - neposredna pomoč invalidni osebi v konkretnih opravilih socialne oskrbe
 - ravnanje in komuniciranje družinskega pomočnika z invalidno osebo
 - kodeks etničnih načel v socialnem varstvu
 - zagotavljanje pravice do ugovora in pritožbe v socialnem varstvu
 - ravnanje ob poslabšanju zdravstvenega stanja ali v akutnih fazah bolezni invalida
 - razmejitev med zdravstveno nego in socialno oskrbo; zdravstvena oskrba preko izbranega osebnega zdravnika
 - sodelovanje družinskega pomočnika pri socialnem vključevanju invalidne osebe v ožjo in širšo socialno mrežo. Znanje in veščine za krepitev moči uporabnika
 - možnosti, način in pomen vključevanja invalidov v kulturne, izobraževalne, verske in druge oblike dejavnosti
 - seznanitev z drugimi možnimi oblikami skrbi za invalidne osebe
 - prva pomoč v tipičnih primerih in krepitev socialnih spretnosti uporabnika
 - besedno in nebesedno sporazumevanje z invalidno osebo ter premagovanje stresnih situacij
 - seznanitev družinskega pomočnika z drugimi oblikami pomoči uporabniku
- (Socialna zbornica Slovenija, gradivo iz usposabljanja)

1.15.5. PRENEHANJE OPRAVLJANJA NALOG DRUŽINSKEGA POMOČNIKA

Družinski pomočnik preneha opravljati svoje naloge:

- na željo invalidne osebe,
- na željo družinskega pomočnika,
- zaradi spremenjenih potreb invalidne osebe,
- zaradi izvajanja dolžnosti in nalog v nasprotju z določbami tega zakona,
- s smrtjo družinskega pomočnika,
- s smrtjo invalidne osebe.

1.15.6. POSTOPEK ODLOČANJA O PRAVICI DRUŽINSKEGA POMOČNIKA

Postopek uveljavljanja in odločanja o pravici do izbire družinskega pomočnika je določen v Zakonu o socialnem varstvu (Uradni list RS, št.3/2007- UPB2 z dne 12.1.2007), natančneje pa ga opredeljuje tudi Pravilnik o pogojih in postopku za uveljavljanje pravice do izbire družinskega pomočnika (Uradni list RS, št.19/2007 z dne 2.3.2007). Invalidna oseba uveljavlja pravico do izbire družinskega pomočnika pri pristojnem centru za socialno delo.

Vlogi za uveljavljanje pravice je treba priložiti:

- dokumentacijo o zdravstvenem stanju
- izjavo izbranega družinskega pomočnika, da želi invalidni osebi nuditi pomoč, in da bo zapustil trg dela oz. se odjavil iz evidence brezposelnih oseb ter ali želi uveljaviti pravico do delnega nadomestila za izgubljen dohodek.

Če je za osebo pred uveljavljanjem pravice skrbel eden izmed staršev, ki je po predpisih o starševskem varstvu prejemal delno plačilo za izgubljen dohodek, mora invalidna oseba v vlogi navesti tudi podatke o tem, pri katerem centru za socialno delo je uveljavil pravico do delnega plačila za izgubljen dohodek oz. pri katerem centru za socialno delo je bilo ugotovljeno, da je invalidna oseba, in na podlagi katerih predpisov prejema dodatek za tujo nego in pomoč za opravljanje vseh osnovnih življenjskih potreb.

Če pa skladno z Zakonom o socialnem varstvu pristojna komisija ugotovi, da gre za osebo s težko motnjo v duševnem razvoju ali težko gibalno ovirano osebo, ki potrebuje pomoč pri opravljanju pri opravljanju vseh življenjskih potreb, ki jo lahko nudi družinski pomočnik, mora invalidna oseba priložiti dokumentacijo iz katere je razvidno, da pri njej obstaja težka motnje v duševnem razvoju oz. težka gibalna oviranost in da zato potrebuje pomoč pri opravljanju vseh osnovnih življenjskih potreb (18.č člen ZSV).

Pristojni center za socialno delo odloči o izbiri določene osebe za družinskega pomočnika na podlagi mnenja invalidskih komisij Zavoda za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije.

Dokumentaciji, ki jo center za socialno delo pošlje invalidski komisiji mora center za socialno delo priložiti tudi predhodno mnenje občine, pristojne za financiranje pravic družinskega

pomočnika po tem zakonu, o znanih okoliščinah, ki so pomembne za oblikovanje mnenja invalidske komisije ter priložiti tudi podatke o socialnih okoliščinah invalidne osebe (socialno mnenje).

Občina mora v 10 dneh od prejema obvestila centra za socialno delo o tem da vodi postopek, dati predhodno mnenje. Če pa občina v navedenem roku mnenja ne da, se postopek vseeno nadaljuje.

Invalidska komisija v svojem mnenju ugotovi, ali gre za upravičenca iz 18.a člena Zakona o socialnem varstvu in ali mu izbrani družinski pomočnik potrebno pomoč lahko nudi.

Pri pripravi svojega mnenja invalidska komisija upošteva pogoje iz tega zakona in predpisov, izdanih na njegovi podlagi, ter vse dejavnike, ki bi lahko vplivali na pomoč invalidni osebi.

(18.f člen ZSV).

V primeru, da je invalidna oseba za družinskega pomočnika izbrala tistega od staršev, ki ji je že nudil nego in varstvo in je po predpisih o starševskem varstvu prejemal delno plačilo za izgubljeni dohodek, lahko center za socialno delo o pravici do izbire družinskega pomočnika odloči brez mnenja invalidske komisije iz prejšnjega člena (18.g člen).

Status družinskega pomočnika in z njim povezanih pravic kakor tudi dolžnosti, ki jih predstavlja predvsem dolžnost izvajanja potrebne pomoči invalidni osebi, se vzpostavi z *odločbo o priznanju pravice do družinskega pomočnika in o izbiri družinskega pomočnika*, ki jo izda center za socialno delo.

Pri ureditvi statusa »družinskega pomočnika« ter z njim povezanih pravic in dolžnosti ne gre za vzpostavitev delovnega razmerja, kot ga ureja delovnopravna zakonodaja temveč za uvedbo novega instituta, ki ga predstavlja, «pravica do izbire družinskega pomočnika» in z njo povezane pravice, kot to določa Zakon o socialnem varstvu ter predhodne določne Novele zakona o socialnem varstvu. In ker torej ne gre za vzpostavitev delovnopravnega razmerja, tudi ni pravic iz delovnega razmerja (ni regresa, dopusta, bolniškega dopusta...) in ne formalnega delodajalca (Hvalič Touzery, 2006: 53).

1.15.7. FINANCIRANJE DRUŽINSKEGA POMOČNIKA

Družinski pomočnik ima pravico do delnega plačila za izgubljen dohodek v višini minimalne plače oziroma sorazmernega dela plačila za izgubljen dohodek, če dela s krajšim delovnim časom od polnega (18.i člen ZSV).

Skladno z določbami 44. čl. Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o socialnem varstvu (ZSV- B) pa je družinski pomočnik:

- obvezno pokojninsko in invalidsko ter zdravstveno zavarovan
- zavarovan za primer brezposelnosti
- zavarovan za starševsko varstvo

Vse to mu poleg delnega nadomestila za izgubljen dohodek, kot prispevek delodajalca za pokojninsko in invalidsko zavarovanje, zavarovanje za primer brezposelnosti ter zavarovanje za starševsko varstvo plačuje občina (Kolbl, 2009: 7).

Invalidna oseba in njeni zavezanci za preživetje so dolžni občini, ki financira pravice družinskega pomočnika, redno za tekoči mesec povrniti sredstva oziroma del sredstev, ki jih občina namenja za pravice družinskega pomočnika. Invalidna oseba to zagotovi tako, da s pisno izjavo dovoli izplačevalcu dodatka za pomoč in postrežbo, da le-tega, vendar največ v višini zneska, določenega na podlagi prvega odstavka 18.i člena Zakona o socialnem varstvu, izplačuje občini, ki je pristojna za financiranje pravic družinskega pomočnika po tem zakonu (18.a člen ZSV).

Invalidna oseba v primeru izbire družinskega pomočnika obdrži pravico do dodatka za tujo nego in pomoč oziroma dodatka za pomoč in postrežbo (v nadaljnjem besedilu: dodatek za pomoč in postrežbo), ki ga prejema po drugih predpisih, pri čemer vlogi za izbiro družinskega pomočnika priloži pisno izjavo, s katero dovoli, da izplačevalec dodatek, do katerega je upravičena (največ v višini zneska delnega plačila za izgubljen dohodek), v času ko ji pomoč nudi družinski pomočnik, izplačuje občini, ki je pristojna za financiranje pravic družinskega pomočnika. (Kolbl, 2006: 44).

Invalidna oseba in njeni zavezanci, razen družinskega pomočnika so torej dolžni občini povrniti sredstva oz. del sredstev, ki jih občina namenja za pravice družinskega pomočnika (ibid.).

Plačilna sposobnost invalidne osebe in prispevek zavezancev se določita v skladu s predpisom iz tretjega odstavka 100. člena Zakona o socialnem varstvu in sicer na isti način, ki velja za določitev prispevka upravičenca in zavezanca k plačilu oziroma doplačilu storitve pomoči družini na domu. Kadar ta sredstva, skupaj s sredstvi, ki jih občina pridobi s tem, ko invalidna oseba dovoli, da izplačevalec dodatek za pomoč in postrežbo, do katerega je upravičena, izplačuje občini, ne zadostujejo za financiranje pravic družinskega pomočnika, razliko doplača občina (Kolbl, 2009: 7).

Če je invalidna oseba lastnica nepremičnine v kateri ne živi, se ji v odločbi o priznanju pravice do izbire družinskega pomočnika lahko prepove odtujiti in obremeniti nepremičnino, katere lastnica je, v korist občine, ki financira pravice družinskega pomočnika, na način in pod pogoji, kot je določeno v 100.c členu tega Zakona o socialnem varstvu v primeru uveljavljanja oprostitve plačila storitve pomoči družini na domu (Kolbl, 2006: 44).

Pristojni center za socialno delo v odločbi o priznanju pravice do izbire družinskega pomočnika odloči o prispevku invalidne osebe in zavezanca oziroma občine k plačilu sredstev oziroma dela sredstev, ki jih občina namenja za pravice družinskega pomočnika (Kolbl, 2009: 7). Ob tem zavezanec, ki je hkrati družinski pomočnik, ni dolžan prispevati k plačilu pravic družinskega pomočnika.

1.15.8. SPREMEMBE ZAKONODAJE

Z dnem 28.1.2007 se je začela izvajati novela zakona o spremembah in dopolnitvah zakona o socialnem varstvu (Ur. l. RS, št. 105/06), ki je spremenila način financiranja družinskega pomočnika.

Sprememba financiranja je bila posledica pobude za presojo ustavnosti, ki jo je 23. marca 2005 vložilo trinajst občin. Na Ustavno sodišče so vložile zahtevo za oceno ustavnosti prvega

odstavka 28. člena zakona o spremembah in dopolnitvah zakona o socialnem varstvu (Uradni list RS, št. 2/04), ker so menile, da je omenjeni odstavek v nasprotju z drugim odstavkom 140. člena Ustave RS, po katerem jim hkrati z naložitvijo nove obveznosti ni določil tudi dodatnega vira financiranja.

Ustavno sodišče je v postopku za oceno ustavnosti odločilo, da je prvi odstavek 28. člena zakona o spremembah in dopolnitvah zakona o socialnem varstvu (Uradni list RS, št. 2/04) v neskladju z Ustavo RS (odločba št. U-I-97/05-32 z dne 7. julij 2005). (Skornšek Pleš 2007: 39).

Težave s financiranjem so se pojavile kot pojasnjuje Regvar (2005: 36) zato, ker je bil institut v analizi finančnih posledic predviden za 360 invalidov, ki pa predstavljajo manjšino vseh invalidov v Republiki Sloveniji, katerih število znaša 160.000. Pri uvedbi tega instituta je šlo za ožje definirano populacijo in ukrepe na področju invalidskega varstva, ki pa so bili občinam predstavljeni kot »prihranek«, saj je financiranje tega instituta nadomestilo financiranje ene izmed storitev centrov za socialno delo, ki se je preneslo v financiranje države (recimo bivanje v domu za stare ali v zavodu za invalidno mladino).

Ta institut v bistvu predstavlja podaljšanje pravice, ki je na podlagi Zakona o starševskem varstvu in družinskih prejemkih (Ur. List RS. Št. 97/01) staršem, ki skrbijo za otroke s težko motnjo v duševnem razvoju ali težko gibalno ovirane otroke s 1.1.2003 priznal pravico do delnega nadomestila za izgubljen dohodek. Pravico po tem zakonu je lahko uveljavil eden od staršev otroka, kadar se je izbrisal iz evidence brezposelnih oseb ali prekinil delovno razmerje, ali začel delati za krajši delovni čas zaradi nege in varstva otroka. Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih je torej diskriminiral vse invalide po 18. letu, oziroma vse tiste, ki so imeli morebitno podaljšanje roditeljske pravice, saj jim te pravice ni omogočil. Starši teh otrok so zaradi tega napovedali ustavno pritožbo in prav to je bila osnova predlagane uvedbe instituta družinskega pomočnika. S spremembo Zakona o socialnem varstvu so se uredile pravice za pridobitev identične pravice in za isto skupino upravičencev, s čemer se jim je omogočilo bivanje doma tudi po dopolnjenem 18. letu (ibid.).

V postopku sprejemanja v parlamentu pa se je pravica razširila tudi na ostarele osebe in druge invalidne osebe, česar v pripravi zakona in pri predvidevanju finančnih posledic niso predvideli in upoštevali.

Naslednji problem v financiranju se je razkril v financiranju družinskega pomočnika na strani občin. Predvideno je bilo, da občine prenehajo financirati centre za socialno delo v delu, ki so ga bile dolžne (ob namestitvi v institucionalno varstvo).

Predvidena obveznost zagotavljanja sredstev za družinske pomočnike je bila predstavnikom občin takrat predstavljena kot nadomestna obveznost za zagotavljanje sredstev za doplačilo institucionalnega varstva, do katerega so imela invalidne osebe pravico po do takrat veljavnih predpisih. Sočasno pa se je prenehalo financiranje ene storitve centrom za socialno delo (Regvar, 2005: 37).

Država je tako določila, da se sredstva za financiranje družinskega pomočnika zagotavljajo iz proračuna občine. Menila je, da občinam ne bo potrebno v njihovih proračunih zagotavljati dodatnih finančnih sredstev, ker naj bi se potrebna sredstva za družinskega pomočnika zagotavljala iz sredstev, ki so jih občine do 1. julija 2004 v proračunu namenjale za financiranje storitve osebna pomoč. Z uvedbo družinskega pomočnika se je financiranje te storitve s strani občine ukinilo.

Ker je bilo število vlog mnogo večje od predvidenega, je to pomenilo preveliko finančno obremenitev za občine, ki pa niso imele zagotovljenih dodatnih sredstev s strani države. Izkazalo se je namreč, da je bila v mnogih občinah obveznost plačevanja družinskega pomočnika veliko večja od zneska za osebno pomoč.

Ob tem so bile občine tudi v izrazito neenakopravnem položaju, saj niso bile enakomerno obremenjene. So namreč občine, ki imajo majhno število vlog, ter občine, ki so bile po številu in zneskih že na meji zmogljivosti (Skornšek Pleš 2007: 39).

In sicer je sistem financiranja prilagodil na način, da se dodatek za tujo nego in pomoč oziroma dodatek za pomoč in postrežbo, ki je po prejšnji ureditvi miroval, namenil občini, ki je pristojna za financiranje pravice družinskega pomočnika, pomočnice vendar največ v višini zneska sredstev, do katetih je upravičen družinski pomočnik.

Invalidna oseba mora v primeru izbire družinskega pomočnika vlogi za uveljavljanje pravice do izbire družinskega pomočnika priložiti pisno izjavo s katero dovoli, da izplačevalec dodatka, do katerega je upravičen/-a v času, ko ji pomoč nudi družinski pomočnik, pomočnica izplačuje občini, ki je pristojna za financiranje pravic družinskega pomočnika po tem zakonu. Spremenjen zakon je predvidel tudi, da se pravice družinskega pomočnika, pomočnice dodatno financirajo s sredstvi invalidne osebe in s sredstvi v višini prispevka zavezancev, zavezank. Njihova plačilna sposobnost se določi v skladu z Uredbo o merilih za določanje oprostitvev pri plačilih socialno varstvenih storitev in sicer na način, ki velja za določitev prispevka upravičenca in prispevka zavezanca k plačilu oziroma doplačilu storitve pomoč družini na domu. Ob tem zavezanec, ki je hkrati družinski pomočnik ni dolžan prispevati k plačilu pravic družinskega pomočnika (Skornšek Pleš 2007: 40).

Kadar ta sredstva, skupaj s sredstvi iz dodatka za pomoč in postrežbo ne zadostujejo za financiranja pravic družinskega pomočnika, je razliko dolžna doplačati občina. Z novim zakonom je država do določene mere zmanjšala finančno breme občin, *vendar le na način, da je uvedla prispevek invalidne osebe oziroma njenih zavezancev in zavezank.*

Naslednja novost je tudi to, da je občinam omogočeno, da zadevo vsaj deloma samostojno urejajo. Center za socialno delo v dokumentaciji, ki jo pošlje invalidski komisiji, priložiti predhodno mnenje občine o znanih okoliščinah, ki so pomembne za oblikovanje mnenja invalidske komisije.

Občina mora predhodno mnenje podati v roku deset dni od prejema obvestila centra za socialno delo o tem, da vodi postopek. Tudi če občina v navedenem roku ne da mnenja, se postopek nadaljuje (Skornšek Pleš 2007: 40).

»Izhajajoč iz obrazložitve zakona bi se dalo razumeti, da so s pojmom znane okoliščine mišljene osebne okoliščine posameznika, posameznice, ki uveljavlja pravico do izbire družinskega pomočnika, pomočnice. Poleg tega, da se pri tem postavlja vprašanje ali lahko občine kot upravni organi sploh lahko podajo tako mnenje, je ta možnost za velike občine brezpredmetna, saj je nemogoče poznati osebne okoliščine vseh, ki uveljavljajo to pravico. (Skornšek Pleš 2007: 40).

Strokovni delavci in tudi sami družinski pomočniki vsa leta od uvedbe instituta družinskega pomočnika, še posebej pa po letu 2006, ko so bile uvedene še spremembe zakona, opozarjajo na nepravilnosti, ki so v škodo tako družinskih pomočnikom kot invalidom, za katere skrbijo. Sprememba zakona ni pomenila samo okrnitve pravic invalidne osebe do izbire družinskega pomočnika, ampak je finančno prizadela družine več kot tisoč družinskih pomočnikov. Nelogično, a realno gledano, si po novem načinu financiranja družinskega pomočnika lahko privoščijo finančno dobro preskrbljene družine, saj jim država na eni strani nameni za njihovo plačilo tisto, kar jim vzame na drugi strani (Kolbl, 2009: 8).

Posledica vsega tega je bil upad števila družinskih pomočnikov, ki ga je pokazala statistična analiza Socialne zbornice. V letu 2007 se je število družinskih pomočnikov zmanjšalo iz 1231 na 582 družinskih pomočnikov. Celoten upad števila družinskih pomočnikov za 52,72% pa poleg razloga spremenjene zakonodaje vključuje še razlog smrti in druge razloge (statistična analiza zbornice, 16. november 2007).

Podobne ugotovitve je podalo tudi Računsko sodišče v svojem Revizijskem poročilu, kjer so zapisali: »Na podlagi podatkov iz Analize o delovanju instituta družinskega pomočnika lahko ocenimo, da ima institut družinskega pomočnika pomembno vlogo pri ohranjanju kakovostne starosti invalidnih oseb, saj gre pri pravici do izbire družinskega pomočnika predvsem za starejšo populacijo invalidnih oseb. Ob tem pa je zaskrbljujoče, da je sprememba zakona z vidika stroškov, ki jih za izvajanje instituta družinskega pomočnika namenijo občine, tem bistveno olajšala financiranje storitve, a hkrati storitev naredila finančno težje dostopno samim uporabnikom, za katere je bila storitev do leta 2007 brezplačna. Pri pridobivanju podatkov o številu vlog posameznikov ter številu družinskih pomočnikov smo ugotovili, da ministrstvo nima sprotnega vpogleda v stanje na tem področju« (2008: 28).

1.15.9. SEKCIJA DRUŽINSKIH POMOČNIKOV

V mesecu aprilu 2008 je bila uradno ustanovljena Sekcija družinskih pomočnikov, ki deluje v sestavu in skladno s pravili Socialne zbornice. Osnovni namen predmetne sekcije, ustanovljene na pobudo družinskih pomočnikov je *skrb in uveljavljanje pravic družinskega pomočnika* (Kolbl, 2009: 12).

2. PROBLEM

2.1. Opredelitev problema

Institut družinskega pomočnika je v veljavi od leta 2004. Država je z njim želela omogočiti osebam s posebnimi potrebami ter starejšim, da ostanejo v domači oskrbi in domačem okolju. Pravica do izbire družinskega pomočnika lahko osebam, ki imajo to pravico, nadomesti institucionalno obliko varstva. Ob enem pa je bil institut družinskega pomočnika uveden tudi zato, ker so bile prostorske kapacitete v domovih za stare ter v zavodih za invalidno mladino premajhne in so na tak način želeli zmanjšati dolge čakalne vrste.

Kmalu po uvedbi instituta pa so se začele kazati njegove pomanjkljivosti. Izkazalo se je, da je potreba po tovrstni pomoči bistveno več, kot so predvideli, ter da je sredstev za financiranje te pomoči v manjših občinah bistveno premalo. Stanje se je predvsem v škodo invalidom in družinskim pomočnikom dodatno poslabšalo še z novelo Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o socialnem varstvu, ki je stopil v veljavo 28.01.2007 in je bistveno spremenil nadaljnji način izvajanja in predvsem financiranja tega instituta.

Za pisanje tega diplomskega dela sem se odločila na podlagi osebne izkušnje, saj je družinska pomočnica tudi moja mati, ki skrbi za mojo mlajšo sestro, ki oboleva za redko mitohondrijevo boleznijo. Pri njej je prisotna težja gibalna oviranost ter zmerna duševna motnja.

Tudi moja družina se je soočala z iskanjem informacij, s finančnimi težavami, o katerih pogosto poroča večina družinskih pomočnikov in njihovih družin, kamor pa seveda spada tudi član, za katerega družinski pomočnik skrbi.

Skupaj z materjo sem se iz zanimanja udeležila tudi usposabljanja za družinske pomočnike, ki ga organizira Socialna zbornica Slovenije. Kjer sem imela priložnost spoznati, s kakšnimi težavami se soočajo drugi družinski pomočniki, kakšen je njihov položaj...

Ker je pravica do izbire družinskega pomočnika precej nova v slovenski zakonodaji, sem se odločila, da v diplomski nalogi opišem vlogo in položaj družinskih pomočnikov, s kakšnimi težavami se srečujejo, kakšna je pri tem vloga socialnega dela.

Z raziskavo želim ugotoviti:

- kakšna je vloga in pomen družinskih pomočnikov, kakšna je njihova kvaliteta življenja, s kakšnimi težavami se spopadajo, kakšne so njihove potrebe ter kakšno je njihovo omrežje socialne opore;
- ali se družinski pomočniki in posledično tudi uporabniki spopadajo s socialno izključenostjo;
- zanimalo me je tudi, kakšna je pri tem vloga socialnega dela ter socialnih delavk in delavcev;

Postavila sem še dve hipotezi:

H1: Tisti družinski pomočniki, ki skrbijo za težje ovirano osebo, svoj status in delo doživljajo kot težje

H2: Tisti družinski pomočniki, ki imajo bolj razširjeno socialno mrežo ter več socialne opore, svoj status in delo doživljajo kot lažje.

3. METODOLOGIJA

3.1. Vrsta raziskave in spremenljivke

Osnovni namen moje raziskave je ugotoviti ključne dileme, ki se pojavljajo v institutu družinskega pomočnika. Raziskava, ki sem jo izvedla, je kvantitativna, kvalitativna in deskriptivna.

Neodvisne spremenljivke

- spol in starost družinskega pomočnika
- spol in starost uporabnika
- stan družinskega pomočnika
- regija
- stopnja izobrazbe družinskega pomočnika
- višina dohodkov
- razmerje z invalidno osebo

Tabela 3.1. Spremenljivke in indeksi

Spremenljivka	indikator	vrednost	indeks
Ocena izobraževalnega seminarja	Predstavljeni sklopi predavanj ter predavatelji	Sklop 2 Sklop 3 Sklop 4 Sklop 5 Sklop 6 Sklop 7	/
	Zaznava pomanjkljivosti seminarja	0 = ne 1 = da	/
	Svetovanje udeležbe drugim	0 = ne 1 = da	/
	Ocena seminarja	0 = nepotreben 1 = nepoučen na	/

		področju varovanje in oskrbe invalidov 2 = uporaben za začetnike na področju varovanja invalidov 3 = primeren za družinske pomočnike 4 = zelo poučen in primeren	
Prosti čas	Razpolaganje s prostim časom Dodatna izobraževanja in honorarno delo Branje časopisov in knjig Dopust na morju in izleti Gledanje televizije Vrtnarjenje Obisk prijateljev, sorodnikov	0 = nikoli 1 = redko 2 = pogosto 3 = zelo pogosto	Prosti čas Dodatno izobraževanje Honorarno delo Dnevni časopisi Branje knjig Izleti Gledanje televizije Vrtnarjenje Obiskovanje prijateljev, sorodnikov
Potreba po pomoči	Osebna nega Zdravstvena nega Pomoč pri čiščenju stanovanja Pomoč pri dnevnih nakupih Pomoč pri hranjenju uporabnika Pomoč pri ogrevanju hiše Finančna pomoč Pomoč pri delu z uporabnikom	0 = nikoli 1 = redko 2 = pogosto 3 = zelo pogosto	Osebna nega Zdravstvena nega Pomoč pri čiščenju stanovanja Pomoč pri dnevnih nakupih Pomoč pri hranjenju uporabnika Pomoč pri ogrevanju hiše Finančna pomoč Pomoč pri delu z uporabnikom
Socialna mreža	Osebe na katere se obrnejo	0 = ne	/

	ko potrebujejo pomoč pri delu z invalidno osebo Krajše varstvo Pogovor o težavah, ki jih spremljajo Posvet pred pomembnimi odločitvami	1 = da	
Osebno počutje	Zdravje družinskega pomočnika, njegovega partnerja ter uporabnika Obiski zdravnikov	0 = nikoli 1 = redko 2 = pogosto 3 = zelo pogosto	Zdravo počutje Zdravje zakonskega partnerja Jemanje zdravil Obiski zdravnika zaradi sebe Obiski zdravnika zaradi varovanja
Delo družinskega pomočnika	Ocenitev težavnosti njihovega dela	1 = lahko 5 = težko 1 = neizčrpavajoče 5 = izčrpavajoče 1 = cenjeno 5 = necenjeno 1 = fizično nenaporno 5 = fizično naporno 1 = psihično naporno 5 = psihično nenaporno 1 = dobro plačano 5 = slabo plačano	Težavnost
Obiski	Obiski patronažne sestre, predstavnika lokalne skupnosti in predstavnika podjetja, ki se ukvarja z	0 = nikoli 1 = redko 2 = pogosto 3 = zelo pogosto	Obisk patronažne sestre Obisk predstavnika lokalne skupnosti Obisk predstavnika

	medicinsko tehničnimi pripomočki		podjetja, ki se ukvarja z medicinski tehničnimi pripomočki
Kakovost bivanja in življenja	Nadstropje bivanja Izhod iz stanovanja Možnost centralnega ogrevanja Priprava kakovostne in dietne hrane Pomoč v družini Možnost stalno ogrevanega stanovanja Finančna sredstva za nakup pripomočkov redno plačilo	0 = višje nadstropje 1 = prvo nadstropje 2 = kletni prostori 3 = pritličje 0 = sploh ne 1 = bolj slab 2 = primeren 3 = zelo primeren 0 = ne 1 = ne zmorem plačila 2 = vključujem po potrebi 3 = da 0 = nikoli 1 = redko 2 = pogosto 3 = zelo pogosto 0 = nikoli 1 = redko 2 = ponavadi 3 = zmeraj	/ Izhod iz stanovanja Centralno ogrevanje Kakovostna hrana Dietna hrana Pomoč v družini Stalno ogrevano stanovanje / /
Informiranost in spremembe	Prvič slišana možnost družinskega pomočnika	0 = iz medijev 1 = Center za socialno	/

zakonodaje		delo 2 = na internetu 3 = od sorodnikov 4 = prijateljev znancev 5 = na nevladnih organizacijah 6 = na Socialni zbornici Slovenije	
	Iskanje informacij	0 = Center za socialno delo 1 = informacije poiščem na spletu 2 = Socialna zbornica Slovenije 3 = Sekcija družinskih pomočnikov 4 = povprašam druge družinske pomočnike 5 = nimam nikogar	/
	Spremljanje sprememb zakonodaje	0 = ne 1 = da	/
	Zadovoljstvo s spremembo zakonodaje	0 = ne 1 = da	
Izražene potrebe	Potreba po višjem dohodku	0 = ni potreben 1 = potreben malo višji 0 = potrebna je mesečna bruto plača 2 = potrebno je plačilo, ki ustreza 24	/

	Potreba po premoru med delom Potreba po letnem dopustu Potreba po izobraževanju Vezanost dela na uporabnika Vrnitev v drugo obliko delovnega razmerja	urnemu delovniku 0 = ni potrebno 1 = zaradi narave družinske pomoči to urejamo sami 2 = zaradi sosedske pomoči to urejamo sami 3 = nujno je potrebno urediti in plačati to 0 = ne 1 = da 2 = ne vem 3 = odvisno od okoliščin in plačila	
Centri za socialno delo	Pogostost obiskov socialne delavke Ali prisluhne potrebam Pridobitev informacij Zadovoljstvo s hitrostjo reševanja odločb in prošenj	0 = nikoli 1 = redko 2 = pogosto 3 = zelo pogosto	/
Razlogi za pridobitev statusa družinskega pomočnika	Razlog za odločitev	1 = plačilo 2 = želim skrbeti za invalidno osebo 3 = ker moram skrbeti za invalidno osebo 4 = institucionalno varstvo je predrago 5 = varovanec želi	/

		ostati v domačem okolju	
--	--	----------------------------	--

3.2. Merski instrumenti in viri podatkov

Merski instrument je vprašalnik, sestavljen iz 25 vprašanj ter 8 tabel, ki skupno obsegajo 48 vprašanj. Celotni vprašalnik je razdeljen v štiri sklope. V prvem sklopu so zaobjeti splošni/demografski podatki o družinskem pomočniku in uporabniku. Drugi sklop se nanaša na podatke o izobraževalnem sistemu, tretji sklop zaobjema prosti čas družinskih pomočnikov, potrebo po pomoči, osebno počutje in delo, informiranost, kakovost bivanja ter potrebe, ki so pri njih najbolj izražene. Zadnji, četrti sklop pa se nanaša na njihovo sodelovanje s centri za socialno delo ter na spremembe zakonodaje.

Viri podatkov so družinski pomočniki, ki so se na dan 19. in 20. aprila 2010 ter 1. in 2. julija udeležili usposabljanja.

Vprašalnik je priložen v prilogah.

3.3. Populacija in vzorčenje

Populacijo predstavljajo družinski pomočniki iz celotne Slovenije, ki so imeli v času usposabljanja oz. zbiranja podatkov status družinskega pomočnika. V vzorcu pa so bili zaobjeti naključno (računalniško) izbrani družinski pomočniki iz celotne Slovenije, ki so se udeležili usposabljanja v Ljubljani. Usposabljanje je po Zakonu o socialnem varstvu (18. j člen) obvezno.

3.4. Zbiranje podatkov

Raziskavo sem izvedla s pomočjo anketnega vprašalnika, ki sem ga razdelila vsem družinskim pomočnikom, ki so se na dan 19. in 20. aprila 2010 ter 1. in 2. julija udeležili Usposabljanja za družinskega pomočnika v hotelu Union v Ljubljani, ki ga organizira Socialna zbornica Slovenije.

Izpolnjevanje vprašalnikov je potekalo vodeno in sicer tako, da je predstavnik socialne zbornice prebral vsako navedeno vprašanje ter podal navodila, kako ga morejo izpolniti. Sama pa sem bila ves čas na razpolago za dodatne pojasnitve in morebitna vprašanja. Pri izpolnjevanju dveh vprašalnikov pa sem sama sodelovala oziroma pomagala, saj udeleženci s seboj nista prinesli očal, zato sem jima morala vprašanja prebrati in obkrožiti jaz.

3.5. Obdelava in analiza podatkov

Kvantitativne podatke, ki sem jih pridobila iz vprašalnikov, sem obdelala s pomočjo programa Statistical Package for the Social Sciences (SPSS). Za grafični prikaz podatkov sem uporabila grafe, ki sem jih naredila s pomočjo programa Microsoft Office Excel 2003.

S pomočjo programa sem naredila analizo podatkov. Izračunala sem srednje vrednosti ter frekvenčno porazdelitev, indekse, T-test ter Pearsonov koeficient.

Indeksi predstavljajo povprečno vrednost podatkov. Višja kot je bila vrednost indeksa, bolj pogosto so družinske pomočnice in pomočniki potrebovali pomoč pri delu z osebo ter obratno, višja kot je bila vrednost indeksa, bolj zdravo so se počutili, pogostejše so imeli prosti čas in prostochasne aktivnosti, višja je bila njihova kvaliteta življenja.

V indeks težavnost sem združila (seštela) vsa vprašanja, kjer so družinski pomočniki ocenjevali kakšno je njihovo delo ter izračunala povprečno vrednost. Izračunano povprečno vrednost sem nato delila s številom vprašanj (6) ter določila razrede s pomočjo katerih sem merila zadovoljstvo s statusom.

Indeks ocene statusa

1 = zelo dobro

2 = dobro

3 = niti slabo, niti dobro

4 = slabo

5 = zelo slabo

Pred preverjanjem hipotez sem opravila še faktorsko analizo področje napornosti dela družinskega pomočnika ter določila »skupno« spremenljivko **napornost**. Ker te

spremenljivke ni mogoče preveriti neposredno, sem jo preverila s pomočjo več spremenljivk, kjer so družinski pomočniki ocenili težavnost svojega dela.

»Faktorska analiza je statistična metoda s pomočjo katere odkrivamo vzorce v razmerjih med spremenljivkami, ki jih predstavljajo faktorji, ko so kombinacija teh spremenljivk.« (Ovsenik, Ambrož 2010: 153)

Pri faktorski analizi gre za študij povezav med spremenljivkami tako, da poizkušamo najti novo množico spremenljivk, ki predstavljajo to, kar je skupnega opazovanim spremenljivkam. Množica novih spremenljivk mora biti seveda manjša od množice merjenih spremenljivk. Faktorska analiza torej poizkuša poenostaviti kompleksnost povezav med množico opazovanih spremenljivk z razkritjem skupnih razsežnosti ali faktorjev, ki omogočajo vpogled v osnovno strukturo podatkov. Metoda je uporabna v vseh tistih primerih, ko zaradi različnih vzrokov neposredno merjenje neke spremenljivke ni možno. V tem primeru merimo samo indikatorje pojma oz. konstrukta, ki ga neposredno ne moremo meriti. S faktorsko analizo nato ugotovimo, ali so zveze med opazovanimi spremenljivkami (ali indikatorji) pojasnljive z manjšim številom posredno opazovanih spremenljivk ali faktorjev.

Obstaja več metod faktorske analize, sama pa sem v tej raziskavi uporabila alfa faktorsko analizo.

Poskušala sem torej najti spremenljivko, najbolj linearno meri razlike med ljudmi.

Tabela 3.5.1. Povezovanje spremenljivk

Communalities

	Initial	Extraction
Težko	,598	,808
Izčrpavajoče	,631	,547
Necenjeno	,207	,174
Fizično naporno	,404	,551
Psihično naporno	,541	,530
Slabo plačano	,118	,052

Extraction Method: Alpha Factoring.

Najprej sem s pomočjo programa SPSS preverila, koliko se spremenljivke povezujejo med seboj. Pod stolpcem »Extraction« so navedene vrednosti, ki ocenjujejo, kakšna je korelacija med spremenljivkami. Kot lahko razberemo, so pri spremenljivkah »necenjeno« in »neplačano« vrednosti zelo nizke, kar pomeni, da se navedeni spremenljivki slabo povezujejo z ostalimi spremenljivkami, zato sem ti dve izključila.

Tabela 3.5.2. Alfa faktorska analiza – en faktor

Factor Matrix^a

	Factor
	1
Težko	,742
Izčrpavajoče	,878
Fizično naporno	,625
Psihično naporno	,829

Extraction Method: Alpha Factoring.

a. 1 factors extracted. 7 iterations required.

Nato sem z alfa faktorsko analizo, ki sem jo prav tako izračunala v programu SPSS, dobila en sam faktor, ki predstavlja najbolj zanesljivo merjenje iz teh spremenljivk. Cronbachova alfa analiza daje najboljšo, najbolj zanesljivo in natančno linearno lestvico, ki jo lahko konstruiramo na podlagi danih podatkov.

Z alfa faktorsko analizo sem torej dobila spremenljivke, ki najbolje merijo korelacijo med tem kar so odgovarjali, ter tem, kar se skriva za temi odgovori, torej neko »napornostjo«.

Izračunani faktor sem nadalje uporabila pri preverjanju hipoteze, ali tisti družinski pomočniki, ki skrbijo za težje pokretno osebo, ocenjujejo svoj status ter delo kot težji. Preverila sem jo s

pomočjo t-testa, izračunanega v programu SPSS 15.0. S t-testom sem ugotovila, ali so prisotne statistično pomembne razlike.

Hipotezo, ali tisti družinski pomočniki, ki imajo več ljudi, na katere se lahko obrnejo po pomoč, ocenjujejo svoj status in delo kot lažje, manj naporno, pa sem preverila s Pearsonovim koeficientom korelacije, ki sem ga prav tako izračunala s pomočjo programa SPSS 15.0.

Tako sem ugotavljala, ali je stopnja razširjenosti socialne mreže tista, ki vpliva na delo oziroma doživljanje statusa družinskega pomočnika.

Kvalitativno sem obdelala dve vprašanji.

1. Družinske pomočnice in pomočniki so pojasnili, zakaj so kljub neugodni spremembi zakona vseeno obdržali status družinskega pomočnika. Relevantne podatke iz njihovih izjav sem izpisala ter jim določila pojme (kode) ter jih združila v kategorije. Kategorije sem povezala v medsebojna razmerja, ki sem jih grafično prikazala. Pod vsako nastalo kategorijo sem izpisala pojme, ki jo sestavljajo. Pri tem vprašanju je bilo 15 manjkajočih odgovorov.
2. Na koncu so družinske pomočnice ter pomočniki pojasnili še vzroke za njihovo nezadovoljstvo z zakonodajo. Ponovno sem izpisala relevantne izjave iz njihovih izjav ter jim dodala pojme (kode). Sorodne pojme sem združila v kategorije ter naredila grafični prikaz. Vsaki kategoriji sem izpisala pojme, ki jo sestavljajo.

Pri tem vprašanju je bilo 17 manjkajočih odgovorov.

Izpisane relevantne izjave s pojmi so priložene v prilogah.

4. REZULTATI

4.1. Število vprašalnikov glede na regijo

Tabela 4.1. Število vprašalnikov glede na regijo kateri pripada Center za socialno delo, na katerem so družinski pomočniki pridobili odločbo

	<i>Število vprašalnikov glede na posamezno regijo</i>	<i>Delež posamezne regije med vprašalniki</i>
Ljubljanska regija	14	19,7%
Obljubljanska 1 regija	8	11,3%
Obljubljanska 2 regija	1	1,4%
Celjska regija	10	14,1%
Podravska regija	7	9,9%
Pomurska regija	2	2,8%
Koroška regija	2	2,8%
Gorenjska regija	14	19,7%
Dolenjska in Bela Krajina	1	1,4%
Posavska regija	4	5,6%
Obalno kraška	7	9,9%
Goriška regija	1	1,4%
Skupaj	71	100%

Skupno sem obdelala 71 vprašalnikov. Največ družinskih pomočnic in pomočnikov je prišlo iz ljubljanske ter gorenjske regije, najmanj pa iz ljubljanske 2 regije, iz dolenjske in Bele Krajine ter goriške regije.

4.2. Podatki o anketiranih družinskih pomočnikih in uporabnikih

Tabela 4.2.1. Anketirani po spolu

Spol družinskega pomočnika	Število	Odstotek	Spol uporabnika	Število	Odstotek
moški	12	18,3%	moški	35	49,3%
ženski	59	81,7%	ženski	36	50,7%
Skupaj	71	100%	Skupaj	71	100%

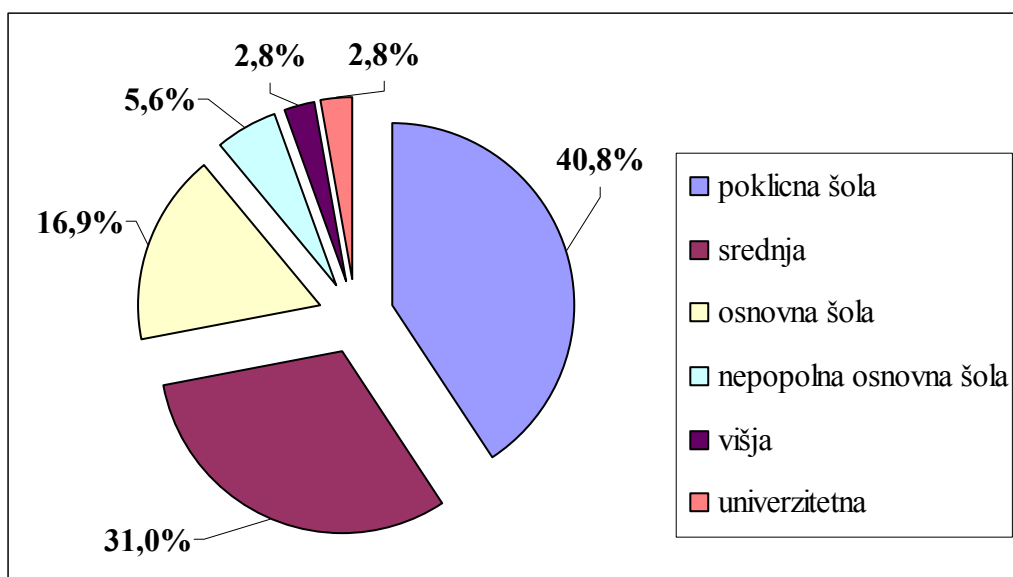
Skupno se je usposabljanja ter seminarjev udeležilo 59 žensk in 13 moških. Število uporabnikov po spolu je enakomerno porazdeljeno in sicer 36 žensk ter 35 moških.

Tabela 4.2.2. Starostna struktura družinskih pomočnikov in uporabnikov

<i>Starostni razredi (leta)</i>	<i>Družinski pomočniki</i>		<i>Uporabniki</i>	
	število	delež	število	delež
do 20	1	1,4%	10	14,1%
20-29	3	4,2%	32	45,1%
30-39	3	4,2%	9	12,7%
40-49	32	45,1%	5	7%
50-59	30	42,3%	7	9,9%
60-69	2	2,9%	2	2,8%
70-79	0	0%	1	1,4%
80-89	0	0%	5	7%
Nad 90	0	0%	0	0%
skupaj	71	100%	71	100%

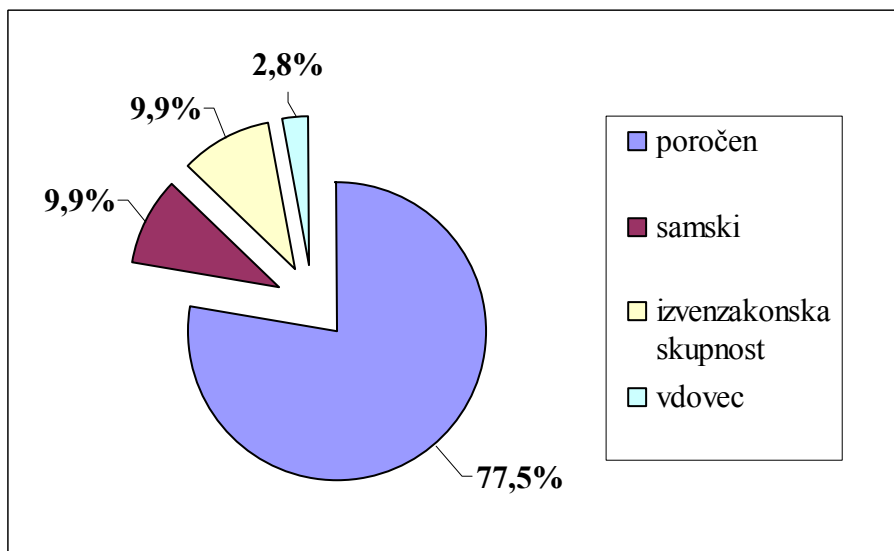
45,1% družinskih pomočnic in pomočnikov je starih med 40 in 49 let, 42,3% pa med 50 in 59 let. 4,2% je starih nekje med 30 in 39 let in prav toliko tudi med 20 in 29 let, 2,9% je starih med 60 in 69 let ter 1,4% do 20 let.

Graf 4.2.1. Dosežena stopnja izobrazbe

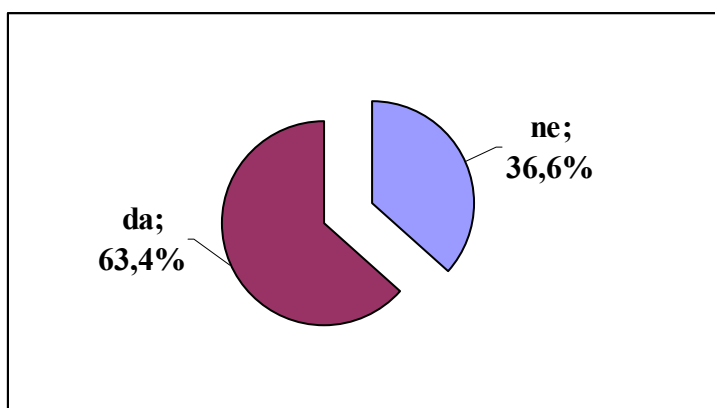
Iz rezultatov je razvidno, da ima 40,8% družinskih pomočnic in pomočnikov končano poklicno šolo, 31% srednjo šolo, 16,9% osnovno šolo, 5,6% pa ima nepopolno osnovno šolo. 2,8% ima končano višjo šolo, prav toliko pa jih ima zaključeno univerzitetno izobrazbo. Noben izmed družinskih pomočnic in pomočnikov nima specializacije, magisterija ali doktorata znanosti.

Graf 4.2.2. Zakonski stan

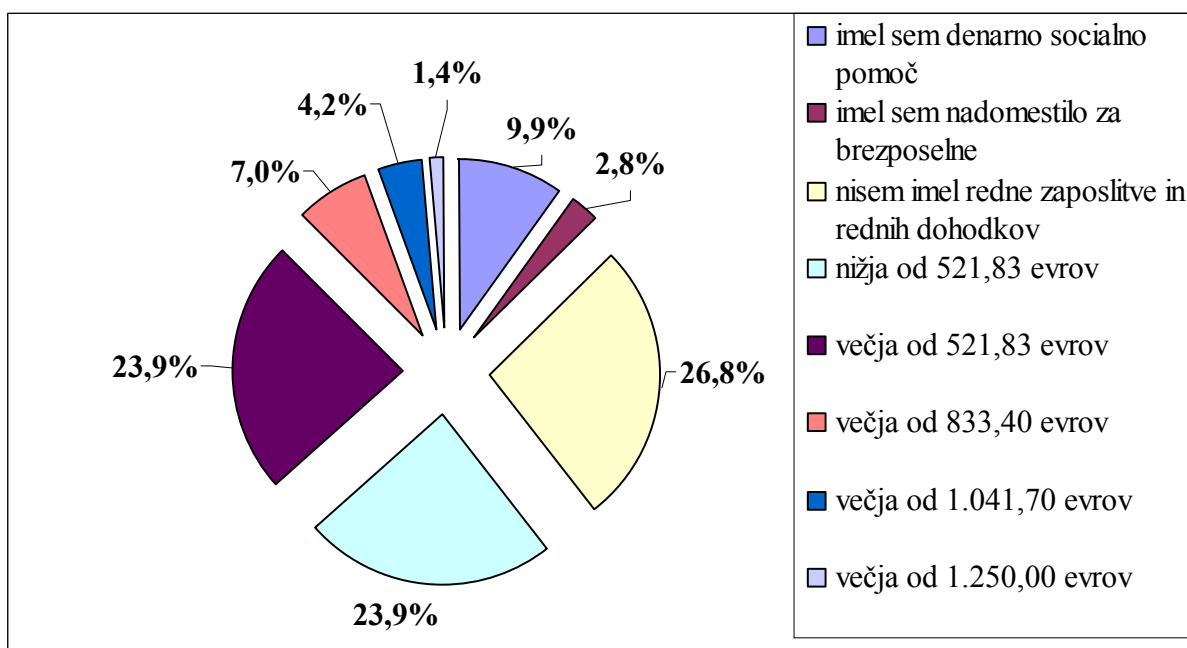
77,5% družinskih pomočnic in pomočnikov je poročenih, 9,9% jih živi v izvenzakonski skupnosti, 9,9% jih je samskih ter 2,8% ovdovelih.

Graf: 4.2.3. Zaposlitev pred pridobitvijo statusa družinskega pomočnika

63,4% družinskih pomočnic in pomočnikov je bilo pred pridobitvijo statusa družinskega pomočnika zaposlenih, 36,6% družinskih pomočnic in pomočnikov pa zaposlitve ni imelo.

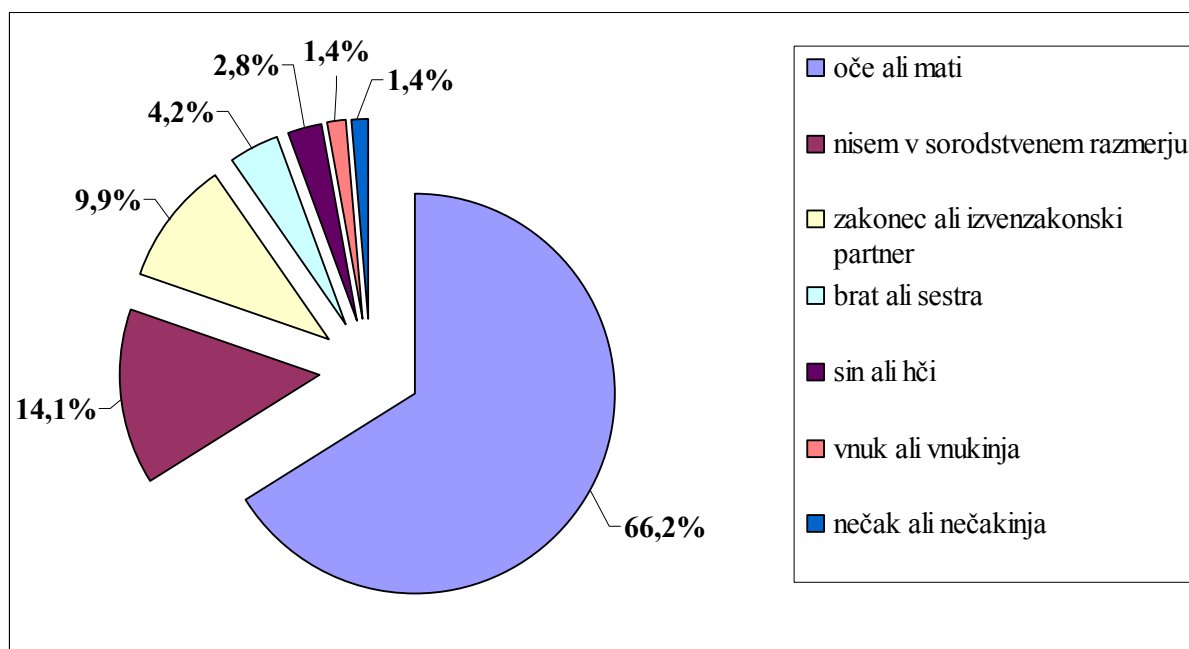
Graf 4.2.4. Okvirna višina dohodkov pred odločitvijo za družinskega pomočnika

Od družinskih pomočnic in pomočnikov, ki niso bili zaposleni, jih tako 25,4% ni imelo redne zaposlitve ali rednih dohodkov, 9,9% je imelo denarno socialno pomoč, 2,8% pa nadomestilo za brezposelne.

Od družinskih pomočnic in pomočnikov, ki so bili zaposleni, je imelo 25,4% višino dohodkov nižjo od 521,83 evra, 23,9% je imelo višino dohodkov večjo od 521,83%, 7% večjo od 833,4%, 4,2% večjo od 1.041,70 evra ter 1,4% oziroma ena družinska pomočnica ali pomočnik večjo od 1.250,00 evrov.

Graf 4.2.5. Razmerje z invalidno osebo

Največ- 66,2 % družinskih pomočnic in pomočnikov skrbi za svojega sina ali svojo hčer. 14,1% jih z osebo, za katero skrbijo ni v sorodstvenem razmerju (vendar pa živijo skupaj z njim), 9,9% jih skrbi za svojega zakonca ali izvenzakonskega partnerja, 4,2% za brata ali sestro ter 2,8% za očeta ali mater. 1,4% oz. ena družinska pomočnica ali pomočnik pa skrbi za babico ali dedka ter en za strica ali teto.

Tabela 4.2.3. Stopnja oviranosti invalidne osebe

	ima težave vendar si <u>lahko privoščim odmor</u>		ima težave in odmor si lahko privoščim samo <u>občasno</u>		ima hujše težave in potrebuje <u>stalno 24 urno spremljanje</u>	
	f	f%	f	f%	f	f%
Je pokreten vendar ima težave	15	21,1%	18	25,4%	17	23,9%
Ni pokreten	5	7%	3	4,2%	4	5,6%
Ni pokreten in ima več kombiniranih motenj	1	1,4%	1	1,4%	4	5,6%

Ni pokreten in ima hujše zdravstvene težave	0	0%	1	1,4%	2	2,8%
---	---	----	---	------	---	------

25,4% družinskih pomočnic in pomočnikov skrbi za osebo, ki je pokretna, vendar ima težave in si lahko odmor privošči samo občasno.

23,9% udeležencev skrbi za osebo, ki je pokreten, vendar ima hujše težave in potrebuje stalno 24 urno spremljanje.

21,1% udeležencev skrbi za osebo, ki je pokreten, ima težave, vendar si lahko privoščijo odmor.

Tabela 4.2.4. Število let oskrbovanja invalidne osebe

<i>Časovni razredi</i>	<i>Število</i>	<i>Delež</i>
1 - 5	16	22,5%
6 - 10	5	7%
11 - 15	6	8,5%
16 - 20	21	29,6%
21 - 25	12	16,9%
26 - 30	7	9,9%
31 - 35	3	4,2%
36 - 40	1	1,4%
Skupaj	71	100%

Največ- 29,6% družinskih pomočnic in pomočnikov skrbi za invalidno osebo od 16-20 let, 22,5% od 1-5 let ter 16,9% od 21-25 let.

4.3. Podatki o usposabljanju ter izobraževalnih seminarjih

Tabela 4.3.1. Najbolj poučen in zanimiv sklop predavanj

(pri tem vprašanju je bilo možnih več odgovorov)

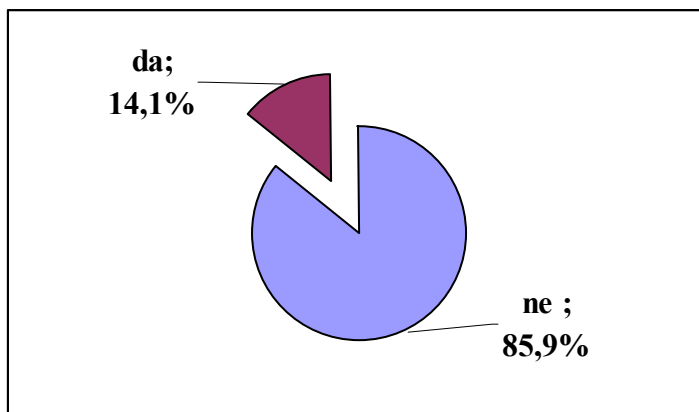
	<i>Število</i>	<i>Delež</i>	<i>Skupaj</i>
Sklop 2	34	47,9%	71
Sklop 3	36	50,7%	71
Sklop 4	8	11,3%	71
Sklop 5	7	9,9%	71
Sklop 6	17	23,9%	71
Sklop 7	12	16,9%	71

Družinske pomočnice in pomočnike je najbolj zanimal sklop predavanj, kjer so izvedeli več o ravnanju in komuniciranju z uporabniki. Prav tako so veliko zanimanje izrazili za predavanja, kjer so se podrobneje seznanili z zakonskimi predpisi, prepoznavanjem pravic uporabnika in družinskih pomočnikov ter predavanja, ki so zajemala socialno vključevanje uporabnika v širšo ali ožjo socialno mrežo, znanje in veščine za krepitev moči uporabnika ter možnosti in pomen vključevanja uporabnika v kulturne, izobraževalne, verske in druge oblike dejavnosti.

Tabela 4.3.2. Najmanj poučen in zanimiv sklop predavanj

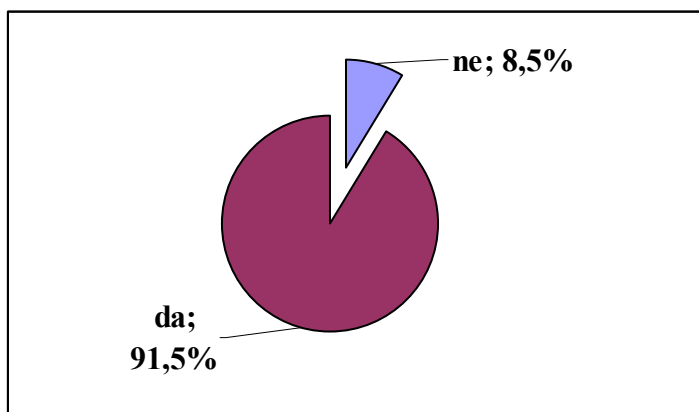
	<i>Število</i>	<i>Delež</i>	<i>Skupaj</i>
Sklop 2	7	9,9%	71
Sklop 3	7	9,9%	71
Sklop 4	24	33,8%	71
Sklop 5	9	12,3%	71
Sklop 6	0	0%	71
Sklop 7	12	16,9%	71

Graf 4.3.3. Pomanjkljivosti v programu usposabljanja

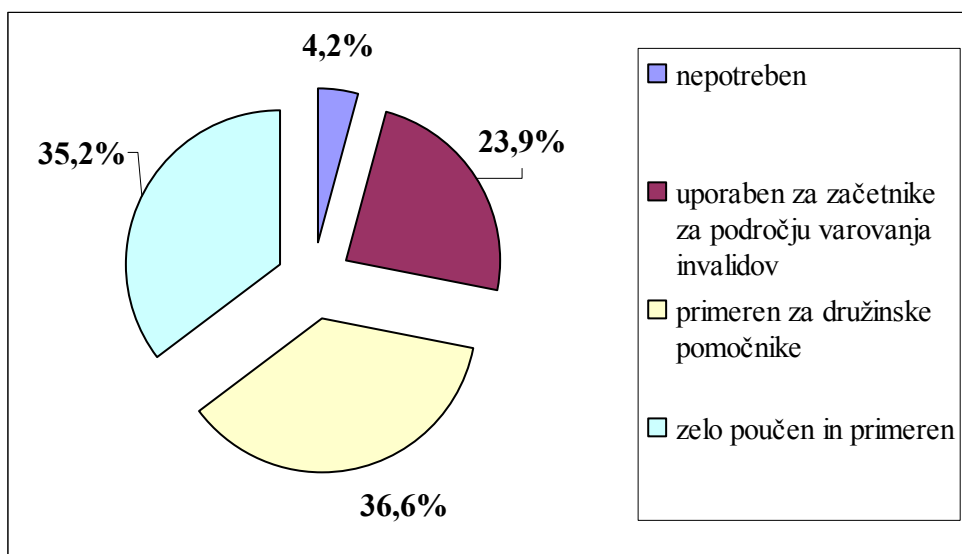
85,9% družinskih pomočnic in pomočnikov ni opazilo v programu usposabljanja nobenih pomanjkljivosti, 14,1% pa je določene pomanjkljivosti opazilo.

Graf 4.3.4. Svetovanje udeležbe drugim družinskim pomočnikom

Izmed vseh družinskih pomočnic in pomočnikov, ki so se udeležili seminarja bi 91,5% svetovalo udeležbo usposabljanja tudi drugim družinskim pomočnikom, 8,5% pa udeležbe ne bi svetovalo.

Graf 4.3.5. Ocena seminarja

Zanimala nas je tudi ocena programa usposabljanja in seminarjev. 36,6% družinskih pomočnic in pomočnikov meni, da so program usposabljanja ter seminarji primerni za družinske pomočnike, 35,2% da so zelo poučni in primerni, 23,9% da so uporabni za začetnike na področju varovanja invalidov, 4,2% pa jih meni, da so neuporabni.

4.4. Potreba po pomoči

Tabela 4.4.1. Potreba po pomoči

Indeks	Vrednost indeksa	Standardni odklon
Pomoč pri hranjenju osebe za katero skrbijo	0,40	0,689
Pomoč pri dnevnih nakupih	0,58	0,838
Pomoč pri čiščenju stanovanja	0,59	0,843
Pomoč pri ogrevanju hiše	0,71	0,965
Osebna nega	0,80	0,901
Zdravstvena nega	1,04	0,865
Pomoč pri delu z invalidno osebo potrebujem	1,24	0,908
Potrebujem finančno pomoč	1,79	1,127

Najmanj oziroma zelo redko potrebujejo družinske pomočnice in pomočniki pomoč pri hranjenju osebe, za katero skrbijo, pri dnevnih nakupih ter pri čiščenju stanovanja. Nekoliko več pomoči potrebujejo pri ogrevanju hiše ter pri osebni negi, vendar to pomoč potrebujejo le redko.

Več pomoči potrebujejo pri zdravstveni negi ter pri delu z osebo, za katero skrbijo, največ pa družinske pomočnice in pomočniki potrebujejo finančne pomoči, in sicer to pomoč potrebujejo pogosteje.

4.5. Osebno počutje

Tabela 4.5.1. Osebno počutje

Indeks	Vrednost indeksa	Standardni odklon
Jemanje zdravil	0,93	1,033
Obiski zdravnika zaradi sebe	1,03	0,510
Obiski zdravnika zaradi osebe za katero skrbijo	1,62	0,763
Zdravje zakonskega partnerja	2,11	0,943
Zdravo počutje	2,34	0,653

Indeksi zdravega počutja družinskih pomočnic in pomočnikov ter njihovih partnerjev so pokazali, da se počutijo zdrave pogosto, nizek pa je bil tudi indeks jemanja zdravil, kar pomeni, da zdravila jemljejo redko.

Prav tako le redko obiskujejo zdravnika zaradi lastnih zdravstvenih težav, medtem ko zdravnika zaradi zdravstvenih težav in pregledov osebe, za katero skrbijo, obiskujejo pogosteje.

4.6. Obiski

Tabela 4.6.1. Obiski

Indeks	Vrednost indeksa	Standardni odklon
Obisk predstavnika lokalne skupnosti	0,20	0,496
Obisk predstavnika podjetja, ki se ukvarja z medicinsko tehničnimi pripomočki	0,24	0,597
Obisk patronažne sestre	0,37	0,726

Indeks obiskov predstavnika lokalne skupnosti, predstavnika podjetja, ki se ukvarja z medicinski tehničnimi pripomočki ter patronažne sestre so pokazali, da družinske pomočnice ter pomočnike obiščejo nikoli oziroma zelo redko.

4.7. Prosti čas

Tabela 4.7.1. Prosti čas

Indeks	Vrednost indeksa	Standardni odklon
Honorarno delo	0,34	0,710
Dodatno izobraževanje	0,54	0,772
Izleti	0,98	0,712
Branje knjig	1,06	0,899
Prosti čas	1,20	0,531
Vrtnarjenje	1,51	1,024
Branje dnevnih časopisov	1,54	0,772
Gledanje televizije	1,65	0,726
Obiskovanje prijateljev, sorodnikov	1,66	0,814
10 dni dopusta na morju	1,71	1,305

Najnižji je indeks honorarnega, dela kar pomeni, da družinski pomočniki honorarno ne delajo nikoli oziroma zelo redko. Ob tem je potrebno omeniti, da je bilo to vprašanje med najslabše odgovorjenimi, saj je odgovorilo le 59 družinskih pomočnikov, medtem ko so ostali pustili ta kvadrata prazen.

Višji je indeks izobraževanja, vendar se družinske pomočnice in pomočniki zelo redko dodatno izobražujejo. Redko tudi hodijo na izlete, berejo knjige ter razpolagajo s prostim časom. Več pa jih ob prostem času, ki ga imajo na voljo, vrtnari, bere dnevne časopise, gleda televizijo ali obišče sorodnike in prijatelje.

Indeksa dopust je pri izračunu pokazal neko srednjo vrednost, vendar sem pri pregledu podatkov ugotovila, da je do tega prišlo, ker sta obe mejni vrednosti precej enakomerno zastopani. 29 oziroma 42,6% družinskih pomočnikov si lahko dopust privošči vsako leto, medtem ko si jih 21 oziroma 30,9% dopusta ne more privoščiti nikoli. Tako si lahko nekatere družinske pomočnice in pomočniki privoščijo dopust vsako leto ali vsaj vsako drugo leto, medtem ko si drugi dopusta ne morejo privoščiti.

4.8. Kakovost bivanja in življenja

Tabela 4.8.1. Kakovost bivanja in življenja

Indeks	Vrednost indeksa	Standardni odklon
Dietna hrana	0,90	0,973
Pomoč v družini	1,73	0,970
Izhod iz stanovanja	2,30	0,800
Kakovostna hrana	2,44	0,691
Stalno ogrevano stanovanje	2,63	0,541
Centralno ogrevanje	2,87	0,533

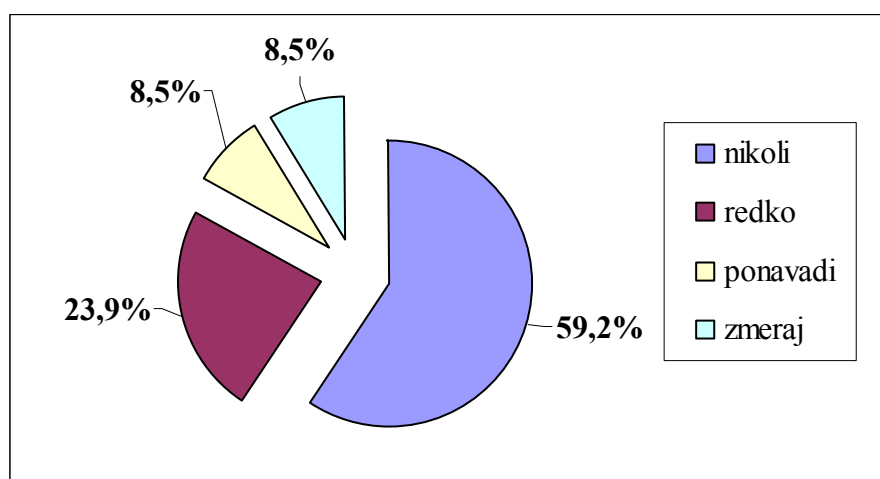
52,1% družinskih pomočnikov dela z osebo, za katero skrbi v pritličju, 26,8% v prvem nadstropju ter 21,1% v višjem nadstropju.

Pri kakovosti bivanja in življenja ima najnižjo vrednost indeks dietne hrane, ki kaže, da družinske pomočnice in pomočniki redko pripravljajo dietno hrano zase ter za osebe, za katere skrbijo.

Pogosteje imajo pa pomoč v družini, prav tako pa jih večina skupaj z osebo, za katero skrbijo, biva v pritličju. Še ugodneje pa ocenjujejo svoj izstop iz stanovanja ter uživanje kakovostne hrane.

Najvišje vrednosti imata indeksa stalno ogrevanega stanovanja ter centralno ogrevanje, kar pomeni, da imajo skoraj vsi družinski pomočniki centralno ogrevanje in si stalno ogrevano stanovanje pogosto ali zelo pogosto tudi privoščijo.

Graf 4.8.1. Finančna sredstva za nakup pripomočkov ter prilagoditev v hiši ali stanovanju

59,2% družinskih pomočnic in pomočnikov je odgovorilo, da jim finančna sredstva, ki jih dobijo oni ali oseba za, katero skrbijo nikoli ne zadoščajo za vse pripomočke (invalidski vozički, držala, hodulje, komunikator...), plenice, kreme ter prilagoditve v hiši ali stanovanju. 23,9% ta finančna sredstva zadoščajo redko, 8,5% ponavadi ter prav tolikim zmeraj.

4.9. Izražene potrebe

Izražene potrebe sem pustila v procentualnih deležih, saj jih ni bilo mogoče družiti v indekse.

60,6% družinskih pomočnic in pomočnikov šteje svoje delo za začasno in vezano samo na osebo, za katero skrbijo, medtem ko jih je 28,2% do tega neopredeljenih. 5,6% jih svoje delo ne šteje kot začasno in vezano na samo sedanjo osebo, prav toliko pa jih je odgovorilo, da je to odvisno od okoliščin in plačila.

69% družinskih pomočnic in pomočnikov je mnenja, da je za njihovo delo potrebno plačilo, ki ustreza 24-urnemu delovnemu času, 26,8% jih meni, da je potrebna povprečna bruto plača v Republiki Sloveniji, 2,8%, da je potreben malo višji dohodek in plačilo za delo. 1,4%, pa meni, da višji dohodek in plačilo za delo nista potrebna.

Največ - 56,3% družinskih pomočnic in pomočnikov se strinja s tem, da je nujna ureditev statusa na način, da bi bil omogočen premor med delom ter da je nujno potrebno urediti in plačati to pomoč, 32,4% zaradi narave družinske pomoči to ureja samih, 4,2% jih to ureja samih zaradi narave sosedске pomoči, 5,7% pa meni, da takšna ureditev ni potrebna.

81,7% družinskih pomočnic in pomočnikov je mnenja, da je ureditev statusa na način, da bi bil omogočen letni odpust nujno potrebno urediti in plačati ta dopust, 11,3% jih zaradi narave družinske pomoči to ureja samih, 5,6% jih meni, da takšna ureditev statusa ni potrebna, 1,4% pa da zaradi narave sosedске pomoči to urejajo sami.

49,3% družinskih pomočnic in pomočnikov meni, da je ureditev statusa na način, da bi bilo omogočeno izobraževanje, potrebno nujno urediti in ga plačati, 26,8% jih meni, da takšna ureditev statusa ni potrebna, 22,5% zaradi narave družinske pomoči to urejajo samih, 1,4% pa to urejajo sami zaradi narave sosedске pomoči.

62% družinskih pomočnic in pomočnikov se ne pripravlja v vrnitev v drugo obliko delovnega razmerja, 21,1% jih je to tega neopredeljenih, 11,3% jih je odgovorilo, da je to odvisno od okoliščin in plačila, 5,6% pa se jih pripravlja za vrnitev v drugo obliko delovnega razmerja.

4.10. Socialna mreža ter omrežje socialne opore

V povprečju imajo družinske pomočnice in pomočniki 1,77 oseb, ki jim nudijo pomoč pri delu z invalidno osebo.

1,86 oseb, ki jim nudijo krajše varstvo invalidne osebe, 1,76 oseb, s katerimi se lahko pogovorijo o težavah, ki jih spremljajo ob skrbi za invalidno osebo ter 1,39 oseb, s katerimi se posvetujejo pred pomembnimi odločitvami.

77,5% družinske pomočnice in pomočniki največ pomoči pri delu z osebo, za katero skrbijo, nudijo partnerji, 47,9% jim pomagajo tudi hčere ali sinovi, 18,3% stari starši ter 15,5% sorodniki.

Na prijatelje se za pomoč obrne 5,6% družinske pomočnic in pomočnikov in na sosede 4,2%. Prav toliko jih nima nikogar, 2,8% pa jim pomoč nudijo tudi drugi pomembni ljudje v njihovo socialni mreži.

Tudi ko družinske pomočnice in pomočniki potrebujejo krajše varstvo za osebo, za katero skrbijo, se jih 56,3% obrne na svojega partnerja, 52,1% na sina ali hčer ter 28,2% na svoje starše. 21,1% krajše varstvo nudijo tudi sorodniki, 11,3% prijatelji, 8,5% sosedi, 5,6% pa nima nikogar, ki bi jim nudil krajše varstvo, 2,8 pa krajše varstvo nudijo drugi, ki so vključeni v njihovo socialno mrežo.

71,8% udeležencev se o težavah, ki jih spremljajo ob skrbi za osebo za, katero skrbijo, pogovarja s partnerjem, 29,6% s svojimi prijatelji ter 28,2% s sinom ali hčerjo. 15,5% se jih o tem pogovarja še s sorodniki, 11,3% s svojimi starši, 5% udeležencev ima v svoji socialni mreži še druge pomembne ljudi, 4,2% pa se jih pogovori tudi s sosedi. 4,2% nima nikogar za pogovor o težavah.

Na posvet pred pomembnimi odločitvami se 76,1% družinskih pomočnic in pomočnikov obrne na svojega partnerja, 21,1% na sina ali hčer, 12,7% ima v svoji socialni mreži še druge pomembne ljudi, s katerimi se posvetujejo, 11,3% pa se jih obrne tudi na svoje starše. 8,5% se jih posvetuje s svojimi prijatelji ter 7% s sorodniki, 2,8% pa nima nikogar, s katerim bi se posvetoval. Nihče od udeležencev se pred pomembnimi odločitvami ne posvetuje s sosedi.

Če so pogledamo še njihovo celotno socialno mrežo oz. mrežo socialne opore vidimo, da imajo družinski pomočniki v povprečju 6,7, oseb na katere se lahko obrnejo po pomoč.

Tabela 4.10.1. Socialna mreža

	Minimum	Maximum	Povprečje	Standardni odklon	Skupaj
Socialna mreža	4	12	6,73	1,99	71

4.11. Delo družinskega pomočnika

Tabela 4.11.1. Delo družinskega pomočnika

	Minimum	Maksimum	Povprečje	Standardni odklon	Skupaj
Ocena statusa	9	30	24,36	4,84	61

(Povprečje sem delila s številom vprašanj, da sem dobila povprečje, ki ga lahko razvrstim na lestvici od 1 do 5)

Indeks ocene statusa se giblje od minimalno 1 do maksimalno 5. Povprečna vrednost, spremenljivk znaša 4,06, kar pomeni, da družinske pomočnice in pomočniki svoj status ocenjujejo kot zadosten oziroma slab.

4.12. Centri za socialno delo

Tabela 4.12.1. Centri za socialno delo

	nikoli		redko		pogosto		zelo pogosto		skupaj	
	f	f%	f	f%	f	f%	f	f%	f	f%
Vas kdaj obišče socialna delavka?	29	40,9%	38	53,5%	4	5,6%	0	0%	71	100%
Ali socialna delavka prisluhne vašim potrebam?	2	2,8%	31	43,7%	23	32,4%	15	21,1%	71	100%
Ali na Centru za socialno delo pridobite informacije, ki Vas zanimajo?	1	1,4%	24	33,8%	29	40,9%	17	23,9%	71	100%
Ali ste zadovoljni s hitrostjo reševanja odločb in prošenj na Centru za socialno delo?	5	7%	28	39,4%	24	33,8%	14	19,7%	71	100%

53,5% družinskih pomočnic in pomočnikov socialna delavka obišče redko, torej enkrat letno, medtem ko jih 40,9% socialni delavec(ka) še nikoli ni obiskala.

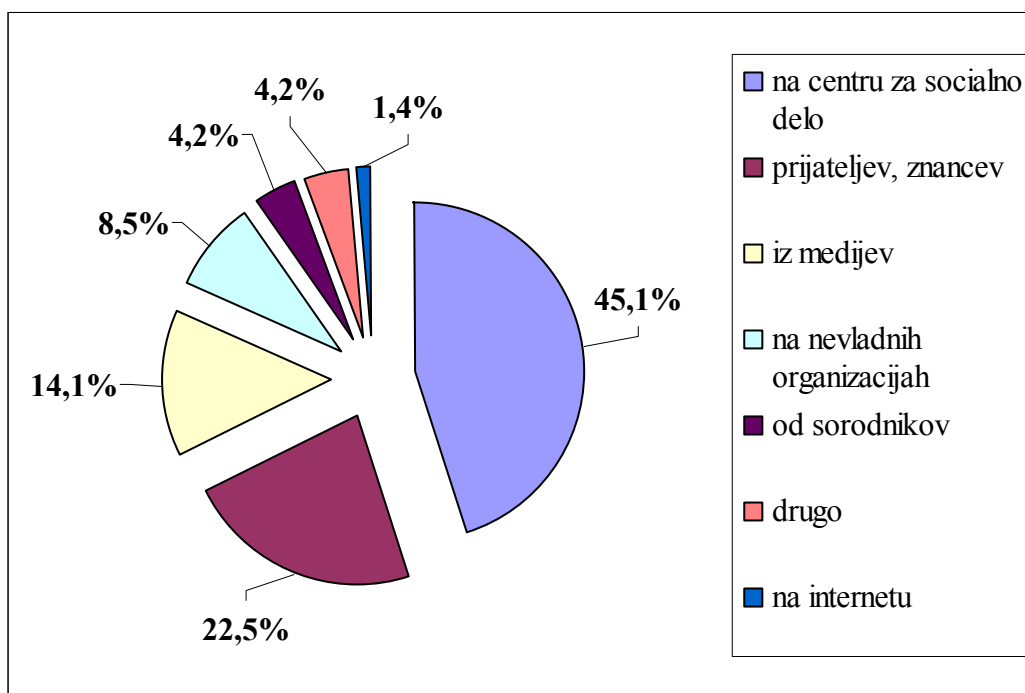
Prav tako 43,7% družinskih pomočnic in pomočnikov ocenjuje, da socialni delavec (ka) le redko prisluhne njihovim potrebam, 32,4% pa da njihovim potrebam prisluhne pogosto in 21,1% zelo pogosto.

40,9% družinskih pomočnic in pomočnikov na centru za socialno delo pogosto dobi informacije, ki jih zanimajo, 33,8% te informacije dobi redko, medtem ko 23,9% dobi te informacije zelo pogosto.

39,4% družinskih pomočnic in pomočnikov je redko zadovoljnih s hitrostjo reševanja odločb in prošenj na centru za socialno delo, 33,8% pa jih je s hitrostjo reševanja pogosto zadovoljnih.

4.13. Informiranost in spremembe zakonodaje

Graf 4.13.1. Prva seznanitev z možnostjo pridobitve inštituta družinskega pomočnika

Največ - 45,1% družinskih pomočnic in pomočnikov se je z možnostjo pravice do družinskega pomočnika seznanilo na centru za socialno delo, 22,5% so jih o tej možnosti

seznanili prijatelji in znanci, 14,1% mediji, 8,5% so o tem seznanile nevladne organizacije, 4,2% pa sorodniki.

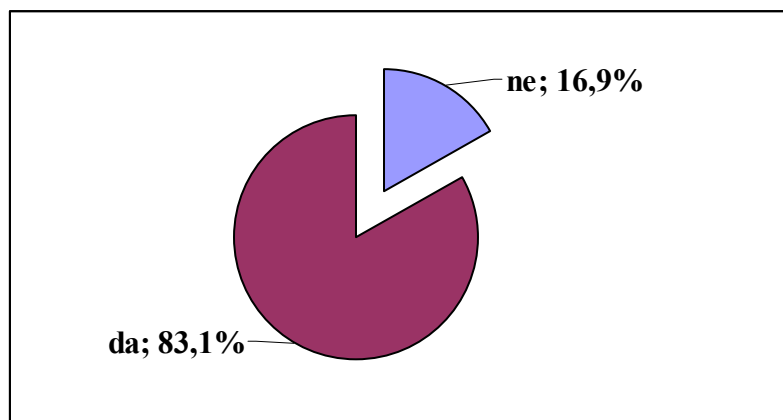
Tabela 4.13.1. Iskanje informacij

(pri tem vprašanju je bilo možnih več odgovorov)

	<i>Število</i>	<i>Delež</i>	<i>Skupaj</i>
Na center za socialno delo	60	84,5%	71
Informacije poiščem na spletu	10	14,1%	71
Na Socialno zbornico Slovenije	2	2,8%	71
Na Sekcijo družinskih pomočnikov	3	4,2%	71
Povprašam druge družinske pomočnike	13	18,3%	71
Nimam nikogar, ki bi mi lahko nudil informacije	0	0%	71
Drugo	0	0%	71

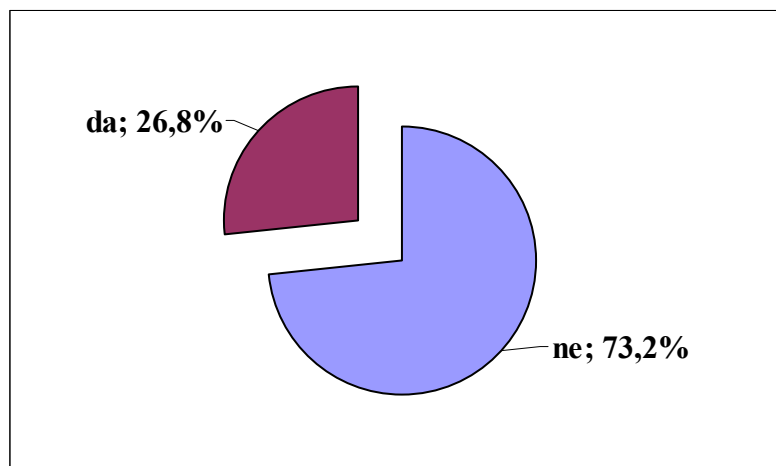
Pri vprašanju, na koga se obrnete, ko potrebujete informacije v zvezi z institutom družinskega pomočnika oz. v zvezi z delom, ki ga opravljate, je 84,5% družinskih pomočnic in pomočnikov odgovorilo, da se obrnejo na center za socialno delo, 18,3% jih povpraša druge družinske pomočnike, 14,1% informacije poišče na spletu, 4,2% se jih obrne na Sekcijo družinskih pomočnikov, 2,8% pa na Socialno zbornico Slovenije.

Graf 4.13.2. Spremljanje dogajanja in sprememb na področju instituta družinskega pomočnika

Kar 83,1% družinskih pomočnic in pomočnikov spremlja dogajanja in spremembe na področju instituta družinskega pomočnika, medtem ko jih 16,9% sprememb in dogajanja ne spremlja.

Graf 4.13.3 Zadovoljstvo s spremembo zakonodaje na področju družinskih pomočnikov

73,2% udeležencev ni zadovoljnih s spremembo zakonodaje, 26,8% pa jih je s spremembo zakonodaje zadovoljnih.

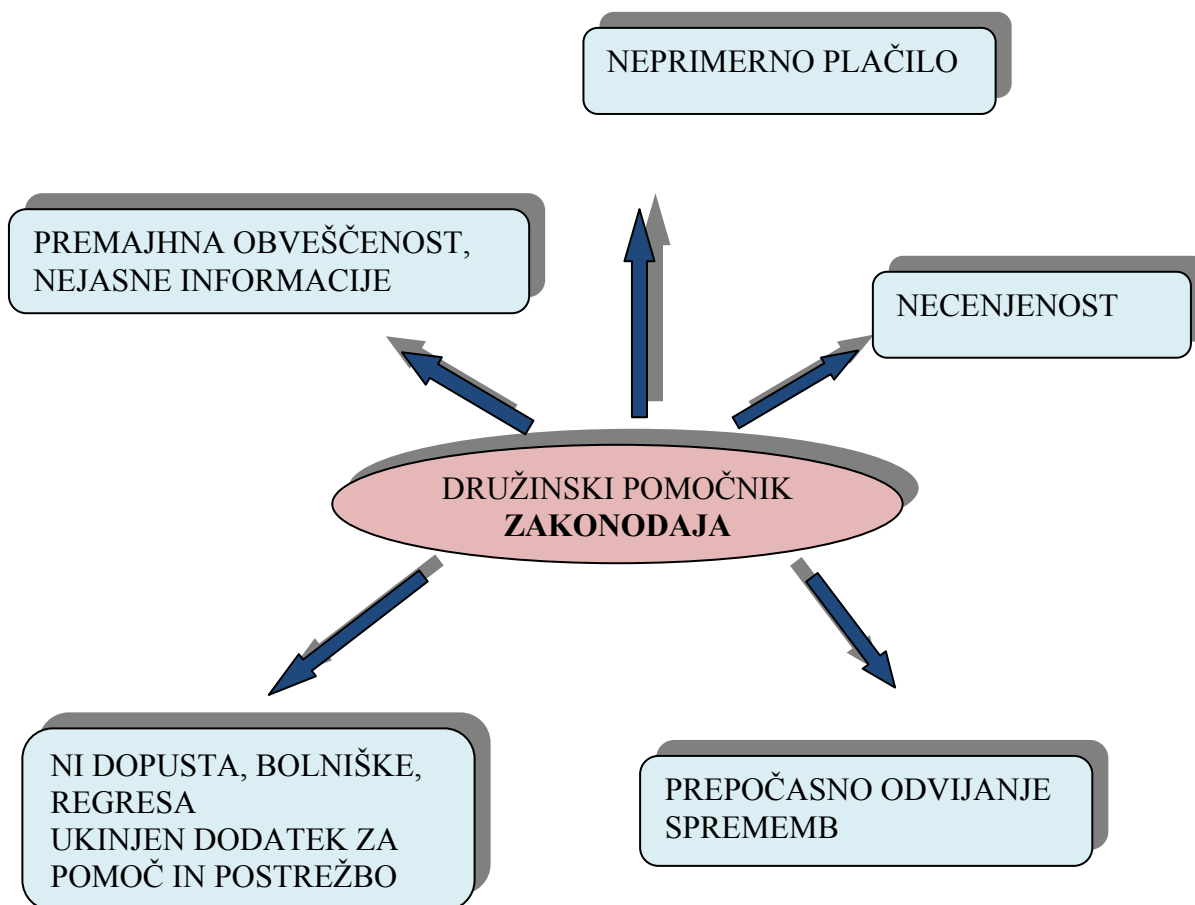
4.14. Vzroki za nezadovoljstvo z zakonodajo

Tabela 4.14.1. Vzroki za nezadovoljstvo z zakonodajo

DRUŽINSKI POMOČNIK - ZAKONODAJA
Zaradi financiranja, plačila (5x)
Neprimerno plačilo (4x)
Premalo cenjeni (4x)
Spremembe se odvijajo prepočasi (6x)
Ni dopusta, bolniške, regresa (4x)
Ni dodatka za nego in pomoč (4x)
Nisem seznanjena (2x)
Malo pravic, veliko dolžnosti (2x)
Premalo obveščeni s strani socialnih delavcev

Nejasne informacije
Smo prikrajšani
Nedorečena zakonodaja
Pomanjkljivosti
Spremembe so v redu

Slika 4.14.1. Vzroki za nezadovoljstvo z zakonodajo

Največ družinskih pomočnic in pomočnikov je nezadovoljnih z neprimernim plačilom, ki ga dobijo za svoje delo. Moti jih tudi to, da ni dopusta, bolniške, regresa, ter da osebi za katero skrbijo odvzamejo dodatek za pomoč in postrežbo. Izpostavili so tudi, da se spremembe zakonodaje odvijajo prepočasi, da dobivajo nejasne informacije, ter da njihovo delo in cenjeno.

4.15. Razlogi za pridobitev statusa družinskega pomočnika

Tabela 4.15.1. Razlogi za pridobitev statusa družinskega pomočnika

(pri tem vprašanju je bilo možnih več odgovorov)

	<i>Število</i>	<i>Delež</i>	<i>Skupaj</i>
Plačilo	8	11,3%	71
Želim skrbeti za invalidno osebo	36	50,7%	71
Moram skrbeti za invalidno osebo	28	39,4%	71
Institucionalno varstvo je predrago	3	4,2%	71
Oseba za katero skrbijo želi ostati v domačem okolju	38	53,5%	71

Največ – 53,5% družinskih pomočnic in pomočnikov je status pridobilo zato, ker želi oseba, za katero skrbijo, ostati v domačem okolju, 50,7% jih želi skrbeti za osebo, 39,4% jih je status pridobilo, ker morajo skrbeti za osebo, 11,3% zaradi plačila ter 4,2% zaradi tega, ker je institucionalno varstvo predrago.

Slika 4.15.1. Razlogi za obdržanje statusa družinskega pomočnika

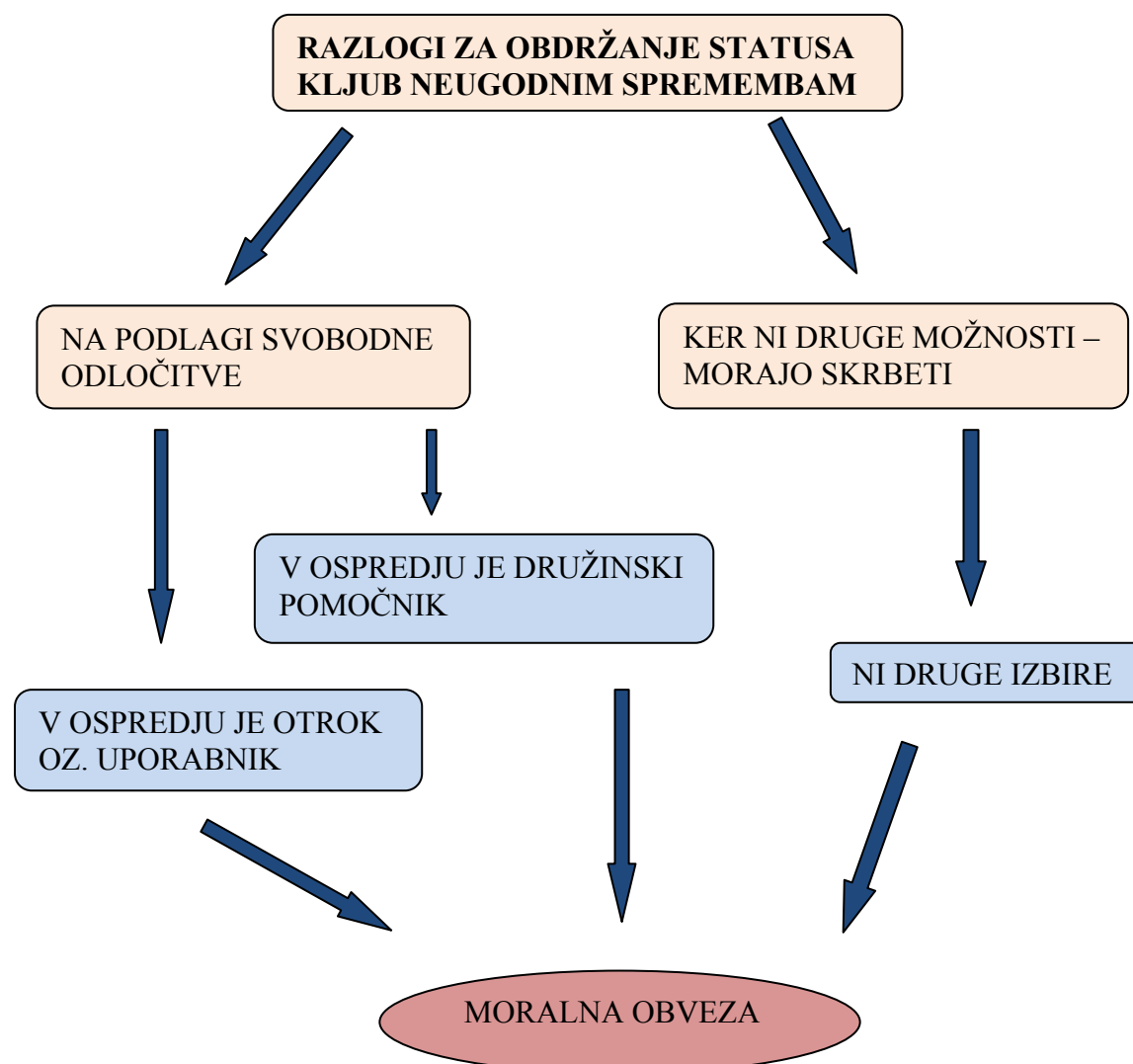

Tabela 4.15.2. V ospredju je otrok oziroma oseba za katero skrbijo

V OSPREDJU JE OTROK OZIROMA OSEBA ZA KATERO SKRBIJO
Skrb za otroka (12x)
Hči, sin to potrebuje (4x)
Zaradi otroka, oskrbovanca (3x)
Potrebuje nego in pomoč (2x)
Domače okolje (2x)
Pomoč svojemu otroku
Otrok in njegova dobrobit je prioriteta

V ospredju je skrb za svojega otroka ali uporabnik, ker potrebuje nego in pomoč, pojavlja pa se tudi pomen življenja v domačem okolju. Pri nekaterih relevantnih izjavah je prisotna uporaba besed, kot so »moj otrok, sin, hči«, »ker pomagam svojemu otroku«

Tabela 4.15.3. V ospredju je družinski pomočnik

V OSPREDJU JE DRUŽINSKI POMOČNIK
Brezposelnost (3x)
Delno nadomestilo za dohodek (2x)
Pripravljenost nuditi pomoč in postrežbo
Solidarnost
Rada delam s svojim otrokom
Ker varovanec živi pri meni, imam ga rada
Ne dobim drugega dela
Zaradi finančnega stanja
Nemočnega ne moreš pustiti

Tukaj so v ospredju potrebe družinskega pomočnika. Status so pridobili zaradi svoje brezposelnosti, saj jim to prinaša neko zaposlitev in sredstva. Pojavlja pa se tudi solidarna pripravljenost, da pomagajo otroku oziroma osebi, za katero skrbijo.

Tabela 4.15.4. Ni druge izbire

NI DRUGE IZBIRE
Ni druge izbire, možnosti (9x)
Ni drugega varstva (2x)
To potrebujemo (4x)
To potrebujemo zaradi trenutne situacije
Ne dobim drugega dela
Odločanje o nadaljnjem statusu

Nekateri družinski pomočniki so status obdržali, ker ni druge izbire ali varstva za osebo za katero skrbijo.

MORALNA OBVEZA

V vseh vprašanjih še posebej tistih, ki zaobjemajo družinske pomočnice in pomočnike, ki skrbijo za svoje otroke in je v ospredju dobrobit otroka, se pojavljajo besedne zveze, kot so »ker je moj otrok, hči, sin«, »ker skrbim za svojo hčer«, ker je to moj invalidni otrok in potrebuje mojo nego in pomoč«, »ker nemočnega ne moreš pustiti«, »potrebno je poskrbeti za otroka«...

Prav tako se pojavlja tudi beseda »moram«, ki nakazuje na neko moralno obvezo.

4.16. Preverjanje hipoteze: T- test

Ker izračunani t , ki znaša 1,59 ne preseže tabeliranega pri 60 stopinjah prostosti, ki znaša 2,00, lahko z več kot 95% zaupanjem trdimo, da ne obstajajo statistično pomembne razlike med obema spremenljivkama.

Torej tisti družinski pomočniki, ki skrbijo za težje ovirano osebo, svojega dela ne ocenjujejo kot težjega in obratno, tisti družinski pomočniki, ki skrbijo za lažje ovirano osebo svojega dela ne ocenjujejo kot lažjega oz. manj napornega in izčrpavajočega.

(Tabela je priložena v prilogah)

4.17. Preverjanje hipoteze: Pearsonov koeficient

Izračunani Pearsonov koeficient znaša 0,308, kar kaže na nizko povezavo med obema spremenljivkama. V hipotezi sem predpostavljala, da tisti družinski pomočniki, ki imajo bolj razširjeno socialno mrežo, svoj status doživljajo in delo doživljajo kot manj naporno.

Povezava med spremenljivkama, čeprav nizka obstaja.

(Tabela je priložena v prilogah)

5. RAZPRAVA

Pri pregledu literature in ob obdelavi podatkov sem prišla do nekaterih zelo zanimivih zaključkov. Pokazalo se je, da so družinski pomočniki pri negi ne potrebujejo toliko pomoči, kar se je pokazalo že pri interesu za predavanja, ki govorijo o tem. Kot najbolj poučna ter zanimiva predavanja so označili tista, na katerih so govorili o medosebnih odnosih, komunikaciji ter občutkih in težavah, ki jih doživljajo kot družinski pomočniki.

Kakovost njihovega življenja ter življenja oseb, za katere skrbijo, je dobra, vendar gre pri tem za neke osnovne pogoje, kot so ogrevanje, hrana...Ko namreč pridemo do bolj specifičnih potreb, kot so plenice, kreme ter prilagoditve v stanovanju, ugotovimo, da veliki večini družinskih pomočnikov finančna sredstva, ki jih dobijo skupaj s sredstvi invalidne osebe, nikoli ali le redko zadoščajo za vse potrebno.

Samo financiranje družinskih pomočnikov je težava že od samega začetka veljave zakona. Če izpostavim finančno stanje na praktičnem primeru.

Družinska pomočnica dobi za svoje delo vsak mesec plačilo za izgubljen dohodek in sicer s strani občine in znaša neto 452,84 evra. Je družinska pomočnica svojemu otroku, ki ji Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje po Zakonu o družbenem varstvu duševno in telesno prizadetih oseb (Uradni list RS, št. 41/1983) nakazuje nadomestilo za invalidnost, in sicer v višini 287,52 evra. Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje ji nakazuje še dodatek za pomoč in postrežbo, a le tega na podlagi pisne izjave invalidne osebe, nakazuje občini za kritje financiranja pravice družinskega pomočnika. Torej, če oseba, ki potrebuje nego in pomoč živi sama z družinskim pomočnikom, njun skupni mesečni dohodek znaša 740,36 evra. In če ob tem izpostavim dejstvo, da je 87,4% družinskih pomočnic in pomočnikov poročenih ali da živi v izvenzakonski skupnosti, lahko zaključim, da je s tega vidika to skoraj nujno potrebno, saj sam družinski pomočnik skupaj z osebo, za katero skrbi, skorajda ne bi mogel preživeti.

Družinski pomočniki skrbijo za različne osebe, s katerimi so si tudi v različnih odnosih. Eni skrbijo za svojega starša, sestre, brate, tete, strice, može, žene, otroka, tašče, taste ali pa si z osebo niso v sorodstvenem razmerju, vendar že dalj časa živijo skupaj. Tako imamo cel spekter različnih odnosov in vlog, ki jih imajo znotraj vloge družinskega pomočnika.

Prav tako si recimo tisti, ki skrbijo za svoje otroke že več kot 16 let, izoblikovali svoj stil preživetja, šli so skozi različne faze sprejemanja otrokove bolezni, zgodnjo obravnavo, skozi integracijo ter šolanje in imajo tudi svojo posebno družinsko dinamiko in vedenja.

Imamo pa tudi družinske pomočnike, ki skrbijo za staro osebo, bodisi mater, očeta, strica, teto ali osebo, s katero živijo že vrsto let, vendar je poslabšanje bolezni ali nenadna bolezen ali poškodba pripeljala do tega, da morajo skrbeti zanje. Ti se na spremenjene vloge in življenje šele privajajo. Spopadajo se s tem, da oseba, kot so jo poznali, ni več ista, saj je zaradi bolezni ali nesreče spremenila....

S tega vidika je raznovrstnost zelo velika, socialne delavke in delavci morajo biti pripravljeni na to, da se bodo soočili z različnimi družinami in njihovo dinamiko. Ene so že dobro utečene, spet druge svoje ravnoesje še iščejo. Prav tako so zelo raznovrstne njihove potrebe in s tega vidika menim, da je upoštevanje individualizacije na tem področju zelo pomembno. Pozorno in previdno je potrebno skupaj z družino raziskati katere so tiste njihove potrebe, kakšno pomoč si želijo, kaj potrebujejo, s čim se soočajo...ter ob tem graditi trden, zaupen, predvsem pa spoštljiv odnos.

Družine imelo široko paleto virov, napetosti in stilov obvladovanja situacij. Kaj deluje v eni družini, ni nujno, da bo dobro tudi za drugo. To pomeni, da je lahko vse dejavnike, ki vplivajo na družino izvemo le iz družine neposredno. Iz tega izhaja, da je pomembno, da imamo prilagodljiv pristop do vsake družine ter da upoštevamo njeno individualnost (Dale 1996: 119).

Pokazalo se je da se velika večina družinskih pomočnic in pomočnikov glede informacij v zvezi z institutom družinskega pomočnika obrne na centre za socialno delo. Prav tako se je največ družinskih pomočnikov s samo možnostjo pridobitve statusa družinskega pomočnika seznanilo prav na centrih za socialno delo. To kaže na velik pomen centrov za socialno delo tako pri informiranju kot pri podpori in pomoči družinskim pomočnikom. Gabi Čačinovič Vogrinčič (2008: 27) namreč pravi: »Mandat socialnega dela z družino je priskrbeti družini pomoč, ki ji po zakonu pripada (denarna pomoč, pravica do otroškega dodatka) in oskrbeti družino in posameznike v njej, a ob tem vedno tudi raziskati in soustvariti potrebne spremembe, ki bi družino okrepile.«

Vendar se je nadaljnji obdelavi podatkov, kjer sem preverjala zadovoljstvo družinskih pomočnikov s centri za socialno delo izkazalo, da nekaj več kot polovico družinskih

pomočnikov socialna delavka obišče enkrat letno, medtem ko jih 29 izmed 71 ni obiskala še nikoli. Dokaj veliko število družinskih pomočnikov (31) meni, da socialna delavka redko prisluhne njihovim potrebam, nekoliko manj (24) pa jih je mnenja, da na centru za socialno delo le redko pridobijo informacije, ki jih potrebujejo. Redko so (28) zadovoljni s hitrostjo reševanja pritožb in odločb.

V grobem se je tako pokazalo, da je približno polovica družinskih pomočnikov zadovoljna s sodelovanjem s socialnimi delavkami in delavci, druga polovica pa ne.

Ob tem je potrebno omeniti, da imajo socialne delavke in delavci na tem področju nekakšno »dvojno vlogo«, ki se med seboj izključujeta. Kot kažejo rezultati, so centri za socialno delo pomembni pri nudenju informacij, vodijo tudi sam postopek pridobivanja statusa, a so tudi zadolženi za preverjanje življenja in pogojev oseb za katere družinski pomočniki skrbijo in jim prav tako oziroma naj bi jih občasno obiskali na domu, kar jim kot dolžnost nalaga Zakon o socialnem varstvu. V primeru spremenjenih okoliščin ali če podvomijo o ustreznosti pomoči, je dolžan center za socialno delo po predpisanem postopku celotno dokumentacijo odstopiti invalidski komisiji, ki glede tega poda ponovno mnenje v skladu z Zakonom o socialnem varstvu. Poleg navedenega Zakon o socialnem varstvu centru za socialno delo tudi nalaga, da o delu družinskega pomočnika sestavlja letna poročila, ki vsebujejo tudi mnenja osebe, za katero skrbi. Invalidna oseba namreč lahko kadarkoli center za socialno delo seznani z delom družinskega pomočnika, daje pa tudi svoje mnenje na poročila družinskega pomočnika.

Družinski pomočnik je dolžan pristojnemu centru za socialno delo najmanj enkrat letno poročati o izvajanju pomoči invalidni osebi. V primeru spremenjenih okoliščin, ki bi onemogočile nadaljnje izvajanje pomoči, pa je o tem dolžan nemudoma obvestiti center za socialno delo. Družinski pomočnik se mora udeleževati tudi programov usposabljanja, ki jih določi socialna zbornica. Če k temu dodam še to, da kakor se je pokazalo v moji raziskavi, večina družinskih pomočnikov za osebe skrbi že več kot 16 let in imajo na tem področju že ogromno tako negativnih kot tudi pozitivnih izkušenj s sodelovanjem z najrazličnejšimi strokovnjaki in s tega vidika je lahko delo socialne delavke ali delavca raznovrstno in zahteva veliko mero empatije, pozornega poslušanja, strokovnega znanja, poznavanja dinamike družin....

Pri mreži socialne opore sem bila zelo presenečena ob tem, kako redko se družinske pomočnice in pomočniki obrnejo po pomoč na sosede, sorodnike in prijatelje, na katere se sicer nekaj več družinskih pomočnic in pomočnikov obrne le, ko potrebujejo pogovor o težavah, ki jih spremljajo ob skrbi za osebo, za katero skrbijo.

Jesper Juul (2010: 61) ter Pauline Restoux (2010: 72) sta navedla veliko razlogov, s katerimi sem si pojasnila rezultate. Nekatere družine zapadejo v vlogo žrtve – kot nekoga, ki ga je treba pomilovati in mu drugi zato dolgujejo obzirnost in sočutje, medtem ko prijatelji in sorodniki okrog njih postanejo »donatorji«, v takem razmerju se izgubi enakopravnost in tako družina kot prijatelji se zaradi tega ne počutijo dobro in se umaknejo. Družine se lahko ujamejo v zanko, kjer otrok in njegova bolezen postaneta glavni »projekt« in področje, o katerem še razmišljajo in se pogovarjajo. Tudi to je tako za družino kot za prijatelje okrog njih zelo naporno in izčrpavajoče. Vzrok, da se družina ne druži s prijatelji in sorodniki, kar slednji pogosto doživljajo kot da se »starši zapirajo vase«, je v zelo natrpanem urniku, kamor spadajo obiski zdravnikov, fizioterapevtov, psihologov, sama nega otroka, ostale družinske obveznosti.

Je pa še en razlog, ki lahko pripelje do tega, da se prijatelji in sorodniki ali pa družina sama umakne. Lahko se namreč zgodi, da se sama družina počuti, kakor da neprestano jemlje, medtem ko prijatelji in sorodniki skozi dajejo. Družina se tako počuti, kakor da jim mora z uslugami vračati. Ob tem se lahko počuti ponižano in raje vse opravi sama.

Največ se družinske pomočnice in pomočniki po pomoč obrnejo na svoje partnerje. V literaturi sem našla različna mnenja o tem kako prisotnost otroka s posebnimi potrebami vpliva na partnerstvo, kar sta ugotavljala tudi Seligman in Darling (2007: 198), ki sta zapisala, da so podatki glede zakonskega zadovoljstva in razvez protislovna, nekateri zakoni, kljub stresu ostanejo nepoškodovani, nekateri pa bremena zmorejo, spet drugi preživijo težka obdobja ter se celo okrepijo.

Iz rezultatov lahko sklepamo, da partnerja med seboj dobro sodelujeta in razumeta, vsaj kaj se dotika skrbi za osebo s posebnimi potrebami.

Smith in tudi Seligman in Marshak (2003) navajajo, da so podporno/razpravljalne skupine oziroma skupine za samopomoč pomemben vir in imajo posreden vpliv na vso družino. Podpora in pomoč, ki jo očetje zagotavljajo in nudijo svojim ženam in drugim družinskim

članom, pa je še eden izmed pomembnih razlogov, da se naučijo ravnanja z otrokom s posebnimi potrebami (Seligman, Darling 2007: 228).

Dolgotrajna oskrba je povezana z večjimi fizičnimi naporji zlasti v primeru, ko je treba oskrbovanca dvigovati, kar lahko poslabša zdravje oskrbovalca. Dolgotrajna oskrba brez premorov je pogost vzrok psihosomatskih težav in povečane uporabe psihofarmakov (Svetlič 2002, Hlupič 2002 v : Hvalič Touzery 2007: 267).

Cassel, ki spada med najpomembnejše začetnike sistematičnega raziskovanja socialne opore, je izhajal iz prepričanja, da igra socialne opora ključno vlogo pri boleznih, povezanih s stresom. Tako je socialna opora, ki jo dajejo predvsem primarne skupine, varovalo pred stresnimi situacijami ter boleznimi, kakovostna socialna opora pa pomemben dejavnik dobrega počutja (Nagode in Dremelj, 2005: 117).

V različni literaturi sem torej zasledila, da se posledice dolgotrajne oskrbe lahko izražajo kot posledica težav z zdravjem družinskih pomočnikov ter prisotnost večje uporabe zdravil. V moji raziskavi pa se je zanimivo pokazalo, da kljub temu, da imajo družinski pomočniki majhno število ljudi, ki jim nudijo pomoč in oporo, počutijo zdrave. Podobno sem ugotovila tudi za njihove partnerje. Prav tako pa le redko jemljejo zdravila ali zaradi zdravstvenih težav ter, , nimajo težav s stresom in svoje zdravje ocenjujejo kot dobro.

Da so v teh razmerah prisotni neki drugi vzroki, je pokazalo tudi to, da se ni potrdila hipoteza, v kateri sem preverjala, ali družinski pomočniki, ki skrbijo za težje pokretno osebo, svoje delo doživljajo bolj naporno in težje.

Prepoznala sem dve možni razlagi. Prvič tisti družinski pomočniki, ki recimo skrbijo za pokretno osebo, ki pa ima težje duševne motnje ali demenco in neprestano bega okrog ter je ne morejo pustiti same niti za trenutek, bodo svoje delo ocenjevali prav tako naporno kot družinski pomočniki, ki skrbijo za nepokretno osebo. Razlika je zgolj v načinu njihovega dela. Prvi so bolj psihično obremenjeni, saj morajo osebo neprestano varovati ter spremljati njeno gibanje, drugi pa so bolj fizično obremenjeni, predvsem z dvigovanjem ter negovanjem osebe, za katero skrbijo.

Vzrok da hipoteze ni mogoče potrditi, pa je lahko tudi to, da večina družinskih pomočnikov, ki sem jih zaobjela v raziskavi, skrbi za svojega otroka in ob tem so prisotna čisto posebna, drugačna čustva. Skrb za otroka je sicer naporna in odgovorna, vendar je to njihova dolžnost,

na otroka pa jih veže posebna ljubezen in skrb, zato tega ne doživljajo kot nekaj kar negativno vpliva na njihovo življenje.

To ponovno kaže na to, da je vsaka oseba, za katero družinski pomočniki skrbijo primer zase, kar nakazuje, da je bodisi pri odločanju o pridobitvi pravice potrebno upoštevati individualne potrebe vsake posamezne osebe ter družine, v kateri živijo.

Nekateri (Walker, MacBride in Vachon 1977, Vaux 1988 v Hlebec in Kogovšek, 2003: 115) tako ugotavljajo, da so nekatere značilnosti omrežij, kot so velikost omrežja, moč vezi, gostota omrežja, homogenost vezi in geografska razpršenost članov omrežja lahko zelo pomembne za raziskovanje in analizo socialne opore. Vendar pa velikost omrežja ni nujno povezana z ustreznostjo socialne opore, saj niti velikost celotnega omrežja niti velikost njenega najintimnejšega dela omrežja, s katerim se posameznik čuti najbližje ne odražata, koliko in kako kakovostno oporo posameznik dejansko dobiva oziroma jo kot tako zaznava (Sarason, Sarason in Peirce 1990b).

Prednost velikih omrežij pred majhnimi je v večji dostopnosti virov opore ter v njihovi raznolikosti. Namreč večje kot je omrežje, verjetneje je, da bo posameznik imel hitro na voljo nekoga, ki mu bo lahko pomagal, medtem ko je v manjšem omrežju večja verjetnost, da kateri koli član v tistem trenutku ne bo dostopen. Večje omrežje tudi pomeni večjo razpršenost potencialne obremenjenosti zaradi pomoči in s tem manjšo verjetnost, da bo kateri koli odnos zaradi pomoči preveč obremenjen.

Ob tem je pomembna tudi gostota omrežij. Manjša, gosteje povezana omrežja so lahko boljši in zadovoljivejši vir pomoči. Raziskave kažejo, da neformalna opora v veliki meri prihaja od gostejših omrežij (npr. Marsden 1987; Wellman in Wortley 1990), poleg te značilnosti omrežja treba kot pojasnjevalne dejavnike učinkovitosti opore oziroma ali upoštevati vsaj še značilnosti konkretne stresne situacije in značilnosti odnosov znotraj omrežja (Sarason, Sarason in Pierce 1990b).

Ob vsem tem se torej pojavlja vprašanje, kakšna je kakovost in ustreznost socialne opore, ki jo prejmejo družinske pomočnice in pomočniki.

Pokazalo se je tudi, da se družinske pomočnice in pomočniki soočajo s socialno izključenostjo. Če med dejavnike socialne izključenosti spadata brezposelnost ter nizki prihodki. Pokazalo se je, da 36,6% družinskih pomočnic in pomočnikov pred pridobitvijo

statusa ni bilo zaposlenih, prav tako pa jih je 63% imelo bodisi nižjo plačo od 521,83 evrov. S tega vidika bi že lahko rekli, da je bilo tveganje za socialno izključenost prisotno že preden so se določili za pridobitev statusa.

Glede na to, da imajo družinski pomočniki in pomočnice slabo razvite socialne mreže, poseben zaposlitveni status, ki pa jih veže na to, da delajo doma, pomanjkanje finančnih sredstev ter zelo malo časa, v katerem se bi vključevali v aktivnosti, se povezovali z drugimi družinskimi pomočniki, ne uporabljajo spleta, se ne izobražujejo, tretjina jih celo le redko bere dnevne časopise in gleda televizijo, bi lahko torej rekli, da so socialno izključeni.

Tudi iskanje informacij glede statusa družinskega pomočnika je v veliki meri omejeno zgolj na center za socialno delo, kar kaže na njihove šibke vire.

Ta institut je v osnovi in kot je navedeno v zakonu pravica invalidne osebe in iz tega vidika se seveda najprej gleda njena korist, ampak kako naj družinski pomočnik, ki se sooča s takšnimi težavami, nudi vse to osebi za katero skrbi. Ni dvoma, da je institut družinskega pomočnika zelo dobrodošla novost za vse, ki potrebujejo nego in pomoč, saj jim omogoča, da ostanejo v domačem okolju ter da zanje skrbijo ljudje, ki jih najbolj poznajo. Dobrodošla je tudi v tam, da pomeni razbremenitev domov za stare in pomeni korak vstran od institucionalizacije. Med drugim je tudi državna politika usmerjena k temu, da daje prednost oskrbi na domu in da (širša) družina pri tem igra osrednjo vlogo, vendar bo potrebno na tem področju še precej storiti. Spremembe naj bi prinesel že nov zakon o dolgotrajni oskrbi, vendar menim, da je to področje tako delikatno in »posebno« in ob enem tako izrednega pomena, da bo potrebno storiti še kaj več.

V današnji dobi interneta le ta vedno bolj postaja sredstvo informiranja in obveščanja, ki je ob enem tudi najcenejše in hitro. Pri družinskih pomočnikih so rezultati pokazali, da le ena sedmina družinskih pomočnikov uporablja internet za iskanje informacij. Tudi ko jim je predsednica predlagala, da bi se povezali in obveščali preko interneta, smo skupaj ugotovili, da to ne bo mogoče, saj velika večina nima ali ne uporablja interneta in tudi nimajo spletne pošte.

Družinske pomočnice in pomočniki, ki so skrbeli za starostnika, so po njegovi smrti ostali brez dela. Imajo zelo bogate izkušnje in spretnosti, kako ravnati in delati s starimi osebami. Te osebe bi lahko usmerili v neko dopolnilno oz. dodatno izobraževanje, kjer bi se usposobili za delo osebnega asistenta.

Ob tem se pojavlja še vprašanje, kaj se zgodi z družinskimi pomočniki po smrti osebe, za katero so skrbeli. Kot je pokazala raziskava, je precej družinskih pomočnic in pomočnikov že pred pridobitvijo statusa delalo v poklicih za katere so dobili nizke plače. Na splošno so bili slabše usposobljeni za zaposlitveni trg ali pa so bili celo brezposelni. Dolgotrajna odsotnost s trga dela lahko torej pomeni še večjo izgubo zaposlitvenih in delovnih sposobnosti. in Tako se še toliko težje ponovno zaposlijo.

Vendar pa so si v letih skrbi ter negovanja osebe, za katero so skrbeli, pridobili veliko izkušenj ter spretnosti.

6. SKLEPI

- Glede spolne strukture močno prevladujejo družinske pomočnice, medtem ko je spolna struktura oseb, za katere skrbijo enakomerno porazdeljena.
- Največ družinskih pomočnikov ima končano poklicno ter srednjo šolo.
- Dve tretjini družinskih pomočnikov je bilo pred pridobitvijo statuta družinskega pomočnika redno zaposlenih, vendar jih je ena tretjina imela nižje dohodke od 521,83 evrov. Če k njim prištejemo te, ki so imeli bodisi nadomestilo za brezposelne, denarno pomoč ali bodisi niso imeli rednih dohodkov, je imelo kar dve tretjini družinskih pomočnikov nižje dohodke od 512,83 evrov. Iz tega lahko sklepamo, da se za pridobitev statusa odločajo tisti z nižjim finančnim stanjem.
- Kar dve tretjini družinskih pomočnikov skrbi za osebo že več kot šestnajst let, med temi je največ staršev odraslih otrok s posebnimi potrebami.
- Z usposabljanji, ki jih pripravlja Socialna zbornica Slovenije, so družinski pomočniki zadovoljni, prav tako pa menijo, da so zanje primerni in zelo poučni.
- Družinski pomočniki le redko potrebujejo pomoč pri gospodinjskih opravilih ter pri delu z osebo za katero skrbijo, potrebujejo pa več finančne pomoči.
- Tako družinski pomočniki kot njihovi partnerji se počutijo zdrave, le redko jemljejo zdravila ter le redko obiščejo zdravnika.
- V svoji mreži socialne opore imajo malo ljudi, na katere se lahko obrnejo po pomoč ali podporo. V največji meri jim bodisi varstvo in pomoč pri delu z osebo, za katero skrbijo, bodisi pogovor o težavah ter posvet pred pomembnimi odločitvami nudijo njihovi partnerji. Ena tretjina se jih obrne tudi na svoje otroke, zelo redko pa za pomoč prosijo ostale sorodnike, prijatelje ter sosede.
- S prostim časom razpolagajo le redko. V tistem času, ki ga imajo na voljo, pa jih največ vrtnari, bere dnevne časopise, gleda televizijo ter obišče prijatelje ali sorodnike.
- Njihova kakovost bivanja je dobra. Imajo centralno ogrevanje ter si lahko privoščijo stalno ogrevano stanovanje in kakovostno hrano. Imajo tudi primeren dostop iz stanovanja. Spadajo med ranljive skupine glede socialne izključenosti.
- Veliki večini družinskih pomočnikov finančna sredstva, ki jih dobijo oni ali oseba, za katero skrbijo, nikoli ne zadoščajo za vse pripomočke (invalidski vozički, držala, hodulje, komunikator...), plenice, kreme ter prilagoditve v hiši ali stanovanju.

- V zvezi z zakonodajno ureditvijo statusa največ družinskih pomočnikov opozarja na to, da bi bila nujno potrebna finančna ureditev statusa, in sicer se jih polovica strinja s tem, da bi bilo za njihovo delo potrebno plačilo, ki ustreza 24-urnem delovniku. Potrebna pa je tudi ureditev statusa na način, da bi bil omogočen letni dopust, premor med delom ter izobraževanja.
- Svoje delo ocenjujejo kot zadostno, slabo.
- Največ informacij pridobijo na centrih za socialno delo. Le redki si informacije poiščejo preko spleta ali se ob tem obrnejo na druge družinske pomočnike.
- Dve tretjini družinskih pomočnikov pridobi na centrih za socialno delo vse informacije, ki jih zanimajo, polovici družinskim pomočnikom socialna delavka prisluhne, vendar pa veliko večino družinskih pomočnikov obišče redko oziroma jih še nikoli ni obiskala.
- Zelo malo družinskih pomočnikov se je z možnostjo pravice do družinskega pomočnika seznanilo preko medijev, spleta, nevladnih organizacij ter Socialne zbornice Slovenije
- Ne uporabljajo spleta ter ne iščejo informacij preko spleta.
- Družinski pomočniki so status pridobili, ker želijo skrbeti za osebo, ker bi le ta rada ostala v domačem okolju, vse skupaj pa spremlja moralna odgovornost, da skrbijo za osebo oziroma za svojega otroka prav tako pa je prisotno tudi pomanjkanje drugih možnosti, izbir.
- Posledice oskrbe se ne kažejo na zdravstvenem stanju družinskih pomočnikov ter njihovih partnerjev.
- Družinske pomočnice in pomočniki, ki imajo bolj razširjeno socialno mreže ter več socialne opore, svoj status ocenjujejo kot boljši.
- Stopnja oviranosti oziroma pokretnosti ne vpliva pomembneje na doživljanje težavnosti dela družinskega pomočnika.
- Soočajo se s socialno izključenostjo.

7. PREDLOGI

- Socialne delavke in delavci se morajo zavedati raznovrstnosti družin in potreb, ki so prisotne v njih. Prav tako je potrebno dobro poznavanje družinske dinamike. Ob enem pa se morajo zavedati enkratnosti vsake posamezne družine ter v njih prepoznati »eksperte iz izkušenj«.
- Opozarjati socialne delavke ter delavce, ki delajo na tem področju, da je pomembno, da s celotno družino, saj se oskrbovanje vpliva na vso družino, kvalitetni odnosi in dobro družinsko vzdušje pa pozitivno vpliva na osebo, za katero družinski pomočnik skrbi.
- Ustanoviti skupine za samopomoč, namenjene družinskim pomočnikom. Glede na to, da velika večina družinskih pomočnikov skrbi za pokretne osebe ter da je včasih težko dobiti varstvo za osebe, za katero skrbijo, bi bile zanje med časom, ko so družinski pomočniki na skupini, organizirane delavnice pod vodstvom prostovoljcev ali pa bi se izmenjavali starši.
- Spodbuditi družinske pomočnike, da o svojih osebnih izkušnjah, soočanju s svojo situacijo, virih moči napišejo članke, ki bi jih objavili v različnih revijah ali bi jih skupaj izbrane izdali v knjigi. Tako bi na bolj oseben in pritegljiv način seznanili širšo javnost. Založništvo bi lahko pokrile vse nevladne organizacije, državne institucije in fakultete, ki se ukvarjajo s to problematiko. Na ta način bi se povezali med seboj in izkazali podporo vsem družinskim pomočnikom.
- Omogočiti družinskim pomočnikom, ki so si v letih, ko so skrbeli za osebo, pridobili ogromno izkušenj in spretnosti, da nadgradijo, reflektirajo svoje izkušnje ter tako še bolj obogatijo svoje znanje. Vključitev v prekvalifikacijo v poklic negovalec na domu ali bolničar/negovalec.
- Raziskati vzroke, zakaj socialne delavke in delavci ne obiskujejo družinskih pomočnikov, kakšni so njihove odnosi in kako medsebojno sodelujejo.
- Raziskati kje so ovire v neuporabi spleta ter spletne pošte.
- Še podrobneje raziskati odnose v družinah, gostoto njihove mreže socialne opore. Natančneje se je torej potrebno osredotočiti na to, kako družinski pomočniki zaznavajo socialno oporo.

- Prizadevati si, za prevode knjig iz angleške literature, tako strokovne kot leposlovne, saj ima prebiranje takšne literature pozitivne učinke na samozavedanje lastnih čustev ter deluje razbremenilno. Obravnavanje takšne literature bi lahko obravnavali tudi na skupinah za samopomoč.

INTERVJU

Natalija: Pozdravljena, Mojca! Kako si?

Mojca: Vredu.

Natalija: Če si zato, bi midve zdaj naredili tisti intervju, o katerem sva včeraj govorili. Za mojo diplomo, se spomniš?

Mojca: Ja

Natalija: No, potem pa mi na začetku najprej povej, koliko si stara?

Mojca: 20 let.

Natalija: Kje živiš?

Mojca: V Kidričevem z družino.

Natalija: Hodiš v šolo ali že v službo?

Mojca: Hodim v ptujski Sonček v službo.

Natalija: Kaj tam počneš?

Mojca: Jaz delam škatle in voščilnice.

Natalija: In ti je všeč tam?

Mojca: Zalo rada hodim in tudi delam največ.

Natalija: Zdaj bi te prosila, če mi opišeš tvoj dan. Kdaj se zjutraj zbudiš, kdaj imaš kosilo...

Mojca: Zjutraj se zbudim ob 5.30. Ati me obleče in grem jest in kuhat kavo. Za jest mi naredi mamica. Potem se grem z atijom umiti. Potem grem v dvigalo in se odpeljem dol. Tam me čaka ati, me da v avto in me odpelje v službo.

Natalija: Kako dolgo si v službi?

Mojca: Do pol enih. Po mene pride mami. Grema v trgovino po žemljice, potem pa grema kosilo kuhat. Te pa grema na fizioterapijo in na hipoterapijo. Enkrat na mesec imam še logopedinjo. Dvakrat na teden imam računalniški tečaj. Vsak teden še imam učiteljico.

Natalija: Kaj pa zvečer, ko prideta domov?

Mojca: Gledat televizijo in se kopat. Potem grem pisat v zvezek. Vsak dan grem na internet pogledat maile in iskat avto za mamico. Z mami se pogovarjama. Vsak večer preden zaspim.

Natalija: Zakaj pa rabita nov avto?

Mojca: Za voziček.

Natalija: Kaj vse še počneš skupaj z atijem?

Mojca: Vsako nedeljo grem v trgovine. Pelje me na obiske. K Idi pa Jožetu. Poleti grem tudi kolesarit. Imam trikolesno ležeče kolo. Super je.

Natalija: Kaj pa delaš skupaj z mano?

Mojca: S tabo najraje kolesarim. Ti pa poleg laufaš. Ko ti pišeš diplomo, jaz pišem poleg tebe v svoj zvezek.

Natalija: In si ob meni zelo pridna.

Mojca: Ja, sem tiho ko bubika (smeh).

Natalija: Res je. Ob tebi največ napišem.

Mojca: Jutri moreš oddat diplomo. Do 15. decembra moreš oddati diplomo. Jaz mislim, da boš naredla. To sem sigurna.

Natalija: Bom, bom. Potrebuješ pomoč pri oblačenju in kopanju?

Mojca: Ja.

Natalija: Kdo ti pomaga pri kopanju in oblačenju?

Mojca: Mami in ati. Ko pa si ti doma, pa ti. Danes boma malo prej šle. Kakih pol šestih. Eno uro sma v kopalnici.

Natalija: Ja, midve si res vzameva čas, ker se radi kopava.

Mojca: To leto sem imela dva »karambola« (nesreči, padca).

Natalija: Kaj se je zgodilo?

Mojca: Padla sem na tla in sem mogla it na kirurgijo. Presekala sem si arkado.

Natalija: Zakaj si padla?

Mojca: Trudim se sama hodit in sem padla.

Natalija: Kje pa smo bili mi?

Mojca: Doma. Šla sem sama. Niste me čuli.

Natalija: Ja, včasih nas presenetiš, pa kam sama »pobegneš«.

Mojca: Zdaj pa bolj pazim.

Natalija: Res je. Vsi bolj pazimo. Zdaj bo počasi konec leta. Kaj lepega se ti je to leto zgodilo?

Mojca: Da sem dobila novo kuhinjo. Prilagojeno. Kuham kavo in čaj. Pa pecivo boma zdaj pekle, pa kuhale.

Natalija: S kom?

Mojca: Ja, s tabo. Mojo sestro. Pa še dvigalo sem dobila in stojko. Ljudje so nam pomagali, denar so nam dali, da smo naredili to.

Natalija: Zakaj pa to potrebuješ?

Mojca: Da se ven pripeljem. Rada grem ven, na sprehod.

Natalija: Dobro. Bova zaključili najin intervju. Že čakaš, da lahko začneš pisat v zvezek?

Mojca: Ja (nasmeh).

Natalija: Hvala, Mojči. Super si bila.

8. LITERATURA

- Aberšek, B., Kordigel Aberšek, M., Schmidt, M. (2007), Starši: najuspešnejši člen pri podpori in usposabljanju ljudi s posebnimi potrebami. Maribor: Pedagoška fakulteta v Mariboru: Fakulteta za naravoslovje in matematiko.
- Božič, M. (2004), Družina z invalidnim članom – majhen sistem znotraj velikega družbenega sistema. Pet – revija za ljudi s posebnimi potrebami, XII, 72 (Družina z invalidnim članom): 11-15.
- Ceglar, I. (2005), Odnos med odraslim z intelektualno oviro in njegovo materjo. Socialno delo 44, 1,2: 57-64.
- Čačinovič Vogrinčič, G. (1994), Socialne mreže in socialna opora. Psihološki vidiki nesreče. Ljubljana: Uprava republike Slovenije za zaščito in reševanje.
- Čačinovič Vogrinčič, G. (2008), Socialno delo z družino. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Dale, Naomi. (1996). Working with Families of Children with Special Needs. Partnership and Practice. London: Routledge.
- Dragoš, S. (2000). Socialne mreže in starost. Socialno delo 39, 4-5: 293-314.
- Elmet, A. C. (2001), Neformalni oskrbovalci starejših odraslih. Socialno delo 40, 6: 323-327).
- Ferarri, M., Sussman, B. M. (1987), Childhood Disability and Family Systems.
- Flaker, V., Mali, J., Kodele, T., Grebenc, V., Škerjanc, J., Urek, M. (2008), Dolgotrajna oskrba. Očrt potreb in odgovorov nanje. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Družinski pomočnik [Socialna zbornica Slovenije].
<http://www.soczborsl.si/OmainDP.asp> (21.9.2010)
- Družinski pomočnik [Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve].
http://www.mddsz.gov.si/si/delovna_podrocja/sociala/druzinski_pomocnik/
(18.09.2010)
- Hlebec, V., Kogovšek, T. (2003). Konceptualizacija socialne opore. Družboslovne razprave 19, 3: 103–125. <http://dk.fdv.uni.lj.si/dr/dr43HlebecKogovsek.PDF>.
- Hojnik-Zupanc, I. (1999), Samostojnost starega človeka v družbeno prostorskem kontekstu. Ljubljana: znanstvena knjižnica FDV.

- Hvalič Touzery, S. (2006), Gerontološko izrazje. Družinski pomočnik. *Kakovostna starost* 9, 4: 53-55.
- Hvalič Touzery, S. (2007), Družinska oskrba starih družinskih članov: Doktorska disertacija. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Juul, J. (2010), Družine s kronično bolnimi otroki. Ljubljana: Inštitut za sodobno družino Manami.
- Kek, K. (2010), Virtualna skupnost in posameznikov socialni kapital: diplomska naloga. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Kogovšek, T., Hlebec, V., Dremelj, P., Ferligoj, A. 2004. Omrežja socialne opore ljubljancev. V: Novak, Mojca [et al.] . 2004. Omrežja socialne opore prebivalstva Slovenije. Ljubljana: Inštitut republike Slovenije za socialno varstvo.
<http://dk.fdv.uni-lj.si/dr/dr43KogovsekHlebecDremeljFerligoj.PDF>
- Kolbl, V. (2006), Družinski pomočniki na pomolu novih sprememb. *Socialni izziv* 24, 12: 44-49.
- Kolbl, V. (2009), Institut družinskega pomočnika. Družinski pomočniki v procesu usposabljanja Socialne zbornice Slovenije. Ljubljana: Socialna zbornica Slovenije
- Kroflič, M. (2004), Prilagoditev in odstranitev vseh ovir. *Pet- revija za osebe s posebnimi potrebami*, XII, 74-75 (Socialno vključevanje v družbo): 27-29
- Lamovec, T. (1998), Protislovja družinske skrbi za uporabnike psihiatrije. *Socialno delo* 37, 3,5: 233-247.
- Lamura, G., Mnich, E., Wojszel, B., Nolan, M., Krevers, B., Mestheneos, L., Döhner, H., (2008), Izkušnja družinskih oskrbovalcev starih ljudi v Evropi pri uveljavljanju in uporabi podpornih storitev. Izbrani izsledki projekta EUROFAMCARE. *Kakovostna starost*, 11, 2: 10-27.
- Leskovšek, B., Peljhan, M. (2007), Ali jim znamo prisluhniti? *Pet- revija za osebe s posebnimi potrebami*, XIX, 90-91 (Družine in njihove zgodbe): 45-46
- Ljubej, S., Verdinek, N. (2006), Doživljanje svojcev oseb z demenco. *Kakovostna starost* 9, 3: 12-18
- Lupšina, K. (2006), Pomen in vloga družinskega pomočnika za kakovostno starost: diplomska naloga. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede
- Mali, J., Milošević Arnold, V. (ur.) (2007), Demenca- izziv za socialno delo. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

- Mesec, B. (2007), Strateško načrtovanje. Gradivo iz predavanj. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo. Ministrstvo za delo že pripravlja spremembe na področju družinskih pomočnikov [Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve]. <http://www.mddsz.gov.si/si/splosno/cns/novica/article/1939/5806/?cHash=52332f6b60> (22.9.2010)
- Milošević Arnold, V. (2000), Profesionalne vloge socialnih delavcev pri delu z ljudmi. Socialno delo 39, 4,5: 253-262.
- Milošević Arnold, V., Postrak, M. (2003), Uvod v socialno delo. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo
- Nagode, M., Dremelj, P.(2005), Spolne razlike v omrežjih socialne opore za ljudi z gibalnimi težavami v Sloveniji. Socialno delo 44, 1,2: 117- 123.
- Ovsenik, M., Ambrož, M. (2010), Celovitost in neznatnost organizacije. Ljubljana: Institut za management.
- Palir Čuješ, T. (2002), Pomoč svojcem pri skrbi za bolne in stare družinske člane: diplomska naloga visokošolskega programa. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Pravilnik o pogojih in postopku za uveljavljanje pravice do izbire družinskega pomočnika (2007). Ur.l. RS, 19/2007. <http://www.uradni-list.si/1/content?id=78785> (18.09.2010).
- Rapoša Tanjšek, P. (1993), Skupnostno socialno delo in skupnostna usmeritev v praksi socialnega dela v Sloveniji. Socialno delo 32, 5,6: 139-151.
- Regvar, B. (2005), Ko se krog revščine zapre. Socialni izziv 22, 11: 36-39.
- Rener, T. (1997), Rastoča manjšina. Družboslovne razprave, 24, 25: 40-48 <http://dk.fdv.uni-lj.si/dr/dr24-25Rener.PDF>.
- Restoux, P. (2010), Življenje z drugačnim otrokom. Za vse, ki bi radi bolje razumeli starše otrok s posebnimi potrebami in jim znali pomagati. Radovljica: Didakta.
- Revizijsko poročilo (2008). Skrb za tiste, ki potrebujejo varstvo in nego drugih. [http://www.rs-rs.si/rsrs/rsrs.nsf/I/K8B7D83CC899C8389C125742D0019531D/\\$file/KAM_RSP.pdf](http://www.rs-rs.si/rsrs/rsrs.nsf/I/K8B7D83CC899C8389C125742D0019531D/$file/KAM_RSP.pdf) (22.9.2010)
- Seligman, M., Darling, B. R. (2007), Ordinary Families, Special Children. A Sistem Approach to Childhood Disability. New York: Guilford Press.
- Skoršek Pleš, T. (2007), Uresničevanje politike socialnega varstva na lokalni ravni: magistrsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

- Slemenšek Kovačević, V. (2006), Vloga instituta družinskega pomočnika pri ohranjanju kakovostne starosti invalidnih oseb. *Kakovostna starost* 9, 4: 15-21.
- Socialna zbornica Slovenije, (2010), Družinski pomočnik. Gradivo iz seminarja.
- Trbanc, M., Boškič, R. Kobal, B. Rihter, L. (2003), Raziskovalna naloga. Socialna in ekonomska vključenost ranljivih skupin v Sloveniji – možni ukrepi za dvig zaposljivosti najbolj ranljivih kategorij težje zaposljivih in neaktivnih oseb. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Vidovič, U., Hlebec, V. (2006), Druženje kot komponenta socialne integracije. *Kakovostna starost* 9, 2: 30-37.
- Vila, A. (1994), Organizacija in organiziranje. Kranj: Moderna organizacija
- Urh, Š. (2006), Socialna izključenost Romov v Beli krajini. *Socialno delo* 45, 1,2: 41-49.
- Ukaz o razglasitvi Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o socialnem varstvu (2006). Ur.l. RS, 105/2006
<http://www.uradni-list.si/1/content?id=75824> (21.9.2010)
- Zakon o socialnem varstvu (2007). Ur. l. RS, 3/2007.
<http://www.uradni-list.si/1/content?id=77822> (18.09.2010)
- Zaviršek, D. (1994), Ženske in duševno zdravje: o novih kulturah skrbi. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.

9. POVZETEK

Dandanes se od družine še vedno pričakuje, da bo prevzela odgovornost za družinskega člana, ki potrebuje pomoč in oskrbo.

Institut družinskega pomočnika omogoča osebi, da namesto institucionalnega varstva izbere družinskega pomočnika, ki ji nudi pomoč in oskrbo v domačem okolju. Tako lahko oseba ostane v primarni družini ter v okolju, v katerem se najbolje počuti.

Samo zanimanje in število prošenj za pridobitev statusa so pokazale, da so potrebe na tem področju zelo velike, a so se hkrati pokazale tudi določene pomanjkljivosti, predvsem na področju financiranja, možnosti dopusta, regresa ter bolniške.

Sama osebna izkušnja, neraziskanost ter neseznanjenost z institutom me je napeljala, da raziščem vse dileme in težave, s katerimi se soočajo družinski pomočniki ter kaj je tisto, kar jim bodisi otežuje ali olajšuje njihovo delo.

V teoretičnem delu izpostavljam pomen in vlogo družine za osebe ter obratno, vpliv oskrbe tako na družinske pomočnike kot na ostale družinske člane. Te teme so mi služile predvsem pri razumevanju ter razlagi ugotovitev raziskave, kakor tudi pri pomenu in specifičnosti dela socialnih delavk in delavcev na tem področju. Menim, da delo tako s starši, ki kot družinski pomočniki skrbijo za svojega otroka s posebnimi potrebami ali kogar koli drugega, ki skrbi za osebo, ki jo ima rad in ji želi omogočiti kvalitetno življenje v domačem krogu, zahteva veliko spretnosti, strokovnega znanja, empatije ter razumevanja, a obenem prinaša tudi možnost za osebno rast in razvoj. Družinske pomočnice in pomočnike namreč vidim kot osebe, ki skrivajo v sebi ogromno potenciala, težkih a bogatih izkušenj ter osebne moči.

V raziskovalnem delu diplomske naloge me jeanimala možnost preživljanja prostega časa, kakovost življenja, izražene potrebe po ureditvi statusa, obseg pomoči pri delu z osebo, razširjenost socialne mreže, doživljanje dela družinskega pomočnika, sodelovanje s centri za socialno delo, razlogi za pridobitev ter obdržanje statusa ter viri informiranja.

Družinski pomočniki pri delu in negi ne potrebujejo pomoči, njihova osnovna kakovost in pogoji življenja so razmeroma dobri, primanjkuje pa jim sredstev bodisi za potrebne prilagoditve stanovanja bodisi za dodatne higienske in ostale pripomočke, ki jih potrebujejo. Prav tako imajo le malo prostega časa, večina pa se jih strinja, da je njihov status potrebno urediti na način, da bo omogočeno boljše plačilo, odmor med delom, dopust ter izobraževanje.

Centri za socialno delo imajo pomembno vlogo pri informiranju družinskih pomočnikov, vendar jih tretjina ni zadovoljna z njihovim delom. Predvsem vlogo socialnih delavk in delavcev ter njihove osebne izkušnje in poglede na celotno situacijo bi bili potrebno v prihodnje še podrobneje raziskati.

Pokazalo se je tudi, da ima socialna mreža ter število ljudi, na katere se lahko družinski pomočniki obrnejo po pomoč, pomembno vlogo pri pozitivnem doživljanju statusa, saj tisti družinski pomočniki, ki imajo več opore in pomoči, svoj status ocenjujejo bolj pozitivno.

Menim, da, kakor ocenjujejo tudi družinske pomočnice in pomočniki, njihovo delo ni cenjeno ter da spadajo v ranljivo skupino, predvsem na področju internetnega informiranja ter njihovega izobrazbenega in finančnega stanja, ki sta bila pri večini družinskih pomočnikov nizka že pred samo pridobitvijo statusa družinskega pomočnika.

10. PRILOGE

10.1. Priloga – vprašalnik

VPRAŠALNIK ZA DRUŽINSKEGA POMOČNIKA

1. Letnica rojstva družinskega pomočnika.....

2. Spol: moški ☐ ženski ☐

(ustrezno označite z X)

3. Dosežena stopnja izobrazbe:

(ustrezno označite z X)

- ☐ nepopolna osnovna šola
- ☐ osnovna šola
- ☐ poklicna šola
- ☐ srednja šola
- ☐ višja šola
- ☐ visoka šola
- ☐ univerzitetna
- ☐ specializacija
- ☐ magisterij
- ☐ doktorat znanosti

4. CSD kjer ste pridobili odločbo za družinskega pomočnika: _____

5. Letnica rojstva varovanca, ki ga vi kot družinski pomočnik oskrbujete: _____

6. Spol: moški ☐ ženski ☐

(ustrezno označite z X)

Glej zbirnik podatkov vprašanja 7.1. – 7.12.

Stopnja prizadetosti osebe, za katero skrbite (v prvem stolpcu se najprej odločite le za eno izmed števil od 1 do 4 in nato v vodoravni vrstici označite z X le eno možnost, ki vam je na razpolago)

1. je pokreten vendar ima težave	ima težave vendar si lahko privoščim odmor ☐	ima težave in odmor si lahko privoščim samo občasno ☐	ima hujše težave in potrebuje stalno 24 urno spremljanje ☐
2. ni pokreten	ima težave vendar si lahko privoščim odmor ☐	ima težave in odmor si lahko privoščim samo občasno ☐	ima težave vendar potrebuje stalno 24 urno spremljanje ☐
3. ni pokreten in ima več kombiniranih motenj	ima težave vendar si lahko privoščim odmor ☐	ima težave in odmor si lahko privoščim samo ☐	ima težave vendar potrebuje stalno 24 urno spremljanje ☐

	☐	občasno ☐	
4. ni pokreten in ima hujše zdravstvene težave	ima težave vendar si lahko privoščim odmor ☐	ima težave in odmor si lahko privoščim samo občasno ☐	ima težave vendar potrebuje stalno 24 urno spremljanje ☐

8. Zakonski stan družinskega pomočnika

(ustrezno označite z X)

Poročen ☐	Samski ☐	izvenzakonska skupnost ☐	Vdovec ☐
----------------------------------	---------------------------------	---	---------------------------------

9. Ste bili pred odločitvijo za družinskega pomočnika redno zaposleni: ☐ da ☐ ne

(označi)

10. Okvirna višina vaših dohodkov pred odločitvijo za družinskega pomočnika (ustrezno označite z X)

- ☐ imel sem denarno socialno pomoč
- ☐ imel sem nadomestilo za brezposelne
- ☐ nisem imel redne zaposlitve in rednih dohodkov
- ☐ nižja od 521,83 EUR
- ☐ večja od 521,83 EUR
- ☐ večja od 833,40 EUR
- ☐ večja od 1.041,70 EUR
- ☐ večja od 1.250,00 EUR

11. Kakšno je vaše razmerje z osebo, za katero skrbite? (torej razmerje družinski pomočnik/invalidna oseba) (ustrezno obkrožite)

- a) zakonec ali zunajzakonski partner
- b) oče ali mati
- c) sin ali hči
- d) brat ali sestra
- e) stric ali teta
- f) stari oče ali stara mati
- g) pastorek ali pastorka
- h) vnuk ali vnukinja
- i) nečak ali nečakinja
- j) nisem v sorodstvenem razmerju

PODATKI O IZOBRAŽEVALNEM SEMINARJU

Glej zbirnik podatkov 13.1. – 13.6.

a) Kateri od omenjenih sklopov v programu usposabljanja je po vašem mnenju bil **najbolj poučen/zanimiv**?

.....

Glej zbirnik podatkov 14.1. – 14.6.

b) Kateri od omenjenih sklopov v programu usposabljanja je po vašem mnenju bil **najmanj poučen/zanimiv**?

.....

15. Ali ste v programu usposabljanja opazili določene pomanjkljivosti?

1. DA 2. NE

16. Ali bi svetovali ostalim kandidatom za družinskega pomočnika, da se udeležijo seminarja?

1. DA 2. NE

17. Ocena seminarja:

(ustrezno označite z X)

- ☐ nepotreben
- ☐ nepoučen na področju varovanja in oskrbe invalidov
- ☐ uporaben za začetnike na področju varovanja invalidov
- ☐ primeren za družinske pomočnike
- ☐ zelo poučen in primeren

18. Kje ste prvič slišali za možnost družinskega pomočnika?

- ☐ iz medijev
- ☐ na Centru za socialno delo
- ☐ na internetu (spletne strani, forumi)
- ☐ od sorodnikov,
- ☐ prijateljev, znancev
- ☐ na nevladnih organizacijah (Sonček, Ozara, Sožitje...)
- ☐ na Socialni zbornici Slovenije
- ☐ drugo _____

Glej zbirnik podatkov 19.1. – 19.5.

Kakšni so razlogi, da ste se odločili postati družinski pomočnik?(možnih je več odgovorov)

- ☐ plačilo
- ☐ želim skrbeti za osebo
- ☐ ker moram skrbeti za osebo
- ☐ institucionalno varstvo je predrago
- ☐ oseba želi ostati v domačem okolju

20. Ali ste istočasno tudi v delovnem razmerju, krajšem od polnega?

- ☐ - Da
- ☐ - Ne

Zaradi analize uvajanja celotnega instituta so potrebni tudi drugi podatki, ki so povezani z delom družinskih pomočnikov. Prosimo, da si vzamete čas in nam v nadaljevanju posredujete še podatke za potrebe Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve za pripravo celostne analize.

Glej zbirnik podatkov 21.1. – 21.10.

S čim se ukvarjate v prostem času (ustrezno polje označite z X oz. že izpolnjeno ustrezno obkrožite)

	nikoli	redko	pogosto	zelo pogosto
<i>Razpolagam s prostim časom</i>				
<i>Se dodatno izobražujem</i>				
<i>Vrtnarim</i>				
<i>Honorarno delam še druga dela</i>				
<i>Hodim na izlete</i>				
<i>Berem dnevne časopise</i>				
<i>Berem knjige</i>				
<i>Gledam TV</i>				
<i>Obiščem prijatelje, sorodnike</i>				
<i>10 dni dopusta na morju</i>	nikoli	vsakih pet let	vsako drugo leto	vsako leto

Glej zbirnik podatkov 22.1. – 21.8.

Potreba po pomoči (na katerem področju kot družinski pomočnik potrebujete dodatno pomoč?)
(ustrezno polje označite z X)

	nikoli	redko	pogosto	zelo pogosto
A. osebna nega				
B. zdravstvena nega				
C. pomoč pri čiščenju stanovanja				
D. pomoč pri dnevnih nakupih				
E. pomoč pri hranjenju varovanja				
F. pomoč pri ogrevanju hiše				
G. finančno pomoč potrebujem				
H. pomoč pri delu z invalidom potrebujem				

1. Glej zbirnik podatkov 23.1. – 23.8.
2. Glej zbirnik podatkov 24.1. – 24.8.
3. Glej zbirnik podatkov 25.1. – 25.8.
4. Glej zbirnik podatkov 26.1. – 26.8.

Na koga se obrnete ko potrebujete (ustrezno polje označite z X, možnih je več odgovorov oz. križcev, če Vam recimo pomoč nudi več ljudi)

	partnerja	starše	hčer, sina	sorodnike	prijatelje	sosede	nimam nikogar	drugo
1. pomoč pri delu z invalidno osebo								
2. krajše varstvo invalidne osebe								
3. pogovor o težavah, ki vas spremljajo ob skrbi za invalidno osebo								
4. posvet pred pomembnimi odločitvami								

Glej zbirnik podatkov 27.1. – 27.8.

Osebnostno počutje pri delu v vlogi družinskega pomočnika (ustrezno polje označite z X)

	nikoli	redko	pogosto	zelo pogosto
se počutite zdravega				
je vaš zakonski partner zdrav* (*v kolikor ga nimate, polja ne izpolnite)				
jemljeta zdravila				
kako pogosto obiskujete zdravnika zaradi sebe				
kako pogosto obiskujete zdravnika zaradi osebe, za katero skrbite				
vas kdaj obiskuje patronažna sestra				
vas kdaj obišče predstavnik lokalne skupnosti				

predstavnik kakšnega podjetja, ki se ukvarja z medicinsko tehničnimi pripomočki				
--	--	--	--	--

Glej zbirnik podatkov 28.1. – 28.17.

Kakovost bivanja (ustrezno obkrožite)

v katerem nadstropju delate z varovancem	kletni prostori	Pritličje	prvo nadstropje	višje nadstropje
je dostop do izhoda iz stanovanja primeren	sploh ne	bolj slab	primeren	zelo primeren
imate centralno ogrevanje	Ne	Da	vključujem po potrebi	ne zmorem plačila
si lahko privoščite stalno ogrevano stanovanje	skoraj nikoli	Redko	pogosto	zelo pogosto
si pripravljate za vas in osebo za katero skrbite kakovostno hrano	skoraj nikoli	Redko	pogosto	zelo pogosto
si pripravljate za vas in za osebo za katero skrbite dietno hrano	skoraj nikoli	Redko	pogosto	zelo pogosto
imate pomoč v družini	skoraj nikoli	Redko	pogosto	zelo pogosto

29. Vam finančna sredstva, ki jih dobite Vi in oseba za katero skrbite zadoščajo za vse pripomočke (invalidski vozički, držala, hodulje, komunikator...), plenice, kreme ter prilagoditve v hiši ali stanovanju?

- ☐ zmeraj
- ☐ ponavadi
- ☐ redko
- ☐ nikoli

30. Kako ocenjujete delo družinskega pomočnika? (obkrožite ustrezno številko)

lahko	1	2	3	4	5	težko
neizčrpavajoče	1	2	3	4	5	izčrpavajoče
cenjeno	1	2	3	4	5	necenjeno
Fizično nenaporno	1	2	3	4	5	fizično naporno
Psihično nenaporno	1	2	3	4	5	psihično naporno
Dobro plačano	1	2	3	4	5	slabo plačano

Glej zbirnik podatkov 31.1. – 31.6.

Potrebe, ki so pri vas najbolj izražene

(ustrezno obkrožite)

smatrate svoje delo za začasno in je vezano samo na sedanjega osebo	da	ne	ne vem	odvisno od okolščin plačila
višji dohodek in plačilo za delo	ni potreben	Potreben malo višji	potrebna je povprečna bruto plača v RS	potrebno je plačilo, ustreza 24 urnemu delovnemu času
ureditev statusa na način, da bi bilo omogočen premor med delom	ni potreben	zaradi narave družinskih pomoči to urejamo sami	zaradi narave sosedskih pomoči to urejamo sami	nujno potrebno urediti plačati pomoč in to
ureditev statusa na način, da bi bilo omogočen letni dopust	ni potreben	zaradi narave družinskih pomoči to urejamo sami	zaradi narave sosedskih pomoči to urejamo sami	nujno potrebno urediti plačati ta dopust in
ureditev statusa na način, da bi bilo omogočeno izobraževanje	ni potreben	zaradi narave družinskih pomoči to urejamo sami	zaradi narave sosedskih pomoči to urejamo sami	nujno potrebno urediti plačati to izobraževanje in
se pripravljate na vrnitev v drugo obliko delovnega razmerja	da	ne	ne vem	odvisno od okolščin plačila

32. Na koga se obrnete, ko potrebujete informacije v zvezi z institutom družinskega pomočnika oz. v zvezi z delom, ki ga opravljate?

- ☐ na Center za socialno delo
- ☐ informacije poiščem na spletu
- ☐ na Socialno zbornico Slovenije
- ☐ na Sekcijo družinskih pomočnikov
- ☐ povprašam druge družinske pomočnike (če imate stike z njimi)
- ☐ nimam nikogar, ki bi mi lahko nudil informacije
- ☐ drugo _____

Glej zbirnik podatkov 33.1. – 33.4.

CENTRI ZA SOCIALNO DELO (ustrezno polje obkrožite)

<i>Vas kdaj obišče socialna delavka</i>	nikoli	redko	pogosto	zelo pogosto
<i>Ali socialna delavka prisluhne Vašim potrebam?</i>	nikoli	redko	pogosto	zelo pogosto
<i>Ali na Centru za socialno delo pridobite potrebne informacije, ki Vas zanimajo</i>	nikoli	redko	pogosto	zelo pogosto
<i>Ali ste zadovoljni s hitrostjo reševanja odločb in prošenj na Centru za socialno delo</i>	nikoli	redko	pogosto	zelo pogosto

SPREMEMBE ZAKONODAJE (Ur. I. RS, št. 105/06)

34. Ali spremljate dogajanje in spremembe na področju instituta družinskega pomočnika?

1. DA

2. NE

V kolikor ste na prejšnje vprašanje odgovorili nikalno, navedite zakaj ne?

.....

35. Ali ste zadovoljni s spremembo zakonodaje na področju družinskih pomočnikov?

1. DA

2. NE

Zakaj?

36. Zakaj ste kljub spremembi Zakona o socialnem varstvu (ZSV) še obdržali status družinskega pomočnika?

.....

.....

Priloga 10.2. Indeksi

Za indekse, ki sem jih izračunala za prosti čas, potrebo po pomoči, osebno počutje ter obiski sem določila naslednje vrednosti:

0 = nikoli

1 = redko

2 = pogosto

3 = zelo pogosto

Izstop iz stanovanja:

0 = sploh ne

1 = bolj slab

2 = primeren

3 = zelo primeren

Možnost centralnega ogrevanja:

0 = ne

1 = ne zmorem plačila

2 = vključujem po potrebi

3 = da

Priprava kakovostne in dietne hrane, pomoč v družini, možnost stalno ogrevanega stanovanja:

0 = nikoli

1 = redko

2 = pogosto

3 = zelo pogosto

Tabela 10.2.1. Pomoč pri negi

	nikoli		redko		pogosto		zelo pogosto		skupaj		indeks	standardni odklon
	f	f%	f	f%	f	f%	f	f%	f	f%		
Osebna nega	32	46,4%	23	33,3%	10	14,5%	4	5,8%	69	100%	0,8	0,901
Zdravstvena nega	20	29%	30	43,5%	15	21,7%	4	5,8%	69	100%	1,04	0,865
Pomoč pri čiščenju stanovanja	43	61,4%	15	21,4%	10	14,3%	2	2,9%	70	100%	0,59	0,843
Pomoč pri dnevnih nakupih	41	61,2%	15	22,4%	9	13,4%	2	3%	67	100%	0,58	0,838
Pomoč pri hranjenju varovanca	50	71,4%	12	17,1%	8	11,3%	0	0%	70	100%	0,40	0,689
Pomoč pri ogrevanju hiše	41	58,6%	12	17,1%	13	18,6%	4	5,7%	70	100%	0,71	0,965
Potrebujem finančno pomoč	12	17,6%	15	22,1%	16	23,5%	25	36,8%	68	100%	1,79	1,127
Pomoč pri delu z invalidno osebo potrebujem	15	21,4%	30	42,9%	18	25,7%	7	10%	70	100%	1,24	0,908

Tabela 10.2.2. Osebno počutje

	nikoli		redko		pogosto		zelo pogosto		skupaj		indeks	standardni odklon
	f	f%	f	f%	f	f%	f	f%	f	f%		
Se počutite zdravega	1	1,4%	4	5,6%	36	50,7%	30	42,3%	71	100%	2,34	0,653
Je vaš zakonski partner zdrav	6	9,7%	6	9,7%	25	40,3%	25	40,3%	62	100%	2,11	0,943
Jemljeta zdravila	31	43,7%	23	32,4%	8	11,3%	9	12,7%	71	100%	0,93	1,033
Kako pogosto obiskujete zdravnika zaradi sebe	8	11,3%	52	74,3%	10	14,3%	0	0%	70	100%	1,03	0,510
Kako pogosto obiskujete zdravnika zaradi varovanca	2	2,8%	33	46,5%	28	39,4%	8	11,3%	71	100%	1,62	0,763
Vas kdaj obiskuje patronažna sestra	52	74,3%	12	17,1%	4	5,7%	2	2,9%	70	100%	0,37	0,726
Vas kdaj obišče predstavnik lokalne skupnosti	59	83,1%	11	15,5%	0	0%	1	1,4%	71	100%	0,20	0,496
Predstavnik podjetje, ki se ukvarja z medicinski tehničnimi pripomočki	59	83,1%	8	11,3%	3	4,2%	1	1,4%	71	100%	0,24	0,597

Tabela 10.2.3. Prosti čas

	nikoli		redko		pogosto		zelo pogosto		skupaj		indeks	standardni odklon
	f	f%	f	f%	f	f%	f	f%	f	f%		
Razpolagam s prostim časom	2	2,9%	53	76,8%	12	17,4%	2	2,9%	69	100%	1,20	0,531
Se dodatno izobražujem	39	60%	19	29,2%	5	7,7%	2	3,1%	65	100%	0,54	0,772
Vrtnarim	14	20,3%	19	27,5%	23	33,3%	13	18,8%	69	100%	1,51	1,024
Honorarno delam še druga dela	46	78%	7	11,9%	5	8,5%	1	1,7%	59	100%	0,34	0,710
Hodim na izlete	14	21,2%	42	63,6%	7	10,6%	3	4,5%	66	100%	0,98	0,712
Berem dnevne časopise	3	4,6%	32	49,2%	22	33,8%	8	12,3%	65	100%	1,54	0,772
Berem knjige	18	27,7%	31	47,7%	10	15,4%	6	9,2%	65	100%	1,06	0,899
Gledam TV	1	1,4%	33	47,1%	27	38,6%	9	12,9%	70	100%	1,65	0,726
Obiščem prijatelje, sorodnike	2	2,9	33	47,1%	22	31,4%	13	18,6%	70	100%	1,66	0,814
	f	f%	f	f%	f	f%	f	f%	f	f%		
10 dni dopusta na morju	Nikoli		Vsakih pet let		Vsako drugo leto		Vsako leto		Skupaj			
	21	30,9%	7	10,3%	11	16,2%	29	42,6%	68	100%	1,71	1,305

Tabela 10.2.4. Kakovost življenja

	kletni prostori		pritličje		prvo nadstropje		višje nadstropje		skupaj		indeks	standardni odklon
	f	f%	f	f%	f	f%	f	f%	f	f%		
V katerem nadstropju delate z varovancem	0	0%	37	52,1%	19	26,8%	15	21,1%	71	100%	1,83	1,276
	Sploh ne		Bolj slab		Primeren		Zelo primeren		Skupaj			
	f	f%	f	f%	f	f%	f	f%	f	f%		
Je dostop do izhoda iz stanovanja primeren	3	4,2%	6	8,5%	29	40,8%	33	46,5%	71	100%	2,30	0,800
	Ne		Da		Vključujem po potrebi		Ne zmorem plačila		Skupaj			
Imate centralno ogrevanje	2	2,8%	66	93%	3	4,2%	0	0%	71	100%	2,87	0,533
	Skoraj nikoli		Redko		Pogosto		Zelo pogosto		Skupaj			
	f	f%	f	f%	f	f%	f	f%	f	f%		
Si lahko privoščite stalno ogrevano stanovanje	0	0%	2	2,8%	22	31%	47	66,2%	71	100%	2,63	0,541
Si pripravljate za vas in varovanca kakovostno hrano	1	1,4%	5	7%	27	38%	38	53,5%	71	100%	2,44	0,691
Si pripravljate za vas in varovanca dietno hrano	29	40,8%	29	40,8%	5	7,4%	8	11,3%	71	100%	0,90	0,973
Imate pomoč v družini	10	14,1%	15	21,1%	30	42,3%	16	22,5%	71	100%	1,73	0,970

Tabela 10.2.5. Izražene potrebe

	da		ne		Ne vem		Odkvisno od okoliščin in plačila		Skupaj	
	f	f%	f	f%	f	f%	f	f%	f	f
Smatrate svoje delo za začasno in vezano samo na sedanjega varovanja	43	60,6%	4	5,6%	20	28,2%	4	5,6%	71	100%
Se pripravljate na vrnitev v drugo obliko delovnega razmerja	4	5,6%	44	62%	15	21,1%	8	11,3%	71	100%
Višji dohodek in plačilo za delo	ni potreben		Potreben malo višji		potrebna je povprečna bruto plača v RS		potrebno je plačilo, ki ustreza 24 urnemu delovnemu času		Skupaj	
	1	1,4%	2	2,8%	19	26,8%	49	69%	71	100%
Ureditev statusa na način, da bi bilo omogočen premor med delom	Ni potreben		Zaradi narave družinske pomoči to urejamo sami		Zaradi narave sosedске pomoči to urejamo sami		Nujno potrebno urediti in plačati to pomoč		Skupaj	
	5	7%	23	32,4%	3	4,2%	40	56,3%	71	100%
Ureditev statusa na način, da bi bilo omogočen letni dopust	Ni potreben		Zaradi narave družinske pomoči to urejamo sami		Zaradi narave sosedске pomoči to urejamo sami		Nujno potrebno urediti in plačati to dopust		Skupaj	
	4	5,6%	8	11,3%	1	1,4%	58	81,7%	71	100%
Ureditev statusa na način, da bi bilo omogočeno izobraževanje	Ni potreben		Zaradi narave družinske pomoči to urejamo sami		Zaradi narave sosedске pomoči to urejamo sami		Nujno potrebno urediti in plačati to izobraževanje		Skupaj	
	19	26,8%	16	22,5%	1	1,4%	35	49,3%	71	100%

Tabela 10.2.6. Socialna mreža

	<i>Partnerja</i>		<i>Starše</i>		<i>Hčer/sina</i>		<i>Sorodnike</i>		<i>Prijatelje</i>		<i>Sosede</i>		<i>Nimam nikogar</i>		<i>drugo</i>	
	f	f%	f	f%	f	f%	f	f%	f	f%	f	f%	f	f%	f	f%
Pomoč pri delu z invalidno osebo	55	77,5%	13	18,3%	34	47,9%	11	15,5%	4	5,6%	3	4,2%	3	4,2%	3	4,2%
Krajše varstvo invalidne osebe	40	56,3%	20	28,2%	37	52,1%	15	21,1%	8	11,3%	6	8,5%	4	5,6%	2	2,8%
Pogovor o težavah, ki vas spremljajo ob skrbi za invalidno osebo	52	71,8%	8	11,3%	20	28,2%	11	15,5%	21	29,6%	3	4,2%	3	4,2%	5	7%
Posvet pred pomembnimi odločitvami	54	76,1%	8	11,3%	15	21,1%	5	7%	6	8%	0	0%	2	2,8%	9	12,7%

Tabela 10.2.7. Delo družinskega pomočnika

	<i>1</i>		<i>2</i>		<i>3</i>		<i>4</i>		<i>5</i>			<i>Skupaj</i>	
	f	f%	f	f%	f	f%	f	f%	f	f%		f	f%
Lahko	2	3%	4	6%	16	23,9%	15	21,1%	30	42,3%	Težko	67	100%
Neizčrpavajoče	2	3%	9	13,6%	12	18,2%	20	30,3%	23	34,8%	Izčrpavajoče	66	100%
Cenjeno	11	16,4%	1	1,5%	12	17,9%	16	23,9%	27	40,3%	Necenjeno	67	100%
Fizično nenaporno	5	7,2%	3	4,3%	11	15,9%	11	15,9%	39	56,5%	Fizično naporno	69	100%
Psihično nenaporno	5	7,2%	2	2,9%	21	30,4%	10	14,5%	31	44,9%	Psihično naporno	69	100%
Dobro plačano	3	4,3%	0	0%	1	1,4%	3	4,3%	63	90%	Slabo plačano	70	100%

Priloga 10.3. Kodiranje

Tabela 10.3.1. Kodiranje argumentiranih odgovorov

Odgovori na vprašanje »Zakaj niste zadovoljni s spremembo zakonodaje?«		
	Relevantna izjava	Pomen (koda)
1.	/	
2.	/	
3.	/	
4.	Da- da se uredijo stvari.	
5.	/	
6.	Da- Spremembe so vendar vredne.	Spremembe so vredne
7.	/	
8.	/	
9.	Ker so uporabniki navadno malo pozabljeni in smo pomočniki premalo obveščeni od socialnih delavcev.	Premalo obveščeni s strani socialnih delavcev
10.	Ker smo premalo cenjeni, prepočasi se odvijajo stvari.	Premalo cenjeni
11.	/	
12.	Ker nas imajo za drugorazredne.	Premalo cenjeni
13.	Počasi se odvijajo.	Spremembe se odvijajo prepočasi
14.	Da	
15.	Ker gre vse prepočasi.	Spremembe se odvijajo prepočasi
16.	Da	
17.	Da	
18.	Da	
19.	Nas ne obravnavajo prav.	Nepravilno nas obravnavajo
20.	Da-izboljšanje razmer, vendar gre prepočasi.	Spremembe se odvijajo prepočasi
21.	Da	
22.	Ker nas imajo za drugorazredne.	Premalo cenjeni
23.	Nisem seznanjena.	Nisem seznanjena
24.	Da	

25.	Ker se počasi odvija.	Spremembe se odvijajo prepočasi
26.	Prepočasi se rešuje.	Spremembe se odvijajo prepočasi
27.	Slabe plače.	Neprimerno plačilo
28.	/	
29.	Da	
30.	Da	
31.	Da-ker upam, da bomo res dobili regres in boljše plačilo.	Neprimerno plačilo
32.	Ne ceni se poklic, neprimerno plačilo.	Premalo cenjeni, neprimerno plačilo
33.	/	
34.	/	
35.	Zaradi nejasnih, netočnih informacij, počasnost postopka.	Nejasne informacije, spremembe se odvijajo prepočasi
36.	Ni dopusta, ni bolniške, ni honorarja.	Ni dopusta, ni bolniške, ni honorarja
37.	Da- ker se bo uredil status pomočnika.	
38.	Zaradi plačila.	Zaradi plačila
39.	Ni dopusta, dodatka za nego.	Ni dopusta, dodatka za nego
40.	Ker smo prikrajšani za veliko stvari.	Smo prikrajšani
41.	Da	
42.	Zaradi plačila.	Zaradi plačila
43.	Da	
44.	Nedorečena.	Nedorečena.
45.	Zaradi plačila.	Zaradi financiranja (plačila)
46.	Ni dopusta, ni bolniške.	Ni dopusta, ni bolniške
47.	Ker je nega in postrežba dodana invalidni osebi.	Dodatek za nego in postrežbo
48.	Da	
49.	Nimamo dodeljenega ne regresa, ne dopusta, ne bolniške, ne dobimo dodatka za nego in pomoč.	Ni dopusta, bolniške, regresa in dodatka za nego in pomoč
50.	Ukinjen dodatek za postrežbo in pomoč.	dodatek za postrežbo in pomoč
51.	Veliko dolžnosti, malo pravic.	Malo pravic, veliko dolžnosti
52.	Zelo sporno je plačilo družinskega pomočnika.	Zaradi financiranja (plačila)

53.	Ne poznam problematike od prej, sem DP šele nekaj časa.	Nisem seznanjena
54.	/	
55.	Zaradi slabega plačila.	Neprimerno plačilo
56.	Da	
57.	Vzamejo tudi tisto, kar nam pripada.	Vzamejo tisto, kar nam pripada
58.	/	
59.	/	
60.	Veliko dolžnosti, pravic pa imamo malo.	Malo pravic, veliko dolžnosti
61.	Zaradi plačila.	Zaradi plačila
62.	/	
63.	Še vedno so pomanjkljivosti.	Pomanjkljivosti
64.	Da	
65.	/	
66.	Da	
67.	/	
68.	Zaradi financiranja.	Zaradi financiranja
69.	Da	
70.	Da	
71.	Da	

Tabela 10.3.2. Kodiranje argumentiranih odgovorov

Odgovori na vprašanje »Zakaj ste kljub spremembi zakona o socialnem varstvu še obdržali status družinskega pomočnika?«		
	Relevantna izjava	Pomen (koda)
1.	Ker skrbimo za sina, ki je oseba s PP.	Skrb za otroka
2.	Ker otroka nimam kam dat, je v domači oskrbi.	Ni drugega varstva, domača oskrba
3.	/	
4.	Ker to rabimo.	Ker to potrebujemo
5.	/	
6.	Ker potrebujemo zaradi trenutne situacije.	Ker to potrebujemo
7.	/	
8.	Ker to sin rabi	Sin to potrebuje
9.	Ker ne morem opravljati drugega dela. Delodajalci ne potrebujejo osebe, ki ne more biti v službi maksimalno izkoriščena.	Ne dobim drugega dela
10.	Ker skrbim za človeka, ki ga želim imeti ob sebi.	Skrb za človeka, ga želim ob sebi
11.	Da živi z nami, saj mu naše okolje odgovarja (dom za enkrat ne pride poštevil).	Domače okolje
12.	Ker skrbim za sina.	Skrb za otroka
13.	/	
14.	/	
15.	Ker je to potrebno za sina	Sin to potrebuje
16.	Ker je to delno nadomestilo za dohodek.	Nadomestilo za dohodek
17.	/	
18.	Zaradi oskrbovanca.	Zaradi oskrbovanca
19.	Da skrbim za njo.	Skrb za otroka
20.	Hčer potrebuje pomoč.	Hči potrebuje pomoč
21.	/	
22.	Ker skrbim za svojo hčer.	Skrb za svojega otroka

23.	Ker potrebuje varovanec skrb in nego.	Potrebuje skrb in nego
24.	Rada delam s <i>svojim</i> otrokom.	Rada delam s svojim otrokom
25.	Ker <i>moram</i> vseeno skrbeti za invalida.	Skrb za invalida
26.	/	
27.	Zaradi otrok, ker se zato počutita boljše.	Zaradi otroka
28.	/	
29.	Zato ker sem brezposelna in stojim hčeri ob strani, čeprav je samostojna in komunikativna.	Brezposelnost, podpora otroka
30.	<i>Moram</i> skrbeti, ni druge možnosti.	Moram skrbeti, ni druge možnosti
31.	Vsaj ena oblika pomoči, ki je plačana, ko si brez zaposlitve in s tem lahko skrbiš za svojega otroka.	Brezposelnost, plačilo in skrb za otroka
32.	Potrebno je poskrbeti za otroka.	Skrb za otroka
33.	/	
34.	/	
35.	Še proučujemo o nadaljevanju statusa družinskega pomočnika.	Odločanje o nadaljnjem statusu
36.	Ker je bilo tako potrebno.	To potrebujemo
37.	Zaradi sina.	Zaradi otroka
38.	Je ljubljen in je skrb zanj pomembnejša od denarja.	Ljubljenost in skrb za osebo
39.	Nimam druge izbire.	Ni druge izbire
40.	Zato ker mi ni preostalo drugega.	Ni druge izbire
41.	Da pomagam <i>svoji</i> hčeri.	Da pomagam svojemu otroku
42.	Ker imam dosti dela in nimam več moči.	Izčrpanost
43.	Zato ker <i>moj otrok</i> odrašča v družinskem krogu vsak dan, ne samo ob koncu tedna.	Domače okolje (moj otrok)
44.	Ker sem do sedaj za vse stroške plačala sama, sedaj pa naj še nekaj da občina.	Delno nadomestilo za dohodek
45.	Ker moj varovanec živi že 31 let pri meni in	Ker varovanec živi pri meni, imam

	se lepo počuti. Imam ga rada.	ga rada
46.	Ker je bilo to potrebno.	Ker to potrebujemo
47.	Ker je to <i>moj invalidni otrok</i> in potrebuje <i>mojo nego in pomoč</i> .	Moj otrok potrebuje <u>mojo</u> nego in pomoč
48.	Zaradi finančnega stanja.	Zaradi finančnega stanja
49.	Nimam druge izbire.	Ni druge izbire
50.	Ni druge izbire.	Ni druge izbire
51.	Ker ni šlo drugače.	Ne gre drugače
52.	Zaradi moževe službe (delovnega časa) se ne izide drugače.	Ne gre drugače
53.	Ker mi je prioriteta moj otrok in njena dobrobit, ne glede na vse.	Otrok in njegova dobrobit je prioriteta.
54.	Ker sem to delala že prej solidarno.	Solidarnost
55.	Ker nemočnega ne moreš pustiti.	Nemočnega ne moreš pustiti.
56.	Ker je to <i>moj otrok</i> in me potrebuje.	Moj otrok me potrebuje
57.	Nisem dala otroka v zavod, zato skrbim zanj.	Skrb za otroka
58.	/	
59.	Ker morem poskrbet za sina, da mu je lepo, kakor mu je pač lahko.	Morem poskrbet za otroka
60.	Ker ne gre drugače.	Ne gre drugače
61.	Ker mi je skrb za otroka pomembnejša od denarja.	Skrb za otroka (pomembnejša od denarja)
62.	/	
63.	Moje podjetje je šlo v stečaj, zato mi status družinskega pomočnika odgovarja.	Stečaj podjetja (brez zaposlitve)
64.	Nisem imela druge izbire, ne glede na nove zakone.	Ni druge izbire
65.	Kljub temu je to najboljša možnost.	Kljub vsemu najboljša možnost
66.	Ker (invalidna) oseba ne more živeti sama.	Oseba ne more živeti sama
67.	/	

68.	Zaradi brezposelnosti.	Brezposelnost
69.	/	
70.	Ker ga nimamo kam dat, v dom ga ne damo.	Ni drugega varstva
71.	Zato, ker sem pripravljena nuditi pomoč in postrežbo možu.	Pripravljenost nuditi pomoč in postrežbo

Priloga 10.4. Zbirnik podatkov

Tabela 10.4.1. Zbirnik podatkov

šifra	1.	2.	3.	5.	6.	7.1.	7.2.	7.3.	7.4.	7.5.	7.6.	7.7.
1	1963	1	3	1991	0	0	0	0	0	0	0	0
2	1957	1	2	1986	1	0	0	0	0	0	0	0
3	1966	1	1	1991	1	0	0	0	0	0	0	0
4	1965	1	1	1990	1	1	0	0	0	0	0	0
5	1951	0	2	1953	1	0	0	0	0	1	0	0
6	1986	0	3	1983	1	1	0	0	0	0	0	0
7	1985	1	3	1957	1	0	0	0	0	0	0	0
8	1957	1	4	1983	0	0	0	0	0	1	0	0
9	1967	1	3	1991	0	0	0	0	0	0	1	0
10	1970	1	2	1964	0	0	0	0	0	1	0	0
11	1961	1	1	1981	0	0	0	0	0	0	0	0
12	1962	1	1	1986	0	1	0	0	0	0	0	0
13	1965	1	2	1990	1	0	0	0	0	0	0	1
14	1956	1	2	1929	1	0	0	0	0	0	0	0
15	1960	1	3	1991	0	0	0	0	0	1	0	0
16	1962	1	2	1982	0	0	0	0	0	0	0	0
17	1964	1	2	1987	1	1	0	0	0	0	0	0
18	1955	1	3	1978	0	1	0	0	0	0	0	0
19	1970	1	3	1961	1	1	0	0	0	0	0	0
20	1958	0	2	1984	1	0	1	0	0	0	0	0
21	1967	1	1	1990	0	0	0	0	0	0	0	0
22	1956	1	3	1980	1	0	0	0	0	1	0	0
23	1977	1	3	1973	0	1	0	0	0	0	0	0
24	1956	1	0	1978	0	0	1	0	0	0	0	0
25	1969	1	2	1965	0	0	0	0	0	1	0	0
26	1961	0	2	1982	0	0	0	0	0	1	0	0
27	1970	1	2	1991	1	0	0	0	0	1	0	0
28	1965	1	2	1991	0	0	0	0	0	0	0	0
29	1964	1	2	1991	1	1	0	0	0	0	0	0
30	1958	1	0	1979	1	0	0	0	0	0	0	0
31	1959	1	3	1987	1	0	0	0	0	0	0	0
32	1959	0	3	1987	1	0	0	0	0	0	0	0
33	1954	0	1	1955	1	0	0	0	0	0	1	0
34	1963	1	2	1960	1	1	0	0	0	0	0	0
35	1957	0	2	1982	0	0	0	0	0	0	0	0
36	1991	0	2	1934	0	0	0	0	0	1	0	0
37	1956	0	2	1983	0	0	1	0	0	0	0	0
38	1966	1	3	1989	0	0	0	0	0	0	0	0
39	1949	1	1	1989	1	0	0	0	0	0	0	0
40	1961	1	3	1984	1	0	0	0	0	1	0	0

41	1956	1	2	1991	1	1	0	0	0	0	0	0	
42	1957	1	6	1986	1	0	0	0	0	1	0	0	
43	1958	1	3	1988	0	0	0	0	0	1	0	0	
44	1954	1	6	1991	0	0	0	0	0	1	0	0	
45	1963	1	3	1974	0	0	0	0	0	0	0	0	
46	1989	1	2	1924	0	0	1	0	0	0	0	0	
47	1966	1	3	1990	0	0	0	0	0	1	0	0	
48	1959	1	0	1975	1	1	0	0	0	0	0	0	
49	1965	1	3	1989	0	0	0	0	0	0	0	0	
50	1947	1	2	1966	0	0	1	0	0	0	0	0	
51	1962	1	2	1952	0	0	0	0	0	0	0	0	
52	1952	1	3	1988	0	0	0	0	0	1	0	0	
53	1966	1	4	1990	1	1	0	0	0	0	0	0	
54	1960	1	3	1926	1	1	0	0	0	0	0	0	
55	1952	1	2	1926	1	0	0	0	0	0	0	0	
56	1967	1	1	1989	0	0	0	0	0	1	0	0	
57	1964	1	2	1988	1	0	0	0	0	0	0	0	
58	1954	1	1	1979	1	0	0	0	0	0	0	0	
59	1968	1	2	1992	0	0	0	0	0	1	0	0	
60	1965	1	2	1948	1	0	0	0	0	0	0	0	
61	1971	1	3	1990	1	0	0	0	0	0	0	0	
62	1976	1	1	1982	1	1	0	0	0	0	0	0	
63	1956	1	1	1981	0	1	0	0	0	0	0	0	
64	1958	1	2	1953	0	0	0	0	0	0	0	0	
65	1953	0	0	1949	0	0	0	1	0	0	0	0	
66	1959	0	3	1963	0	0	0	0	0	0	1	0	
67	1963	1	2	1990	0	0	0	0	0	1	0	0	
68	1955	1	3	1924	0	0	0	0	0	0	0	0	
69	1969	0	1	1975	0	0	0	0	0	0	0	0	
70	1962	1	2	1983	0	0	0	0	0	0	0	0	
71	1951	1	2	1951	0	0	0	0	0	0	0	0	
Šifra	7.8.	7.9.	7.10.	7.11.	7.12.	8.	9.	10.	11.	12.	13.1.	13.2.	13.3.
1	0	1	0	0	0	0	0	2	1	18	1	1	0
2	0	0	1	0	0	0	1	3	1	23	0	0	0
3	0	1	0	0	0	0	0	2	1	18	1	1	1
4	0	0	0	0	0	0	1	4	1	18	1	0	0
5	0	0	0	0	0	0	0	2	0	10	1	0	0
6	0	0	0	0	0	1	1	4	3	3	0	0	1
7	0	1	0	0	0	1	0	2	2	3	0	1	0
8	0	0	0	0	0	0	1	6	1	27	1	1	0
9	0	0	0	0	0	0	0	3	1	18	1	0	0
10	0	0	0	0	0	2	1	3	0	1	0	1	0
11	0	1	0	0	0	1	0	0	1	12	1	1	1
12	0	0	0	0	0	0	1	3	1	20	1	1	0
13	0	0	0	0	0	0	0	3	1	19	0	1	0
14	0	1	0	0	0	0	1	4	9	1	0	1	1

15	0	0	0	0	0	0	1	4	1	19	1	1	0
16	0	1	0	0	0	0	0	2	1	14	0	1	0
17	0	0	0	0	0	0	1	1	1	23	0	1	0
18	0	0	0	0	0	0	0	0	1	32	0	1	0
19	0	0	0	0	0	0	0	2	9	19	1	1	0
20	0	0	0	0	0	2	1	6	1	15	0	1	0
21	0	0	1	0	0	0	0	3	1	3	0	1	0
22	0	0	0	0	0	0	1	4	1	29	0	1	0
23	0	0	0	0	0	2	0	0	0	10	0	0	0
24	0	0	0	0	0	0	1	3	1	32	0	1	0
25	0	0	0	0	0	0	1	3	9	22	1	1	0
26	0	0	0	0	0	0	1	4	9	22	0	1	0
27	0	0	0	0	0	0	1	3	1	20	0	1	0
28	0	0	0	1	0	0	0	2	1	18	0	1	0
29	0	0	0	0	0	0	0	2	1	19	1	0	0
30	0	0	1	0	0	0	0	2	1	30	1	0	0
31	0	0	0	1	0	0	1	3	1	23	1	1	0
32	0	0	0	0	1	0	1	3	1	6	1	0	0
33	0	0	0	0	0	0	1	3	0	5	0	0	0
34	0	0	0	0	0	0	1	3	9	10	0	0	0
35	0	1	0	0	0	0	1	5	1	24	0	1	0
36	0	0	0	0	0	1	0	2	7	1	0	0	0
37	0	0	0	0	0	2	1	4	1	4	1	0	0
38	0	1	0	0	0	0	1	4	1	21	0	0	0
39	0	1	0	0	0	0	0	2	1	20	0	1	0
40	0	0	0	0	0	0	0	2	1	26	1	0	0
41	0	0	0	0	0	1	1	4	1	19	1	1	1
42	0	0	0	0	0	0	1	7	1	23	1	0	0
43	0	0	0	0	0	0	1	3	1	21	0	1	0
44	0	0	0	0	0	0	1	4	1	19	0	1	0
45	0	1	0	0	0	0	1	5	9	31	0	0	0
46	0	0	0	0	0	1	0	2	9	3	0	0	0
47	0	0	0	0	0	0	1	3	1	20	1	0	0
48	0	0	0	0	0	3	0	0	1	27	0	1	0
49	0	0	1	0	0	0	1	3	1	20	1	0	0
50	0	0	0	0	0	0	1	2	1	40	0	1	0
51	0	1	0	0	0	0	1	5	9	20	0	0	0
52	0	0	0	0	0	0	1	4	1	22	1	0	0
53	0	0	0	0	0	0	1	6	1	20	1	0	0
54	0	0	0	0	0	2	0	2	8	4	0	0	1
55	1	0	0	0	0	0	0	1	9	3	1	0	0
56	0	0	0	0	0	0	1	3	1	21	1	0	0
57	0	0	0	1	0	0	1	5	1	22	1	0	0
58	0	1	0	0	0	0	0	2	1	30	0	1	0
59	0	0	0	0	0	0	1	4	1	18	0	1	0
60	0	1	0	0	0	0	1	5	1	20	0	0	0

61	0	0	0	1	0	0	1	3	1	20	1	0	0
62	0	0	0	0	0	0	0	2	9	10	0	0	0
63	0	0	0	0	0	3	1	4	1	15	0	1	0
64	0	1	0	0	0	0	1	4	0	3	1	0	0
65	0	0	0	0	0	2	0	2	3	15	1	1	0
66	0	0	0	0	0	2	1	0	3	5	1	1	1
67	0	0	0	0	0	0	1	4	1	2	1	0	0
68	0	0	0	0	1	1	0	0	2	7	1	0	0
69	0	1	0	0	0	0	1	0	0	15	1	0	0
70	0	1	0	0	0	0	1	4	1	27	1	0	0
71	0	1	0	0	0	0	1	4	0	5	0	1	1
Šifra	13.4.	13.5.	13.6.	14.1.	14.2.		14.3.	14.4.	14.5.	14.6.	15.	16.	17.
1	0	1	0	0	0		0	1	0	0	0	1	3
2	1	0	0	0	1		0	0	0	0	0	1	4
3	1	1	1	0	0		0	0	0	0	0	1	4
4	0	0	0	0	0		0	0	0	1	0	1	4
5	0	0	0	0	0		0	0	0	1	0	1	3
6	0	0	0	0	1		0	0	0	0	0	1	3
7	0	0	0	0	0		0	1	0	0	0	1	3
8	0	0	0	0	0		0	0	0	1	0	1	4
9	0	0	0	0	0		0	0	0	0	0	1	3
10	0	0	0	0	0		0	0	0	1	0	1	4
11	1	1	1	0	0		0	0	0	0	0	1	4
12	0	0	0	0	0		1	0	0	0	0	1	4
13	0	1	0	0	0		1	0	0	0	0	1	4
14	0	1	0	0	0		0	0	0	0	0	1	2
15	0	0	0	0	0		1	0	0	0	0	1	3
16	0	0	0	0	0		0	1	0	0	0	1	3
17	0	0	0	0	0		0	1	0	0	0	1	3
18	1	1	0	0	0		1	0	0	0	0	1	4
19	0	0	0	0	0		1	0	0	0	0	1	2
20	1	0	0	0	0		1	0	0	0	0	1	3
21	0	0	0	0	0		1	0	0	0	0	1	4
22	0	0	0	0	0		1	0	0	0	0	1	4
23	0	1	0	0	0		0	0	0	1	0	1	2
24	0	0	0	0	0		1	0	0	0	0	1	4
25	0	0	0	0	0		1	0	0	0	0	1	3
26	0	0	0	0	0		0	0	0	0	0	1	4
27	0	0	0	1	0		0	0	0	0	0	1	4
28	0	0	1	0	0		0	1	0	0	0	1	3
29	0	0	0	0	0		0	0	0	1	0	1	2
30	0	0	0	0	0		1	0	0	0	0	1	3
31	0	0	0	0	0		0	0	0	0	0	1	3
32	0	0	0	0	0		0	0	0	0	0	1	2
33	0	0	0	0	0		0	0	0	0	0	1	4
34	0	0	0	0	0		0	0	0	0	0	1	4

35	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	1	2
36	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
37	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	3
38	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	1	3
39	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	3
40	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	1	2
41	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	1	2
42	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	1	2
43	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	3
44	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0
45	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	1	3
46	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
47	0	1	0	0	1	0	0	0	0	1	1	2
48	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	2
49	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	3
50	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	3
51	0	1	1	0	0	0	1	0	0	0	1	4
52	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	4
53	0	1	0	0	1	0	0	0	0	1	1	3
54	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	4
55	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	4
56	0	1	0	0	1	0	0	0	0	1	1	2
57	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	1	3
58	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	4
59	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	2
60	0	1	1	0	0	1	0	0	0	0	1	3
61	0	0	1	0	1	1	0	0	0	0	1	2
62	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	1	4
63	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	2
64	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	4
65	0	1	0	0	0	1	1	0	0	0	1	3
66	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	1	4
67	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	3
68	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	4
69	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	2
70	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	2
71	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	3
Šifra	18.	19.1.	19.2.	19.3.	19.4.	19.5.	20.	21.1.	21.2.	21.3.	21.4.	21.5.
1	0	0	0	1	0	1	0	1	1	2	0	1
2	1	0	0	1	0	1	0	1	0	0	0	1
3	1	1	0	1	0	0	0	1	0	0	0	1
4	1	0	0	0	0	1	1	1	0	0	0	1
5	0	0	0	1	0	0	0	1	0	2	99	1
6	1	1	1	0	0	0	0	3	3	0	0	1
7	1	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	1
8	5	0	0	0	0	1	1	1	2	3	0	1

9	1	0	0	0	0	1	0	2	1	0	1	1
10	1	0	1	0	0	1	0	1	0	1	0	1
11	4	1	1	1	0	1	1	1	0	1	0	1
12	1	0	1	1	0	1	0	1	1	2	0	1
13	4	0	1	0	0	1	0	1	2	2	2	2
14	3	0	0	0	1	1	0	1	2	1	0	1
15	0	0	0	1	0	0	0	1	0	2	0	1
16	4	0	1	1	0	1	0	2	1	3	0	1
17	4	0	0	1	0	0	0	2	0	2	99	1
18	0	0	1	0	0	1	0	2	2	2	0	2
19	1	0	0	0	0	1	0	1	0	3	0	0
20	0	0	0	1	0	1	0	2	0	2	0	1
21	1	0	1	0	0	1	0	1	0	0	2	1
22	0	0	1	0	1	1	0	2	1	3	0	0
23	2	1	1	0	0	1	0	2	0	0	1	0
24	3	1	1	0	0	1	0	2	0	0	0	1
25	1	0	0	0	0	1	0	1	0	2	0	0
26	1	0	0	0	0	1	0	1	1	1	0	0
27	1	0	1	0	0	1	0	1	0	1	0	0
28	1	0	0	1	0	1	0	1	0	1	1	0
29	1	0	1	0	0	0	0	3	99	99	99	3
30	4	0	1	1	0	0	0	0	0	1	0	1
31	1	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	1
32	0	1	1	0	0	0	1	1	1	3	2	0
33	7	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	1
34	4	0	0	1	0	0	0	99	99	2	99	1
35	0	0	1	0	0	0	0	1	0	1	1	1
36	1	0	0	1	0	0	0	1	0	3	0	1
37	0	0	0	0	0	1	0	1	0	1	1	1
38	4	0	1	0	0	0	0	2	0	1	0	2
39	1	0	0	1	0	0	0	1	0	2	99	0
40	4	0	0	0	0	1	0	1	99	99	99	99
41	4	0	1	0	0	1	0	1	0	3	0	1
42	5	0	0	1	0	0	0	1	99	0	0	1
43	4	0	0	1	0	1	0	2	3	0	3	3
44	1	0	1	0	0	1	0	0	1	2	2	3
45	4	0	1	1	0	1	0	1	1	2	0	1
46	1	0	0	1	0	0	0	1	0	3	0	1
47	5	0	0	1	0	0	0	1	0	2	0	1
48	1	1	1	0	0	1	0	1	1	2	0	0
49	1	0	0	1	0	0	0	1	0	2	0	1
50	4	1	0	1	0	1	0	1	0	3	99	99
51	1	0	0	1	0	1	0	1	1	2	0	1
52	1	0	0	1	0	0	1	1	1	1	0	1
53	1	0	1	0	0	0	0	2	1	2	0	1
54	3	0	0	0	0	1	0	1	99	2	99	99

55	1	0	1	0	0	0	0	1	0	1	0	0
56	1	0	0	1	0	0	0	1	0	2	0	1
57	5	0	0	1	0	0	1	1	0	2	0	0
58	4	0	1	0	0	1	0	1	0	3	0	1
59	4	0	1	1	0	0	1	1	1	1	0	2
60	4	0	0	0	0	1	0	1	0	3	1	1
61	1	0	1	0	0	0	0	2	0	0	2	1
62	1	0	1	0	0	0	0	1	0	2	0	1
63	5	0	1	0	0	0	0	1	0	1	1	2
64	1	0	1	0	0	1	0	1	1	1	99	99
65	7	0	0	1	0	1	0	1	1	1	0	0
66	1	0	0	1	0	0	1	1	1	1	0	2
67	1	0	1	0	0	1	0	1	2	2	99	2
68	0	0	1	0	0	0	0	1	0	1	0	1
69	5	0	1	0	0	0	99	1	1	1	99	1
70	7	0	1	0	0	1	0	99	99	3	99	99
71	4	0	1	0	0	0	0	1	1	3	0	0
Šifra	21.6	21.7	21.8	21.9	21.10	22.1	22.2	22.3	22.4	22.5	22.6	22.7
1	0	2	1	1	1	2	2	2	2	2	2	3
2	99	0	0	1	1	1	2	0	0	0	0	0
3	2	1	2	3	99	0	0	0	0	0	0	3
4	1	1	1	1	3	0	3	0	0	0	3	3
5	99	0	1	0	0	99	0	0	0	0	0	1
6	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0
7	2	1	3	3	3	0	0	1	1	0	0	2
8	3	1	2	1	3	0	1	2	2	0	2	2
9	1	1	2	1	3	1	1	2	1	1	0	1
10	1	0	2	1	0	0	2	1	3	1	2	2
11	1	0	1	1	0	0	0	0	1	0	0	1
12	1	0	1	3	0	0	1	0	0	0	0	1
13	1	3	1	2	3	2	2	0	0	0	0	2
14	1	0	1	1	0	1	1	1	0	0	2	1
15	1	1	2	1	3	0	1	0	2	0	0	3
16	3	3	1	2	3	0	1	1	0	0	0	1
17	1	0	2	1	0	0	1	0	0	0	0	1
18	3	2	2	2	3	0	0	0	0	0	0	3
19	2	0	1	2	1	0	0	0	0	0	1	3
20	1	1	2	1	0	1	1	0	1	0	0	1
21	1	1	2	2	3	1	1	0	0	0	0	3
22	1	1	1	1	2	1	1	1	1	0	2	3
23	3	3	2	2	99	0	1	0	0	0	1	0
24	1	0	1	1	2	0	0	0	0	0	0	1
25	1	1	1	1	0	1	1	3	0	1	0	1
26	1	0	1	1	3	1	2	1	1	0	2	2
27	1	1	1	2	3	0	1	1	0	0	0	2
28	1	1	1	1	2	0	0	1	1	2	0	2

29	3	3	3	3	3	0	0	0	0	0	0	0
30	2	0	2	2	0	2	2	2	2	2	2	2
31	2	1	1	1	2	2	0	0	0	0	0	2
32	2	3	3	3	0	0	0	0	0	0	0	0
33	99	0	2	2	3	0	2	0	0	0	0	0
34	2	1	1	2	3	1	99	2	99	1	2	99
35	2	1	2	1	2	1	2	2	1	1	1	1
36	1	0	1	2	1	2	3	1	1	0	1	3
37	2	1	2	1	0	0	0	0	1	0	1	2
38	2	2	2	2	2	1	1	0	0	0	1	3
39	99	0	2	2	0	1	0	0	0	0	0	3
40	99	2	1	2	2	1	99	0	0	1	99	99
41	1	0	1	1	3	0	1	0	0	0	0	0
42	2	2	2	1	3	1	1	2	1	1	0	3
43	2	2	3	3	3	0	2	0	2	0	0	2
44	1	1	1	3	3	0	1	2	0	1	1	3
45	2	2	2	3	3	1	1	2	2	2	2	3
46	1	0	3	3	1	2	1	0	0	0	1	3
47	2	1	2	2	3	1	1	1	99	0	2	3
48	0	0	1	99	0	0	1	0	0	0	0	3
49	3	1	2	2	3	1	0	0	0	0	0	3
50	2	99	2	1	0	0	0	0	0	0	0	0
51	2	1	1	1	3	1	0	0	0	0	0	1
52	2	1	3	3	3	0	1	0	0	2	0	3
53	3	3	3	3	3	1	0	0	0	0	0	3
54	1	99	99	1	2	3	3	1	99	1	3	2
55	1	1	1	1	0	1	1	0	0	0	1	2
56	1	1	2	2	2	0	1	1	1	0	1	3
57	2	1	2	2	3	3	3	1	2	2	1	3
58	2	1	3	1	0	0	2	0	0	0	3	0
59	1	1	1	2	3	1	2	0	0	1	0	0
60	1	2	1	1	0	1	2	0	0	0	0	0
61	2	1	2	2	2	3	1	0	0	2	0	3
62	1	2	1	2	3	2	1	0	0	0	0	1
63	2	1	1	1	3	0	0	0	0	0	0	1
64	2	99	2	1	0	0	1	0	1	0	0	0
65	1	99	1	0	99	1	1	1	1	0	1	2
66	1	1	2	1	2	0	1	0	1	0	0	1
67	3	2	2	3	1	2	2	2	2	2	2	2
68	1	1	1	1	3	2	1	1	2	1	2	3
69	1	99	1	2	1	2	2	3	3	1	3	3
70	99	99	3	3	0	99	2	99	99	99	2	99
71	1	1	1	1	0	3	0	0	0	0	0	2
Šifra	22.8.	23.1.	23.2.	23.3.	23.4.	23.5.	23.6.	23.7.	23.8.	24.1.	24.2.	24.3.
1	2	1	1	1	1	0	0	0	0	0	1	0
2	1	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0

3	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
4	1	1	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0
5	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1
6	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	0
7	1	0	1	0	1	1	0	0	0	0	1	0
8	2	1	0	1	1	0	0	0	0	1	0	1
9	2	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
10	1	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	1
11	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1
12	0	1	0	1	1	0	0	0	0	1	0	1
13	1	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1
14	1	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1
15	2	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1
16	2	1	1	1	1	0	0	0	0	1	1	0
17	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
18	1	1	1	1	0	1	0	0	0	1	0	1
19	1	1	1	0	1	0	0	0	0	1	1	0
20	1	1	0	1	0	0	0	0	0	1	0	1
21	3	1	0	1	0	1	0	0	0	1	0	1
22	2	1	0	1	0	0	0	0	0	1	0	1
23	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0
24	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0
25	1	1	1	1	0	0	0	0	0	1	1	1
26	1	1	0	1	0	0	0	0	0	1	0	1
27	1	1	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0
28	3	1	0	1	0	0	0	0	0	1	0	1
29	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0
30	2	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1
31	2	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0
32	0	1	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0
33	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
34	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1
35	2	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
36	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0
37	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1
38	1	1	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0
39	3	1	0	1	0	0	0	0	0	1	0	1
40	1	1	0	1	0	0	0	0	0	1	0	1
41	1	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0
42	2	1	0	1	0	0	0	0	1	0	0	1
43	2	1	1	1	0	0	0	0	0	1	1	1
44	1	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0
45	2	1	0	1	0	0	0	0	0	1	0	1
46	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0
47	1	1	0	1	0	0	0	0	0	1	0	1
48	2	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0

49	3	1	0	1	0	0	0	0	0	1	1	1
50	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1
51	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1
52	1	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0
53	1	1	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0
54	2	1	0	1	0	0	0	0	0	1	0	1
55	2	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0
56	1	1	0	1	0	0	0	0	0	1	0	1
57	3	1	1	1	0	0	0	0	0	1	1	1
58	3	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
59	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0
60	2	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
61	2	1	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0
62	1	1	1	0	0	0	0	0	0	1	1	0
63	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0
64	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1
65	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
66	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0
67	2	1	0	1	0	0	0	0	0	1	0	1
68	3	0	0	0	1	1	1	0	0	0	0	0
69	1	1	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0
70	99	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
71	1	0	1	1	0	0	1	0	0	0	1	0
Šifra	24.4.	24.5.	24.6.	24.7.	24.8.	25.1.	25.2.	25.3.	25.4.	25.5.	25.6.	25.7.
1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
2	0	1	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0
3	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0
4	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0
5	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0
6	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1
7	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0
8	1	1	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0
9	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
10	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
11	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
12	1	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0
13	0	1	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0
14	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
15	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0
16	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
17	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
18	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
19	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
20	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
21	0	1	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0
22	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0

23	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1
24	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0
25	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
26	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
27	0	1	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0
28	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
29	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
30	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0
31	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
32	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
33	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0
34	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0
35	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
36	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0
37	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
38	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0
39	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
40	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0
41	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
42	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
43	1	1	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0
44	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
45	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0
46	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0
47	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
48	1	0	0	0	1	0	0	1	1	0	0	0
49	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
50	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0
51	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0
52	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
53	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0
54	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
55	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
56	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
57	0	1	0	0	0	1	1	1	0	0	0	0
58	0	1	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0
59	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
60	1	1	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0
61	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
62	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0
63	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0
64	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0
65	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
66	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
67	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
68	1	1	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0

69	1	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0
70	1	1	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0
71	0	1	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0
Šifra	25.8.	26.1.	26.2.	26.3.	26.4.	26.5.	26.6.	26.7.	26.8.	27.1.	27.2.	27.3.
1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	1	3
2	0	1	0	0	0	1	0	0	0	1	2	2
3	0	1	0	1	0	0	0	0	0	2	3	2
4	1	1	0	0	0	0	0	0	1	3	2	0
5	0	0	0	1	0	0	0	0	0	3	0	0
6	0	0	0	0	0	0	0	1	0	3	99	0
7	0	0	1	0	0	0	0	0	0	2	99	0
8	0	1	0	1	0	0	0	0	0	2	2	3
9	0	1	0	0	0	0	0	0	0	2	2	0
10	0	1	0	0	0	0	0	0	0	2	0	3
11	1	0	0	0	0	0	0	0	1	2	99	3
12	0	1	0	0	1	0	0	0	0	3	3	1
13	0	1	0	0	0	1	0	0	0	2	2	0
14	0	1	0	0	0	0	0	0	0	3	3	0
15	0	1	0	1	0	0	0	0	0	2	2	1
16	0	1	0	0	0	0	0	0	0	3	0	0
17	0	1	0	0	0	0	0	0	0	3	3	0
18	0	1	0	0	0	0	0	0	0	3	3	0
19	0	1	0	0	0	0	0	0	0	3	3	0
20	0	1	0	0	0	0	0	0	0	3	3	1
21	0	1	0	0	0	1	0	0	0	3	3	1
22	0	1	0	1	0	0	0	0	0	2	2	0
23	0	0	0	0	0	0	0	1	0	3	2	0
24	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	1	1
25	0	1	0	0	0	0	0	0	0	3	3	0
26	0	1	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0
27	0	1	1	0	0	0	0	0	0	3	3	0
28	0	1	0	0	0	0	0	0	0	3	2	0
29	0	1	0	0	0	0	0	0	0	3	3	0
30	0	1	0	1	0	0	0	0	0	1	2	2
31	0	1	0	0	0	0	0	0	0	3	3	0
32	0	1	0	0	0	0	0	0	0	3	2	0
33	1	0	0	0	0	0	0	0	1	2	1	1
34	1	0	0	0	0	0	0	0	1	2	3	1
35	1	1	0	0	0	0	0	0	1	3	3	1
36	0	0	1	0	0	0	0	0	0	3	99	3
37	0	1	0	0	0	0	0	0	0	2	2	2
38	0	1	1	0	0	0	0	0	0	3	3	0
39	0	1	0	0	0	0	0	0	0	2	2	1
40	0	1	0	1	0	0	0	0	0	3	3	1
41	0	1	0	0	0	0	0	0	0	2	1	0
42	0	1	0	0	0	0	0	0	0	2	2	2

43	0	1	0	1	0	0	0	0	0	2	2	1
44	0	1	0	0	0	0	0	0	0	3	3	2
45	0	1	0	1	0	0	0	0	0	2	2	1
46	0	0	1	0	0	0	0	0	0	3	99	0
47	0	1	0	0	0	0	0	0	0	2	2	2
48	0	0	0	1	1	0	0	0	0	2	2	2
49	0	1	0	0	0	0	0	0	0	2	2	1
50	0	1	0	1	0	0	0	0	0	2	0	3
51	0	1	0	1	0	0	0	0	0	2	3	1
52	1	1	0	0	0	0	0	0	1	2	2	0
53	0	1	0	0	0	0	0	0	0	2	3	3
54	1	0	0	0	0	0	0	0	1	2	3	1
55	1	1	0	0	0	0	0	0	1	2	2	3
56	0	1	0	0	0	0	0	0	0	2	2	1
57	0	1	1	1	0	0	0	0	0	2	2	1
58	0	1	0	0	0	1	0	0	0	3	3	0
59	0	1	0	0	0	0	0	0	0	2	2	0
60	0	1	0	1	0	0	0	0	0	3	3	0
61	0	1	0	0	0	0	0	0	0	3	3	0
62	0	0	1	0	0	0	0	0	0	3	3	1
63	0	0	0	0	0	1	0	0	0	2	99	1
64	0	0	0	1	0	0	0	0	0	3	1	1
65	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
66	1	0	0	0	0	0	0	0	1	2	99	1
67	0	1	0	0	0	0	0	0	0	2	2	1
68	0	0	0	0	1	0	0	0	0	2	99	3
69	0	1	0	0	1	0	0	0	0	2	99	1
70	0	1	0	0	0	0	0	0	0	3	3	0
71	0	0	1	0	0	1	0	0	0	2	1	0
Šifra	27.4.	27.5.	27.6.	27.7.	27.8.	28.1.	28.2.	28.3.	28.4.	28.5.	28.6.	28.7.
1	2	1	0	1	0	3	2	3	3	3	3	3
2	2	1	0	0	0	3	3	3	2	2	1	0
3	2	2	0	0	0	0	3	3	3	3	2	2
4	1	2	0	0	0	3	2	3	1	2	0	2
5	1	1	0	0	0	0	3	3	3	2	0	0
6	0	1	0	1	0	3	3	3	3	2	0	2
7	0	2	0	0	0	0	2	3	2	3	1	0
8	2	2	0	0	0	3	2	3	3	3	2	0
9	1	2	0	0	1	3	3	3	3	1	0	1
10	1	1	1	0	0	3	0	0	3	3	1	2
11	1	2	0	0	0	0	2	3	3	1	1	1
12	1	2	0	0	1	1	3	3	3	3	2	2
13	0	2	0	0	0	3	2	3	2	3	0	2
14	1	1	1	0	2	1	3	3	3	3	1	2
15	1	1	1	0	0	3	2	3	3	2	3	1
16	1	1	0	0	0	3	3	3	3	3	0	2

17	1	1	0	0	0	3	2	3	2	2	0	2
18	1	1	0	0	0	0	1	2	2	2	1	0
19	1	1	0	0	0	3	2	3	3	3	0	1
20	1	3	0	0	0	3	2	3	2	2	0	3
21	1	2	1	3	3	0	1	3	3	3	0	3
22	1	2	0	0	1	3	3	3	2	2	1	2
23	1	2	0	0	0	1	3	3	3	3	2	2
24	99	1	2	0	0	1	2	3	3	2	1	2
25	0	3	0	0	0	3	3	3	3	3	0	3
26	1	2	0	1	0	1	3	2	1	2	1	2
27	1	2	99	0	0	3	3	3	3	2	0	2
28	1	3	0	0	0	1	3	3	2	2	1	1
29	1	1	0	0	0	1	3	3	3	3	1	3
30	2	2	0	0	0	3	3	3	2	2	1	2
31	1	1	0	1	1	1	3	3	3	3	0	1
32	1	2	0	0	0	3	3	3	3	3	3	1
33	0	1	2	0	0	3	3	3	3	2	0	0
34	1	1	0	0	0	1	3	3	2	2	0	2
35	0	3	0	0	0	0	1	2	2	3	2	3
36	2	3	2	1	0	3	3	3	2	3	3	3
37	1	2	0	1	0	3	2	3	2	2	2	2
38	1	2	0	0	0	1	2	3	3	3	0	3
39	1	1	0	0	0	3	2	3	3	3	0	3
40	1	1	0	0	0	0	2	3	3	3	0	3
41	1	1	0	0	0	3	3	3	3	2	1	1
42	2	1	0	1	0	0	3	3	3	3	1	2
43	1	1	0	0	1	0	3	3	3	3	1	2
44	1	1	0	1	0	3	2	3	3	3	0	2
45	1	1	0	0	0	3	2	3	2	2	0	2
46	1	1	2	1	0	3	3	3	2	3	1	3
47	2	2	0	0	0	1	2	3	3	3	1	2
48	1	1	0	1	0	3	3	3	3	3	0	0
49	1	1	0	0	0	1	0	3	3	3	0	3
50	1	1	1	0	0	1	2	3	2	2	1	0
51	1	1	1	0	0	3	2	3	3	3	1	1
52	1	1	0	0	0	1	3	3	3	2	0	3
53	1	1	0	0	0	3	3	3	3	3	0	2
54	2	2	0	0	1	1	1	0	3	2	0	2
55	2	3	3	0	2	0	1	3	3	3	3	2
56	1	2	0	0	1	3	3	3	3	3	1	2
57	1	2	0	0	0	3	2	3	3	2	1	2
58	1	2	0	0	2	1	2	3	3	3	0	3
59	1	3	1	0	0	0	3	3	3	3	0	1
60	1	3	1	0	0	1	2	3	3	2	3	1
61	1	2	0	0	0	3	3	3	3	3	0	3
62	1	0	0	0	0	3	2	3	2	2	1	2

63	1	1	0	0	0	0	3	3	2	2	1	0
64	1	0	1	0	0	0	2	3	2	0	0	2
65	1	1	3	1	0	1	0	3	3	3	3	1
66	1	1	0	0	0	3	2	3	2	1	1	0
67	1	3	0	0	0	0	1	3	2	1	1	1
68	1	2	1	0	0	3	2	3	3	1	1	2
69	1	3	1	0	0	3	3	3	3	2	1	1
70	0	2	0	0	0	1	2	3	3	3	3	3
71	0	2	1	0	1	3	2	3	2	3	1	1
Šifra	29.	30.1	30.2	30.3	30.4	30.5	30.6	31.1	31.2	31.3	31.4	31.5
1	3	4	4	5	4	5	5	1	3	3	3	3
2	3	5	3	5	5	5	5	1	3	0	3	3
3	2	5	99	99	5	5	4	2	3	3	3	2
4	3	5	5	5	5	5	4	3	3	3	3	3
5	2	5	2	1	99	1	4	2	1	0	0	2
6	0	1	1	4	1	1	1	3	2	1	0	0
7	2	5	5	4	5	5	5	1	3	1	1	2
8	0	5	5	4	5	5	5	1	2	3	3	0
9	3	5	5	3	5	4	5	1	3	3	3	3
10	3	4	4	4	5	5	5	2	3	3	3	3
11	3	3	5	4	5	5	5	1	3	1	3	3
12	3	5	5	3	3	3	5	0	3	3	3	3
13	3	4	4	4	5	3	5	1	3	3	3	3
14	0	4	4	4	5	4	5	1	1	3	3	0
15	3	3	4	4	3	4	5	1	2	1	1	3
16	3	3	3	3	5	5	5	2	3	1	1	3
17	3	3	3	5	4	3	5	2	3	3	3	3
18	3	5	5	4	5	5	5	1	2	1	1	3
19	3	5	5	1	1	5	5	0	3	3	3	3
20	3	3	3	3	4	3	5	1	2	3	3	3
21	3	5	5	4	5	5	5	1	3	3	3	3
22	3	5	4	5	4	4	5	2	3	3	3	3
23	3	3	3	1	3	3	5	1	3	3	3	3
24	2	99	5	5	4	3	5	1	3	1	3	2
25	2	5	5	4	3	5	5	1	3	3	3	2
26	2	99	99	99	5	5	5	2	3	1	3	2
27	3	4	4	5	5	5	5	2	3	3	0	3
28	3	4	4	5	4	4	5	2	3	3	3	3
29	2	1	2	4	1	1	5	2	2	0	3	2
30	1	5	5	5	5	5	5	1	3	3	3	1
31	2	5	5	5	5	5	5	1	3	3	3	2
32	3	5	5	5	5	5	5	1	3	3	3	3
33	2	3	2	1	2	1	5	1	3	1	3	2
34	1	3	2	1	2	3	5	1	3	1	3	1
35	2	4	3	5	4	4	5	1	2	1	3	2
36	3	4	2	5	2	3	5	2	3	1	3	3

37	2	4	4	3	3	1	5	1	2	1	3	2
38	3	2	2	4	4	3	5	0	3	3	3	3
39	3	5	5	5	5	5	5	1	3	3	3	3
40	3	4	3	5	3	3	5	1	3	1	3	3
41	3	3	3	1	3	3	5	2	3	3	3	3
42	3	5	5	5	5	5	5	1	3	3	3	3
43	1	3	4	5	4	5	1	1	0	3	3	1
44	0	3	4	4	3	2	5	1	3	3	3	0
45	2	3	3	3	5	3	5	1	3	3	3	2
46	3	4	4	5	5	3	5	2	3	1	3	3
47	3	3	4	3	5	3	5	1	2	1	3	3
48	3	5	4	5	5	5	5	1	3	3	3	3
49	3	5	5	99	5	5	5	1	3	3	3	3
50	2	5	4	3	5	3	3	0	2	2	3	2
51	1	4	3	3	5	3	5	1	2	2	1	1
52	3	3	4	1	3	4	1	3	2	3	3	3
53	3	3	2	3	5	2	5	1	2	1	1	3
54	2	4	5	5	5	5	5	2	2	3	3	2
55	3	5	5	1	5	5	5	1	3	3	3	3
56	3	3	4	3	5	3	5	1	3	1	3	3
57	2	5	2	5	1	3	5	1	3	1	2	2
58	0	2	99	3	5	4	5	1	3	3	3	0
59	3	2	3	1	3	3	5	2	3	3	3	3
60	1	5	5	5	5	5	5	1	3	2	1	1
61	3	5	4	4	5	3	5	2	3	3	3	3
62	2	4	3	4	4	4	5	2	2	3	3	2
63	1	5	1	1	1		5	2	2	0	0	1
64	3	99	99	99	99	99	99	1	2	1	1	3
65	2	5	5	5	5	5	5	1	2	0	3	2
66	3	99	4	5	4	4	5	1	2	1	3	3
67	3	5	5	5	5	5	5	3	3	3	3	3
68	3	5	5	5	5	5	5	1	3	3	3	3
69	3	2	2	2	5	5	5	2	3	1	3	3
70	3	5	4	5	5	5	5	1	3	3	3	3
71	0	4	99	1	3	3	5	2	3	1	3	0
Σ Sifra	31.6	32.1	32.2	32.3	32.4	32.5	32.6	32.7	33.1	33.2	33.3	33.4
1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	1	1	1
2	0	1	0	0	0	1	0	0	1	1	2	2
3	0	1	0	0	0	0	0	0	1	3	3	3
4	0	1	1	0	0	0	0	0	0	3	2	1
5	0	1	0	0	0	0	0	0	1	1	1	1
6	0	1	0	0	0	0	0	0	1	3	3	3
7	2	1	0	0	0	0	0	0	0	1	1	1
8	3	1	0	1	0	0	0	0	0	2	2	1
9	2	1	0	0	0	0	0	0	0	2	3	1
10	0	1	0	0	0	0	0	0	1	3	3	2

11	0	1	0	0	0	0	0	0	2	3	3	1
12	2	1	0	0	1	1	0	0	1	1	0	2
13	2	1	0	0	0	1	0	0	1	2	2	1
14	2	0	0	0	1	0	0	0	1	1	2	2
15	0	1	1	0	0	0	0	0	0	2	2	2
16	0	1	0	0	0	0	0	0	0	3	3	2
17	2	1	0	0	0	0	0	0	0	1	2	2
18	0	1	1	0	0	1	0	0	0	1	2	2
19	0	1	0	0	0	1	0	0	1	2	2	2
20	1	1	0	0	0	0	0	0	0	3	3	3
21	1	1	0	0	0	0	0	0	0	1	1	2
22	2	0	0	0	1	0	0	0	1	0	1	0
23	3	1	0	0	0	0	0	0	1	2	2	1
24	0	1	0	0	0	0	0	0	1	2	2	1
25	2	1	0	0	0	0	0	0	1	1	3	3
26	2	1	0	0	0	0	0	0	1	1	2	2
27	0	1	0	0	0	0	0	0	0	3	3	3
28	2	1	0	0	0	0	0	0	1	1	1	1
29	0	1	0	0	0	0	0	0	0	2	3	3
30	2	1	0	0	0	0	0	0	0	2	3	2
31	0	0	1	0	0	1	0	0	1	1	2	2
32	2	1	0	0	0	0	0	0	0	2	3	2
33	0	1	0	0	0	0	0	0	1	2	2	1
34	0	1	0	0	0	0	0	0	1	2	2	2
35	1	1	0	0	0	0	0	0	1	3	2	3
36	0	1	0	0	0	0	0	0	1	1	1	0
37	0	1	0	0	0	0	0	0	0	2	1	1
38	0	0	2	0	0	1	0	0	1	1	2	1
39	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	1	1
40	2	0	1	0	0	0	0	0	0	1	1	1
41	2	1	0	0	0	0	0	0	1	2	2	2
42	3	0	0	0	0	1	0	0	1	2	2	2
43	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	1	1
44	0	1	0	0	0	0	0	0	1	3	3	3
45	0	1	0	0	0	0	0	0	1	1	1	1
46	0	1	0	0	0	0	0	0	1	1	1	0
47	0	1	0	0	0	1	0	0	1	2	2	2
48	0	1	0	0	0	0	0	0	1	3	3	3
49	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	1	1
50	0	1	0		0	0	0	0	1	1	1	1
51	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	1	1
52	3	1	0	0	0	0	0	0	0	2	2	2
53	0	1	1	0	0	0	0	0	1	3	3	3
54	3	0	1	0	0	1	0	0	2	2	2	2
55	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
56	0	1	0	0	0	1	0	0	0	2	2	2

57	3	1	0	0	0	0	0	0	0	2	2	2
58	0	1	0	0	0	0	0	0	1	2	3	3
59	3	1	0	0	0	0	0	0	1	3	2	2
60	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	1	1
61	0	1	0	0	0	0	0	0	1	1	3	2
62	0	1	0	0	0	0	0	0	1	2	2	3
63	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	1	1
64	0	1	0	0	0	0	0	0	0	3	2	1
65	0	0	1	0	0	0	0	0	1	1	1	0
66	0	1	0	0	0	0	0	0	1	1	1	1
67	0	1	1	0	0	0	0	0	1	1	1	1
68	3	0	1	0	0	0	0	0	2	3	2	3
69	2	1	0	1	0	0	0	0	2	2	2	3
70	0	1	0	0	0	0	0	0	1	1	1	0
71	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	1	1
Šifra	34.	35.										
1	0	0										
2	1	0										
3	1	0										
4	0	1										
5	0	0										
6	1	1										
7	1	0										
8	1	0										
9	0	0										
10	1	0										
11	1	0										
12	1	0										
13	1	0										
14	1	1										
15	1	0										
16	1	0										
17	1	0										
18	1	0										
19	1	0										
20	1	1										
21	0	1										
22	1	0										
23	1	0										
24	0	1										
25	1	0										
26	1	0										
27	1	0										
28	1	0										
29	1	1										
30	1	1										

31	1	1
32	1	0
33	0	0
34	1	0
35	1	0
36	1	0
37	1	1
38	1	0
39	1	0
40	1	0
41	1	1
42	1	0
43	0	1
44	1	0
45	1	0
46	1	0
47	1	0
48	0	1
49	1	0
50	1	0
51	0	0
52	1	0
53	1	0
54	1	0
55	1	0
56	1	1
57	1	0
58	1	0
59	1	0
60	0	0
61	1	0
62	1	0
63	1	0
64	1	1
65	0	0
66	1	1
67	1	0
68	1	0
69	1	1
70	1	1
71	1	1

Tabela 10.5.1.1. Preverjanje hipoteze: T - test

	Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means							
			95% Confidence Interval of the Difference							
	F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	Lower	Upper	
BART factor score 1 for analysis 1	Equal variances assumed	,640	,427	1,591	60	,117	,60167703	,37820671	-,15484903	1,35820308
	Equal variances not assumed			1,854	12,580	,087	,60167703	,32458522	-,10193390	1,30528795

Tabela 10.5.2. Preverjanje hipoteze: Pearsonov koeficient

		Correlations	
mreža	Pearson Correlation Sig. (2-tailed)	mreža	BART factor score 1 for analysis 1
		1	,308*
	N	71	62
BART factor score 1 for analysis 1	Pearson Correlation Sig. (2-tailed)	,308*	1
	N	,015	62

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

IZJAVA O AVTORSTVU

Podpisana Natalija Sagadin vpisana na Fakulteto za socialno delo v štud. letu 2005/2006 kot redna študentka izjavljam, da sem diplomsko delo z naslovom KLJUČNE DILEME INSTITUTA DRUŽINSKEGA POMOČNIKA, napisala samostojno s korektnim navajanjem virov in ob pomoči mentorice red. prof. dr. Marije Ovsenik.

Datum:

Podpis: